

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
 OTTO PICK
 ŠÉFREDAKTOR
 ROBERT SCHUSTER
 ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
 ZDENĚK ZBOŘIL
 ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
 MILENA STREJČKOVÁ
 SEKRETÁŘKA REDAKCE
 IRENA KREJČOVÁ
 GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠIŇSKÝ
 GRAFICKÁ ÚPRAVA MILENA BOUČKOVÁ
 AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
 DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
 PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
 JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
 RADEK KHOL, PETR KRATOCHVÍL,
 KAI-OLAF LANG, KRISTINA LARISCHOVÁ,
 PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
 OTTO PICK, MILOŠ POJAR,
 PAVEL PŠEJA, MICHAEL ROMANCOV,
 JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
 IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPANOVSÝ,
 FILIP TESAŘ, JOSEF VESELÝ,
 TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevyžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.

Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 29,50 Kč. Předplatné na rok činí 294 Kč, pro studenty a důchodce 244 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábová 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačoviny povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPč-3215/B-96 zo dňa 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 7/2005 ROČNÍK XXIX

STR.

Světozor	2
Velká Británie a malá Evropa / -zz-	3
VELKÁ BRITÁNIE A EVROPA	
-----	-----
VOLÁ LONDÝN / Daniel Kaiser	4
ZAJÍMAVĚJŠÍ, NEŽ JSME ČEKALI: VOLEBNÍ KAMPAŇ VE VELKÉ BRITÁNII / Radek Honzák	6
BRITSKO-AMERICKÁ OSA SPOLUPRÁCE / Daniel Raus	8
DEVOLUCE NA BRITSKÝ ZPŮSOB ANEB SKOTSKO NA CESTĚ OD NEZÁVISLOSTI / Blanka Říchová	9
EKONOMICKÝ OBZOR	
-----	-----
AKTUÁLNÍ VÝVOJ BRITSKÉ EKONOMIKY / Petr Zahradník	12
VZTAHY A PROBLÉMY	
-----	-----
FRANCOUZSKÉ REFERENDUM O EUROÚSTAVĚ / Pavel Šitek	15
DE GAULLOVA POLITICKÁ KONCEPCE EVROPSKÉHO SJEDNOCENÍ A FOUCHETŮV PLÁN / David Hubáček	17
ZEMĚMI SVĚTA	
-----	-----
LÉTO 2005 BUDE V NĚMECKU DVOJNÁSOB HORKÉ / Josef Veselý	20
PRVNÍ MĚSÍCE ORANŽOVÉ VLÁDY / Lubomír Gombos	22
POTVRDENIE NÁRASTU MEDZINÁRODNEJ PRESTÍŽE / Peter Weiss	24
MUSLIMSKÉ PŘÍSTĚHOVALECTVÍ V SOUČASNÉ ITÁLII / Jana Břeská	25
VOLNÁ TRIBUNA	
-----	-----
„DESET PŘIKÁZÁNÍ“ ANEB DESET OMYLŮ? / Jan Šnidauf	29
VÁLKA PROTI TERORISMU JE KRITIZOVÁNA I V USA / Jan Eichler	31
INFORMACE	
-----	-----
Z HISTORIE „MEZINÁRODNÍ POLITIKY“ / Petr Ort	33
RECENZE	
-----	-----
K TEORIÍM MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ / Ivona Řezanková	34

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

Lisabonská strategie v nové podobě ► *Strukturální fondy a nové členské země Evropské unie* ► *Sociální partneři a lisabonská strategie* ► *Byla lisabonská strategie vůbec reálná?* ► *Česká zahraniční politika – od návratu do Evropy k evropeizaci* ► *Francie po referendu o evropské ústavě* ► *Vliv korupce na pří-
 mě zahraniční investice*

1. – voliči v Nizozemsku se zhruba 62 procenty hlasů vyslovili v nezávažném referendu proti návrhu ústavní smlouvy Evropské unie.

1. – lotyšský parlament ratifikoval ústavní smlouvu EU.

2. – ruský ministr zahraničí Sergej Ivanov pohrozil odvetnými kroky, jestliže některá země rozmístí ve vesmíru jaderné zbraně. Varoval také, že Rusko nebude jednat o kontrole taktických jaderných zbraní se zeměmi, které vytvořené umístí mimo své území.

2. – italský ministr práce a sociálního zabezpečení Roberto Maroni (Liga severu) v rozhovoru pro deník La Repubblica navrhl zvážit odchod Itálie z eurozóny a znovu zavést líru. Hrozbu rozpadu eurozóny naznačil den předtím poradce šéfa Evropské komise Paul de Grauwe.

3. – německý kancléř Gerhard Schröder a francouzský prezident Jacques Chirac se v Berlíně shodli, že schvalování evropské ústavní smlouvy musí pokračovat.

4. – Švýcaři v referendu schválili připojení země k schengenskému prostoru EU bez kontrol na vnitřních hranicích od roku 2007.

5. – bylo oznámeno, že britská vláda rozhodla odložit referendum o evropské ústavní smlouvě, a tím také její ratifikaci až do doby, než se vyjasní situace uvnitř EU.

6. – Evropská komise rozhodla, že Unie pomůže Slovensku při odstraňování škod ve Vysokých Tatrách částkou 5,67 milionu eur.

7. – maďarský parlament ve třetím kole zvolil novým prezidentem bývalého předsedu ústavního soudu László Sólyoma, kandidáta opozice. Od 4. srpna nahradí dosavadní hlavu státu Ference Mádla.

7. – chilská justice rozhodla o zrušení imunity bývalého diktátora Augusta Pinocheta, čímž umožnila zahájení procesu kvůli jeho tajným účtům v USA. Zároveň ale zrušila soudní stíhání Pinocheta pro odpovědnost za desítku vražd spáchaných během jeho diktatury.

7. – Irsko a Polsko potvrdily rozhodnutí uskutečnit domácí referenda k euroústavě. Varšava termín říjnového referenda posune podle výsledku červnového summitu EU.

8. – Evropský parlament schválil vlastní návrh rozpočtového výhledu Evropské unie na období let 2007–2013. Unie by podle něj měla v těchto letech hospodařit s 975 miliardami eur.

8. – nový francouzský premiér Dominique de Villepin prošel bez problémů hlasováním o důvěře své vládě.

8. – Evropská unie a Čína dosáhly dohody o omezení čínského vývozu oděvů a textilních produktů do EU.

9. – náměstek severokorejského ministra zahraničí Kim Kje-kwan v rozhovoru pro americkou televizi ABC uvedl, že KLDL má již atomovou bombu a vyvíjí další.

10. – Evropský parlament vyzval Evropskou komisi, aby ihned začala jednat se Spojenými státy o zrušení vízové povinnosti pro občany všech členských států EU.

10. – v Londýně bylo zahájeno jednání ministrů zahraničí G-8. Hovořilo se zejména o odpuštění dluhu ve výši 40 miliard dolarů 18 nejchudším zemím světa.

10. – šéfové vlád zemí visehradské čtyřky se vyslovili pro pokračování procesu ratifikace ústavní smlouvy EU.

10. – americké ministerstvo spravedlnosti zveřejnilo zprávu, v níž vytklo FBI laxní chování před útoky z 11. září. Konkrétně, že bylo promarněno pět příležitostí, při kterých mohli být dopadeni dva z atentáčníků.

11. – bylo oznámeno, že bolivijským prezidentem se stal předseda Nejvyššího soudu Eduardo Rodríguez. Vystřídal Carlose Mesa, který po týdny trvajících demonstracích podal demisi. Demonstrace organizovali indiánští a odborářští vůdci, kteří tak protestovali proti plánu vlády vyvážit zemní plyn.

11. – bývalý předseda slovenského parlamentu František Mikloško se v Budapešti omluvil Maďar-

sku za příkoří spojená s násilným vystěhováním Maďarů v letech 1945–1946.

13. – prezident USA George W. Bush slíbil ve Washingtonu na schůzce s prezidenty pěti afrických zemí, že jeho země urychlí pomoc v rámci dosud málo využívaného programu Milenium Challenge Account. Těsně předtím odmítl návrh britského premiéra Tonyho Blaira poskytnout Africe padesát milionů dolarů ročně.

13. – Rada guvernérů Mezinárodní agentury pro atomovou energii (MAAE) potvrdila ve funkci dosavadního generálního ředitele Muhammada Baradaje.

14. – irácký parlament odhlasoval důvěru vládě Ibráhíma Džaafarího.

14. – Masúd Barzání se stal prvním prezidentem kurdské autonomní oblasti v Iráku.

15. – předseda Evropské komise José Barroso vyzval státy EU, aby si daly pauzu v ratifikaci ústavní smlouvy.

16.–17. – se konal summit Evropské unie v Bruselu. Účastníci se dohodli zahájit debatu s veřejností o důsledcích negativních referend o euroústavě ve Francii a v Nizozemsku. Výsledky debaty má vyhodnotit summit v červnu 2006. Ratifikace ústavní smlouvy bude pokračovat. Nejvyšší představitel EU se nedohodil na rozpočtovém výhledu EU na období 2007–13. Proti se postavily zejména Velká Británie, Španělsko, Finsko, Nizozemsko a Švédsko. Nové členské státy se pokusily zvrátit jednání nabídkou, že se zřeknou části vlastních příjmů.

17. – proběhlo nové kolo demonstrací v kyrgyzském Biškeku. Pokus o dobytí vládní budovy zlikvidovala policie.

20. – na pravidelném výročním summitu EU-USA ve Washingtonu řekl americký prezident George W. Bush, že Spojené státy chtějí silnou Evropskou unii. Spojené státy a EU přijaly deklaraci ohledně postojů k Iránu, KLDL a Libanonu. Účastníci vyzvali Irán, aby zcela přestal s obohacováním uranu.

20. – americký Senát zablokoval nominaci Johna Boltona do funkce velvyslance USA při OSN.

21. – byly oznámeny oficiální výsledky parlamentních voleb v Libanonu. Vyhrála je protisyrská koalice v čele se Saadem Harírím.

22. – izraelský premiér Ariel Šaron a předseda palestinské samosprávy Mahmúd Abbás jednávali v Jeruzalémě zabezpečení evakuace všech židovských osad v pásmu Gazy a části Západního břehu Jordánu. Dohodli se, že domy po židovských osadnících budou demolovány.

22. – lucemburský premiér Jean-Claude Juncker obvinil britského premiéra Tonyho Blaira, že nebyl ochoten souhlasit s návrhem, který zahrnoval zachování značné části britské slevy z příspěvku do rozpočtu Evropské unie a také závazek začít přehodnocovat rozpočtovou politiku včetně zemědělských výdajů.

23. – Tony Blair rozhodně odmítl odpovědnost za neúspěch summitu EU. V zásadním projevu v Evropském parlamentu prohlásil, že je ochoten jednat o osudu britské slevy z příspěvku do rozpočtu Unie a že neusiluje o okamžitou změnu společné zemědělské politiky.

24. – v druhém kole prezidentských voleb v Iránu zvítězil starosta Teheránu Mahmúd Ahmadínezád, který je skalním konzervativcem.

25. – v parlamentních volbách v Bulharsku zvítězila Bulharská socialistická strana, která získala přes 31 procent hlasů. Na druhém místě stálo Národní hnutí Simeona II., které až dosud v zemi vládlo.

27. – německý kancléř Gerhard Schröder dostal při návštěvě Washingtonu od prezidenta George W. Bushe jasnou výzvu, aby evropská trojka (Německo, Velká Británie, Francie) jednající s Iránem o jeho jaderném programu, dala Teheránu jednoznačné najevo, že vývoj iránských jaderných zbraní považuje za nepřijatelný, stejně jako to už delší dobu činí USA.

29. – byl v Římě zahájen proces blahořečení Jana Pavla II.

5. – prezident Václav Klaus uvedl v televizi NOVA, že nepokládá za smysluplné pokračovat v ratifikaci euroústavy po jejím odmítnutí ve Francii a v Nizozemsku.

6. – Česká republika a Bahamy navázaly diplomatické styky.

7. – premiér Jiří Paroubek a slovenský premiér Mikuláš Dzurinda se v Bratislavě shodli na tom, že chtějí, aby se v ratifikaci euroústavy pokračovalo, a že případně nevyvoloučí

prodloužení dvouleté lhůty pro její přijetí v zemích pětadvacítky.

8. – Většina českých europoslanců (kluby ODS, KSCM a Vladimír Železný) se vyslovila proti návrhu rozpočtového výhledu EU na období let 2007–2013, který vypracoval Evropský parlament.

9. – ministr obrany Karel Kühnl na schůzce ministrů obrany NATO v Bruselu uvedl, že ČR zvýší počet svých vojáků působících pod vlajkou Aliance v Kosovu, Afghánistánu a Iráku.

14.–16. – pobýval prezident Václav Klaus na státní návštěvě na Ukrajině. Během ní oznámil ukra-

jinský prezident Viktor Juščenko, že české a ukrajinské ministerstvo zahraničí připraví v nejbližší době návrh dohody o dočasném zaměstnávání občanů. Václav Klaus podporil Ukrajinu v jejím zájmu o integraci do EU a NATO.

19. – bylo zveřejněno, že česká vládní koalice hodlá v souladu se závěry bruselského summitu uspořádat referendum o euroústavě a vést vysvětlovací kampaň o přínosech členství v Unii pro Česko.

22.–25. – premiér Jiří Paroubek pobýval na oficiální návštěvě Japonska. Jednal s premiérem Džū-

ničiró Koizumim a byl přijat císařem. Paroubek oznámil, že japonské firmy jsou v ČR spokojeny a připravují další investice. Koizumi pochválil flexibilitu obyvatel České republiky.

25. – premiér Jiří Paroubek zahájil čtyřdenní pracovní návštěvu Číny. Setkal se mj. s čínským prezidentem. Jednal s ním zejména o dalších možnostech hospodářské spolupráce a vzájemných investicích. Při setkání se svým čínským protějškem Wen Tia-paem se zmínil o problematice lidských práv. Učinil tak při debatě o zbrojním embargo.

Velká Británie a malá Evropa

Málokdy se stane při psaní o vztazích mezi evropským poloostrovem a britskými ostrovy, aby nepřišla na přetřes historie nejráději již od Caesara a Hadriána valu, války stoleté nebo podobné cesty k parlamentní monarchii a ústavní demokracii, na kterou vstoupili ve Francii a v Anglii stejným způsobem – stětím pomazaných královských hlav, a přidavkem i hlav jejich příbuzných, milců nebo poradců. Na pomoc mohou přijít i Shakespeare a Molière, a konečně, v době nejnovější, ironické poznámky o vzdálenosti mezi velikostí a malostí, která je pouhých třicet tři kilometrů nebo dvacet jedna mil, podle toho, z kterého břehu kam se díváme. Hezkým symbolem je také obchodně neúspěšný tunel pod kanálem La Manche, který jako by připomínal, že mezi Evropou a Anglií je i není něco v pořádku.

Nic ale neodvádí víc pozornost od politické reality na obou stranách kanálu než symboly a vtipné, leč nepřesné obrazy více méně převzaté ze Zapisníku majora Thompсона nebo prvotín André Mauroise z let po první světové válce.

Také u nás známe bonmoty dodané H. G. Wellsem, který autoritativně tvrdil, že britský lid je národem lvů, kterým vládnou osli. Naopak Karel Čapek napsal ve svých Anglických listech, že Angličan, přesněji anglický gentleman, je odměřená sloučenina mlčení, ochoty, důstojnosti, sportu a počestnosti. Podle Masaryka prý si Angličané se svými americkými bratřenci říkají: miluj mne trochu, ale dlouho. A když k nim Curzio Malaparte musí připojit obraz Evropy a Evropanů, je pro něho (a také při pohledu z ostrovů) Evropa tajemná, plná nedostatečných tajemství, kde, jak říká Jerzy Lec, se názorně ukazuje, že prohrávají ti, co ztrácejí hlavy, jak je za evropských revolucí dobrým zvykem, je obraz Velké Británie a malé Evropy dokončený.

Hysterická reakce okolo odmítnutí ústavní smlouvy o Evropské unii ve Francii a Nizozemsku připomněla, že tradice literárních zjednodušení je stále v evropské politice populární, a ačkoli jsou důvody negativních postojů Francouzů a Nizozemců různé, dva z nich, historické nebo z historie přicházející, jsou přece jen důležitější než ty ostatní.

Francouzům, kterým i ve Velké Británii vytykají dirigismus, je tímto důvodem celá tradice chápání suverenity, ústavnosti a také z centra řízené správy i vládnutí, které jsou na ostrovech symbolizované Hobbsovým Leviathanem a neokázale odmítány každým řádným anglicky mluvícím jedincem. Proto je ve Francii, na rozdíl od Anglie, stát vnímán jako zaopatřovací instituce nebo pojišťovna uzavírající smlouvy na dožítí.

Také Nizozemci mají velkou a vlastně už i starobylou právní kulturu a zkušenost, která je dnes v Evropě opomíjena a se kterou stojí za to se seznámit. Připomínáme zde zejména ústavně-právní a mezinárodněprávní definování Nizozemské východní Indie, které mohlo být, a nebylo vzorem tvůrcům ústavní smlouvy o EU, a ze které se mohli poučit i agenti celého evropského integračního procesu. Nizozemská parlamentní monarchie si pořídila v roce 1814 psanou ústavu a dnes má Nizozemsko vol-

nou a nepřilíh dlouhou psanou ústavu, jejíž forma také mohla být nominovanými zákonodárci v Konventu vzata v úvahu.

Ve vzrušené debatě o ústavní smlouvě a o další budoucnosti Evropské unie pak trochu zaniklo, že britské argumenty pro integraci a proti ratifikačnímu procesu mají také svou místní důležitost a že si jí evropská veřejnost všímala ještě méně než květnových voleb do britského westminsterského parlamentu. Snad to bylo proto, že všichni očekávali když ne jednoznačné, tak přesto pohodlné vítězství Tonyho Blaira, k čemuž také došlo a 390 parlamentních křesel zaručilo Blairovi a Labour Party dostatečnou většinu pro další vládnutí.

Jako by z velké dálky bylo slyšet, že ve Velké Británii se během předvolební kampaně hodně hovořilo o válce v Iráku a dosavadnímu ministerskému předsedovi se vyčítala spíše ne jednoznačnost výsledků války, která přes všechna sebevědomá prohlášení dosud neskončila, než pokrytectví. Během měsíční předvolební kampaně se však objevovala i další témata, která byla v Evropě už méně srozumitelná. Šlo totiž o to, že situace ve zdravotnictví a problémy s péčí o zdraví, stejně jako boj proti obecné kriminalitě, migrační politika a politika ve školství jsou silným klackem, kterým lze zahánět do úzkých každou vládu, a to se ví v celé Evropě. Ale jak je to s tím ve Velké Británii, to už se ví mnohem méně.

Dokonce se dost obtížně rozlišovalo, v komentářích britské předvolební kampaně a potom i výsledků voleb, zda jde o problémy prvoplánové důležitosti, nebo jen o zástupná témata, která měla britské voliče stále ještě věřící v institut voleb přesvědčit, aby dali svůj hlas labouristům, konzervativcům nebo liberálům. A konečně také, zda tato čtyři velká témata měsíce slibů, mezi pátým dubnem a pátým květnem 2005, mají něco společného s diskusemi spojenými s ratifikací evropské ústavní smlouvy nebo s rozhovory o další budoucnosti Evropské unie.

Když jsme uvažovali o tematickém čísle Mezinárodní politiky, které by se věnovalo Velké Británii po volbách, předpokládali jsme, že odborná veřejnost bude mít k dispozici již všechna důležitá relevantní data, že v denním tisku budou publikovány alespoň ty nejdůležitější komentáře českého, ale zejména zahraničního tisku a podobně budou dostupné i informace audiovizuálních nebo elektronických médií. Ale chtěli jsme této příležitosti využít i k tomu, abychom vyvolali větší zájem o dění v největších zemích Evropské unie, v zemích, které si připomínají buď svou zakladatelskou, nebo déle než státy nové Evropy datovanou odpovědnost vůči budoucnosti EU, a obrátili pozornost i k tomu, jak probíhá v jednotlivých členských zemích obecný politický diskurs a jaká jsou jeho hlavní témata.

Snad připomeneme, že evropští politici by se mohli podívat i do sousedství Evropské unie (do Švýcarska, Norska nebo na Ukrajinu), jaké tam mají potíže s přijímáním svých základních zákonů, a poučit se, že nestačí jen slavnostní vyhlášení a holdování v úzkém rodinném finančním kruhu konzumentů evropských platů a diet, ale také, že ústavní pořádky vznikají i z různě prožitého komunismu, vzájemné občanské odpovědnosti, tradicí definovaného zastupitelství, a že jakékoli dohody nejsou jen dohodami o abstraktních hodnotách, o kvazipolitické strategii a konzumní disciplíně, které jedna po druhé a všechny dohromady nás rychle mohou dovést k postdemokracii.

Jsou tedy Británie a Evropa dost velké, nebo malé, aby se mohly spolu o své budoucnosti dále domlouvat? Doufáme, že ano, protože se to už několikrát v minulosti podařilo, i když bylo víc situací, na které se nemusí na obou stranách kanálu stále vzpomínat. A třeba z té krize vládnutí a domlouvání vznikne úplně nová podoba Evropy, která nás všechny znovu překvapí svou francouzskou racionalitou, německou státoprávností, anglickou počestností nebo skotskou neústupností, když už jsme na ně dokázali tak dlouho zapomínat.

-zz-

zboril@iir.cz

Volá Londýn

Za to, že Evropské unii, přesněji řečeno jejímu politickému establishmentu, došla letos v létě pára, nepochybně může Velká Británie. Před rokem premiér Tony Blair ustoupil veřejnému mínění a slíbil referendum o evropské ústavě. Kvůli Blairovi musel referendum vypsat i francouzský prezident Jacques Chirac. A když pak Francouzi ústavu odmítli, byl to zase Londýn, kdo první prohlásil, že celou ústavu ukládá ad acta. Navíc pak Blair chladnokrevně torpédoval návrh rozpočtu Evropské unie na léta 2007–2013 a nevylekala ho ani chmurná varování, že Unii čeká hluboká krize. Od července do konce roku Británie EU předsedá a na kontinentu sílí obavy (nebo naděje, záleží na úhlu pohledu), že Britové strhnou volant a budou ji chtít řídit sami.

DANIEL KAISER

Takové prognózy jsou patrně přehnané, přesto se otevírají zajímavé otázky a alespoň teoreticky nečekané možnosti. Zjevná krize politického establishmentu na kontinentu, který se nedokázal vyrovnat s verdiktem voličů ve dvou zakladatelských zemích; prolomené tabu ekonomické smysluplnosti eura; hospodářská stagnace „staré“ Evropy – součet těchto symptomů Britům, kteří do eurozóny nevstoupili, a jejich ekonomika přesto roste dvakrát rychleji, dává hřejivý pocit, že to nakonec byli přece jen oni, kdo měl pravdu. Dvaatřicet dlouhých let byli ve střehu, co se na ně zase z Evropy chystá, a vlastně jenom omezovali škody. Teď jsou v pokušení do dění v Evropské unii konstruktivně zasáhnout.

Evropany z nouze

Proč se ale vlastně Velká Británie od Evropské unie tak dlouho odtahovala? Důvodů je hodně, jeden se zdá být klíčový: evropská integrace byla až do letošního klopýtnutí založená na předpokladu „stále těsnější unie“, který byl ale v latentním konfliktu s britským pojetím politiky. Britové dosud ctí starou zásadu suverénního parlamentu, a proto každý převod kompetencí na nadnárodní úroveň prožívali daleko víc než zbytek Unie. Neklausovští čeští konzervativci (Zieleniec, Cepl) někdy britský euroskepticismus karikují jako opožděný dozvuk imperiální minulosti, v českých reáliích tím pádem naprosto nepoužitelný.

Jenže jestli tohle vysvětlení někdy platilo, pak maximálně prvních deset, patnáct roků po válce. Hlavně z obavy o vztahy se společenstvím bývalých kolonií (Commonwealth) a Spojenými státy Londýn v padesátých letech dobrovolně zůstal stranou. Bri-

tové ovšem – snad proto, že na rozdíl od všech států zakládající šestky neprodělali německou okupaci a bankrot významné části národních elit – mohli o Evropském společenství přemýšlet racionálněji a v dobrém slova smyslu účetnický. Když už bylo jasné, že socializovaná a postátněná Velká Británie zaostává za kontinentem (v padesátých letech rostla ostrovní ekonomika dvakrát pomaleji než ekonomika zakladatelské šestky), došli k závěru, že se jim vstup vyplatí. Od té doby také koloniální sentiment nehraje v jejich myšlení důležitou roli. Dvakrát, nejdřív v roce 1961, potom znovu o šest let později, podali přihlášku, dvakrát ji vetovala Paříž. Prezident de Gaulle „les rosbifs“ podezíral, že mu do Evropy chtějí zanášet americké vlivy. Vniknout do klubu se Velké Británii podařilo až pár let po de Gaullově odchodu, v roce 1973. Úspěšnou přihlášku podávali konzervativci. Labouristé vstupu oponovali. Jednak kritizovali vyjednanou smlouvu – už tenkrát v Británii převládal názor, že platí nesnesitelně velké členské příspěvky – jednak tehdy směřovali doleva a vlivná část strany spolu s odbory považovala Evropu za „kapitalistický klub“. Zavázali se, že se po vyhraných volbách pokusí vyjednat výhodnější podmínky a vstup nechají zpětně potvrdit referendem. Konalo se v roce 1975: ANO Evropě doporučili labouristé, konzervativci i většina médií. Ekonomicky zakomplexovaná Velká Británie viděla v Evropském společenství výtah k prosperitě a členství dvoutřetinovou většinou schválila. To byl vrchol britského eurooptimismu, od té doby už šla pověst Bruselu v Británii jenom z kopce.

Ne! Ne! Ne!

„Proevropská“ byla v sedmdesátých letech i nová předsedkyně Konzervativní strany Margaret Thatcherová. Z jejího pozdějšího posunu na euroskeptickou platformu se kritici snaží vyrobit důkaz, že premiérka postupně ztrácela rozum, a nakonec se stala obětí vlastního stihomamu. Tak jednoduché to ale není – právě za éry *železné lady* se totiž Evropské společenství začalo zásadně proměňovat. Dokud bylo společenství hlavně obchodní a hospodářskou unií, vadil Thatcherové jen britský příspěvek do společného rozpočtu. Logicky: relativně chudá Velká Británie víc než ostatní obchodovala se zámorím a uniijní cla jí prodražovala potraviny. Jako průmyslová země přitom nedostávala skoro žádné zemědělské subvence.

Když po pěti letech nepřetržitého naléhání v roce 1984 vyjednala úlevu (rabat), uzavřela Thatcherová s Evropou mír. Asistovala dokonce u zrodu Jednotného evropského aktu (1986), protože v něm viděla důležitý krok k vytvoření společného trhu. Do této dohody ovšem Francouzi protlačili první federalizační klausule a Thatcherová začala věřit riziko. Až do poloviny osmdesátých let Rada ministrů nepoužívala většinové hlasování, ačkoliv právně možné bylo. To se najednou začalo měnit. Do čela Evropské komise nastoupil francouzský socialista Jacques Delors a začal připravovat plány k tomu, co Britové pohrdlivě nazývají francouzským dirigismem.

Rok před pádem železné opony ve slavném projevu v Bruggách Thatcherová prvně použila slovo „superstát“ a vyložila britskou pozici: „Ne. Ne. Ne.“ Její evropská politika tedy měla svou logiku a docela přesně odráží vývoj evropského projektu. Poměr Britů k Evropě zásadně ovlivnila špatná zkušenost s ERM (Exchange Rate Mechanism), který předcházel měnové unii. Thatcherovou do něho v roce 1990 dotlačil její ministr financí Nigel Lawson. Směnný kurs libry byl ovšem nastaven příliš vysoko, a když se o dva roky později země dostala do ekonomických potíží, musela z ERM trapně odejít. Pro konzervativce to bylo holé neštěstí, od té doby jim už veřejnost v ekonomických záležitostech nevěří. Paradoxně to ale bylo štěstí pro euroskeptiky (a tím pádem i pro drtivou většinu konzervativců): po odchodu ze systému se okamžitě snížila inflace a brzy i nezaměstnanost. Národní hospodářství zahájilo růst, který ještě neskončil.

Velká Británie se zbavila komplexu ekonomické méněcennosti. Mezitím Thatcherovou vystřídal John Major a ocitl se přímo uprostřed jednání o Maastrichtské smlouvě. Major se v konzervativním táboře radil spíš do proevropského křídla, a když Británii ve smlouvě vymohl výjimku ze zavedení eura a z tzv. sociální kapitoly, byl se sebou spokojen. Nevěděl, že se

který směřuje cca 40 procent britského vývozu, už je dávno samozřejmostí, problémem dne je bruselská byrokracie. Britský člen Evropské komise Peter Mandelson loni odhadl, že zatímco společný trh zvětšuje britské HDP o dvě procenta, unijní byrokracie ho o 4 procenta sráží.

Svobodní duchem

Co může Evropská unie od Blairovy vlády čekat? Že nevstoupí do eurozóny. Ministr financí Gordon Brown, považovaný za Blairova přirozeného nástupce, měl proti evropským penězům odborné výhrady dávno předtím, než začaly být módní na kontinentu. Že bude lobbovat za další rozšiřování Evropské unie, i když ve „staré“ Evropě roste odpor vůči Turecku. Že bude tlačit na přijetí směrnice, která nařizuje liberalizaci služeb. Že se nevzdá britské úlevy v odvodech do Bruselu, dokud Francie nesvolí aspoň k částečné reformě unijního „zemědělského“ rozpočtu.

Blair se pasoval na hlavního advokáta chudých rozvojových zemí a kvůli odstranění cel na potraviny, které Afričanům nedovolují vyvázet do Unie, je zřejmě ochoten jít do principiálního střetu. Tony Blair ale většinou raději řeční, než dělá, a má navíc vrozený sklon podléhat konsenzu. Proti britské agendě už se teď navíc v Unii formuje silná opozice. Radikální změny ve fungování EU nejsou tudíž během britského předsednictví zrovna pravděpodobné. O to ale nakonec tolik nejde. Spíš než jako vynucovač se Spojené království – s Blairem, nebo bez něj – nabízí jako inspirace. V žádné jiné zemi nemají tak širokou, svobodnou a nepředpojatou diskusi o Evropě. Politolog Denis Kavanagh pobaveně poznamenává, že takhle důležité postavení získal v anglické politice jen irský problém – a to bylo v 19. století.

Zatímco v takovém Nizozemsku prakticky všechny velké noviny a mainstreamové politické strany před referendem propagovaly ústavu a většina neextremistických voličů byla bezprizorní, v Británii si na své přijdou všichni. Nižší třída uspokojí své obavy z Bruselu v bulvárním Sunu nebo polobulvárním Daily Mailu. Kultivovaní euroskeptici sáhnou po Daily Telegraphu, Timesech, Spectatoru a Economistu. Eurofilové si můžou koupit Guardian, Independent nebo Financial Times. Nikdo nestraší duchy druhé světové války ani Stalinem.

Shodou okolností přebírá Velká Británie předsednictví Evropská unie, zrovna když se integrační stroj poprvé zastavil. Kontinent zalila vlna všeobecné nejistoty. Třeba si teď víc lidí všimne, že „to jde i jinak“ a že se nakonec může smát ten, kdo se tak dlouho vzpíral tzv. historické nutnosti.

daniel.kaiser@bbc.co.uk

mu Maastricht stane osudným: na ratifikaci smlouvy potřeboval dva roky, během nichž se mu několikrát fakticky rozpadl poslanecký klub. Euroskeptikům se nelíbilo, že si Evropská unie začíná přisvojovat právo mluvit do dalších kompetencí, například do přistěhovalectví, zahraniční politiky, ochrany spotřebitelů, zdravotnictví nebo trestního práva. Smlouvu premiér prosadil, až když ji spojil s hlasováním o důvěře. Bylo jasné, že Major v politice končí. Po odchodu Thatcherové její ideové dědictví v Konzervativní straně paradoxně sílilo. Když před volbami v roce 1997 Major razil taktiku „počkáme a uvidíme“, jak to s eurem dopadne, vydal se obchodník Paul Sykes do terénu za jednotlivými stranickými kandidáty strany a nabízel jim příspěvek na kampaň, pokud se zaváží k obraně libry. Asi polovina nabídku, která se rovnala vypovězení poslušnosti stranické centrále, přijala.

Nenápadná konverze Tonyho Blaira

V západoevropských metropolích už věděli, že dokud v Londýně budou vládnout konzervativci, není další směřování k politické unii možné. Čekali tedy na vycházející hvězdu Tonyho Blaira. Na jaře 1997 kvůli britským volbám a jejich favoritovi lídři Unie dokonce uměle pozdrželi mezivládní konferenci v Amsterdamu. Blair jejich trpělivost nezklamal. Podepsal Amsterodamskou smlouvu (a s ní přesun dalších kompetencí do režimu většinového hlasování) a vzdal se britské výjimky

ze sociální kapitoly. Snil o tom, že přivede Británii do „srdce Evropy“ a zavede euro.

Bilance Blairovy evropské politiky je však po sedmi letech dosti neuspořádaná. Na anglo-francouzské schůzce v St. Malo (1998) souhlasil, aby si Evropská unie začala budovat vlastní vojenské struktury nezávislé na NATO, v návrhu evropské ústavy pak ale britská delegace příslušný paragraf účinně otupila. Referendum o euru Blair neustále odsouval (prý pod vlivem mediálního magnáta Ruperta Murdocha, který za to premiérovi slíbil podporu ve všech svých britských médiích). V zásadních otázkách dospěl tedy Blair nakonec zhruba tam, kde by asi dnes stály i konzervativní vlády.

Jedinou relevantní stranou, která dělá Bruselu radost, jsou Liberální demokraté. Ti jsou ale odsouzeni být věčně třetí a do vlády se nikdy nedostanou. Konzervativci jsou jasně euroskeptičtí, paradoxně víc než za časů Thatcherové. Eurofilové dozívají mezi stranickými veterány, pro zbytek strany platí pravidlo „čím mladší, tím eurokritičtější“. I labouristé mají své euroskeptické křídlo. Většina strany ovšem stojí na blairovských, vágně proevropských pozicích. Když se vydají na kontinent, stávají se ovšem i z těchto lidí často skeptici – jako například z delegátky Dolní sněmovny do Konventu Gisely Stuartové, která o svých zkušenostech z předsednictva Konventu napsala šířavý pamflet. Také byznys postupně přechází na protibruselskou platformu. Společný unijní trh, na

Zajímavější, než jsme čekali:

volební kampaň ve Velké Británii

Snad o každé kampani před parlamentními volbami v Británii se tvrdí, že je nejspínavější, nejintenzivnější nebo nejmodernější. Letošní kampaň skutečně mnohé z těchto superlativů naplnila. Rozhodně ale nebyla nejnudnější, jak také mnozí britští komentátoři před jejím začátkem tvrdili.

RADEK HONZÁK

Své tvrzení opírali o předpoklad, že výsledek voleb byl předem jasný. Ze všech průzkumů bylo zřejmé, že Tony Blair míří jako historicky první labouristický premiér k třetímu volebnímu vítězství v řadě. Odhady se nicméně lišily v tom nejzásadnějším ohledu: Jakou budou mít labouristé po volbách v Dolní sněmovně většinu. Stejně jako se málokdo odvážil tvrdit, že by Blair mohl z voleb odejít poražen, jen největší labourističtí optimisté věřili, že si v parlamentu udrží většinu 167 hlasů z roku 2001.

Ve prospěch labouristů velice výrazně hrál britský volební systém. V roce 1992 vyhráli volby konzervativci Johna Majora s náskokem 7,5 procenta nad labouristy a ve sněmovně získali většinu 21 mandátů. Letos nakonec labouristé porazili torye jen o 2,9 procenta, což jim ve sněmovně o 646 křeslech vyneslo většinu 67 hlasů. Labouristé by ale z voleb odešli vítězně, i kdyby v celonárodním měřítku dostali méně hlasů než konzervativci. Ti by k získání parlamentní většiny bývali museli porazit labouristy o bezmála jedenáct procent.

Příčinou těchto nesrovnalostí je většinou volební systém a demografické charakteristiky volebních okrsků. V okrscích, kde tradičně vítězí labouristé, žije v průměru asi o 6000 registrovaných voličů méně než v okrscích, které podporují konzervativce. Pro zvolení labouristů je tedy třeba v celostátním měření méně hlasů než pro vítězství toryů. Podpora labouristům je navíc soustředěnější v okrscích, kde je rozdíl v oblíbenosti stran menší a o poslanecký mandát se svádí tuhý boj, zatímco podpora konzervativcům je rozložená rovnoměrněji po celé zemi.

Rozdělení okrsků podléhá pravidelnému přezkoumání Komise pro hranice okrsků (Boundary Commission). Ta během právě probíhajícího funkčního období (současná revize končí až v dubnu 2007) zavedla několik poměrně zásadních změn. Po letošních volbách se například počet křesel v Dolní sněmovně snížil o třináct, které ná-

ležely skotským poslancům. Skotsko totiž historicky mělo v parlamentu silnější zastoupení.

Aktuální demografické trendy ale činnost komise odráží jen částečně a se zpožděním. Současná revize je například postavena na údajích ze sčítání lidu z roku 1991. Informace z posledního sčítání z roku 2001 budou využity až při další revizi, která může skončit za osm až dvanáct let. Kritici současného systému také tvrdí, že byt je komise teoreticky nadstranická, vláda má velkou šanci ovlivnit její složení.

Poradci, databáze, vrtulníky

Předvolební kampaň začala 5. dubna. Premiér Blair navštívil královnu Alžbětu II. a požádal ji o symbolické svolení s rozpuštěním parlamentu a vyhlášení voleb na 5. května. Právě na toto datum se ale všechny soupeřící strany soustředily již dlouho. Kampaň před volbami, jak je ve Velké Británii zvykem, oficiálně sice trvala jen několik týdnů, ale neoficiálně celé měsíce.

Debaty se nejméně od počátku roku soustředila především na domácí politiku a její jednotlivá kola si byla velice podobná. Opoziční konzervativci vytahovali jedno controverzní téma za druhým a obviňovali vládu ze selhání a neplnění slibů. Blair se často nechal zatlačit do defenzivy a často přijal opatření navrhované konzervativci, aby jejich kritiku utopil.

Tak tomu bylo mimo jiné v případě přistěhovalecké politiky. Konzervativci navrhli zpřísnění pravidel pro udělování azylu a další opatření. Vystavili se tím sice kritice ze strany liberálnějších médií, přinutili ale vládu k tomu, aby sama navrhla zavedení bodového systému pro přistěhovače. Podobně nychytali Blaira v případě sociálního chování ve školách, zločinnosti obecně a pozemků, na nichž se v Británii usazují Romové a kočovníci.

Dobrym příkladem byla zvláště takzvaná „bitva o Margaretino rameno“, jak tahanice

mezi konzervativci a labouristy v oblasti zdravotnictví překřtil tisk. Konzervativci objevili důchodkyni Margaret Dixonovou, která kvůli nízké kapacitě nemocnic musela celé měsíce čekat na operaci ramene. Pro torye to byl zářný příklad nefunkční koncepce zdravotní péče. Za Dixonovou se po několika dnech rozjel ministr zdravotnictví John Reid a slíbil jí operaci ihned. Labouristé se pak údajně pokusili konzervativce nychytat tím, že k jejich londýnskému sídlu poslali okounět muže, který fingoval zranění nohy.

Negativní a populistická kampaň konzervativců ale možná nakonec jejich šefovi Michaelu Howardovi prokázala medvědí službu. Howard se totiž nemohl pochlubit velkou osobní oblibou a důvěryhodností u voličů a negativní kampaň mu v tomto ohledu zřejmě dále uškodila. Kampaň byla dílem Australana Lyntona Crosbyho, jehož si toryové údajně najali za částku v řádech statisíců liber. Crosby, který je považován za nejlepšího volebního стратега na světě hned po Američanu Karlu Roveovi, je hlavním architektem politické kariéry australského premiéra Johna Howarda.

Soupeřem Crosbymu v táboře labouristů nebyl nikdo jiný než Alastair Campbell, bývalý Blairův spin doctor neboli mistr falše. Ten před dvěma lety odstoupil po sporech doprovázejících válku v Iráku, ale Blair ho kvůli volbám dočasně přivedl zpátky do svého týmu. Campbell musel řešit největší problém v osobě svého šéfa. Právě kvůli způsobu, jakým přivedl zemi do války s Irákem, totiž Blair ztratil velkou část důvěry Britů. V úvodní fázi kampaně, kterou v Británii přezdili „masochistická“, proto premiér schválně předstupoval v různých televizních debatách před nepřátelské publikum, aby utopil kritiku vůči své osobě. Později potom zásadně vystupoval na veřejnosti se členy své vlády, aby odlákal pozornost od své osoby a voliče upozornil na úspěchy kabinetu jako celku.

Za zmínku stojí především jeho znovuobjevené přátelství s ministrem financí Gordonem Brownem, jehož Britové považují za strůjce ekonomického úspěchu země. Brown několikrát ministerského předsedu výrazně podpořil, mimo jiné i v otázce vál-

ky v Iráku, a dočkal se za to od Blaira veřejného posvěcení pro převzetí premiérské funkce. Blair totiž již loni na podzim sáhl k neobvyklému kroku a oznámil, že letošní volby budou jeho posledními. Od té doby se znovu vynořily spekulace o šancích Browna na premiérskou funkci. Tu mu Blair údajně slíbil již začátkem 90. let, kdy spolu plánovali převzít Labouristickou stranu.

Strategie konzervativců vycházela z průzkumů, v nichž měla domácí témata pro voliče nejvyšší prioritu. Podle nich byly třemi nejdůležitějšími tématy pro občany zdravotní péče, kriminalita a školství. Válka v Iráku byla až na jedenáctém místě z dvanácti dlouhodobě sledovaných témat. Všem ale bylo jasné, že zatímco voliči se tolik nestarají o válku samotnou, vadí jim způsob, jakým je do ní Blair zavedl. Právě na údajné Blairovo „lhaní“ upozorňoval Howard s velkou oblibou.

Svého odporu k válce ale mohla využít jen třetí největší strana – Liberální demokracie. Jejich vůdce Charles Kennedy narozdíl od konzervativců hlasoval proti Blairovým plánům. Během kampaně se dlouho zdálo, že by Liberální demokraté mohli výrazně narušit zavedený dvoupartajní systém. Zejména labouristé se obávali, že by jim Liberální

demokraté mohli přetáhnout velkou část voličů. Blair proto často tvrdil, že hlas pro Liberální demokracie je hlasem pro konzervativce. V konečném výsledku ale Liberální demokraté neuspěli tak, jak doufali.

Mohlo to být částečně i tím, že labouristé a konzervativci do značné míry převzali jejich obvyklou strategii, která spočívala v oslovování úzkých skupin voličů ve vybraných okrscích. Zvláště konzervativci doufali, že se jim tímto způsobem podaří zvrátit náskok labouristů i nevýhody volebního systému. Svou kampaň tedy upravovali podle toho, na koho byla zaměřená. Na mnoha místech kandidáti namísto obecného stranického programu představovali návrhy, které se bezprostředně týkaly místních obyvatel.

V tomto ohledu pomáhaly oběma hlavním stranám moderní technologie. Jak labouristé, tak konzervativci měli poprvé k dispozici databáze, které rozdělily voliče do mnoha kategorií podle místa bydliště nebo příjmu. Volební štáby pak soustředily své zdroje přímo na úzce vybrané skupiny lidí, jejichž názor měly šanci ovlivnit.

Tomu napomáhala i jejich mediální strategie. Tradiční pojetí, podle kterého straníční lídři jezdili po celé zemi v autobusech s doprovodem reportérů z celostátních médií, nedostalo šanci. Blair, Howard i Kennedy létali za voliči vrtulníky nebo letadly, přičemž program jejich cest na určitý den dostávala média nezřídka až ve chvíli, kdy hlavní protagonisté už byli ve vzduchu. Vědomé obcházení národních médií jim mělo umožnit oslovovat voliče lokálně a vyvarovat se interpretací, které by jim mohly uškodit.

Ve srovnání s předcházejícími volbami také strany mnohem více využívaly internet. Labouristé například najali Zacha Exleyho, bývalého poradce uchazeče o demokratickou nominaci do loňských prezidentských voleb v USA Howarda Deana. Dean sice v demokratických primárkách propadl, jeho kampaň ale poprvé jasně poukázala na možnosti internetu a elektronické pošty v organizaci aktivistů, získávání příspěvků a oslovování voličů. Všech postupů využívaly i britské volební štáby.

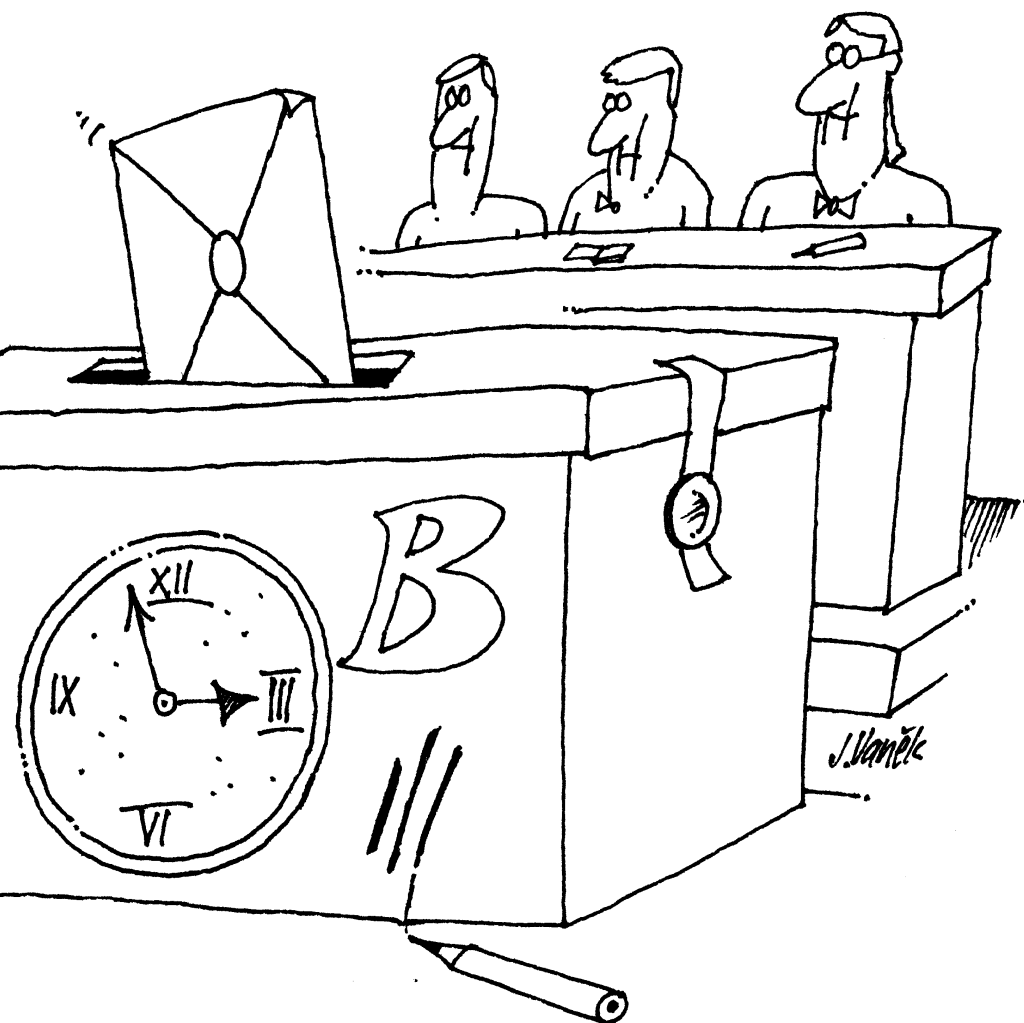
Trest za Irák, nebo konec blairismu?

Do letošní kampaně zasáhlo několik událostí. Hned její vyhlášení muselo být odloženo kvůli úmrtí papeže Jana Pavla II. Pár týdnů před volbami pak padla automobilka Rover, hovořilo se o chybě v zákonech, která vedla k propuštění údajného člena organizace al-Káida, a MMF vydal zprávu kritickou vůči britské ekonomice.

Bezpochyby nejdůležitější ale byl únik posudku o legalitě války v Iráku, který si Blair před dvěma lety nechal vypracovat od svého právního poradce, generálního prokurátora Lorda Goldsmitha. Ten v tajné zprávě vážně pochyboval o legalitě války z hlediska mezinárodního práva, ale žádné z těchto pochybností nevyjádřil ve veřejném vyjádření pro poslance, které vypracoval o několik dní později. Po zjevném cíleném úniku týden před volbami musela vláda zveřejnit celý posudek. Britská média rovněž zveřejnila zápis z vládní schůze, podle které Blair už dlouho před válkou věděl, že k útoku dojde, a hledal pro něj jen důvody.

Ve volbách pak část voličů skutečně Blaira za Irák potrestala. Mnoho důvodů k radosti ale neměla ani opozice. Howardovi se sice podařilo zvrátit propad konzervativců, ale k moci mají stále velmi daleko. Liberální demokraté získali o několik křesel víc, ale zdaleka ne tolik, kolik doufali. Porážení jsou tak svým způsobem všichni.

V Británii se po volbách objevily diskuse o tom, že volební výsledek může být koncem jedné éry. Zda skutečně jde o konec blairismu, nebo jen projev osobních antipatií, se ukáže až při příštích volbách. V té době ale bude Blair, alespoň podle svého slibu, už v politickém důchodu.

rhonzak@gmail.com

Britsko-americká osa spolupráce

S humorem se občas říká, že Brity a Američany rozděluje především společná řeč. V podobném duchu bychom mohli ovšem dodat, že kromě řeči i společné dějiny, hodnoty nebo vize světa. Jestliže prezident USA George W. Bush užil před časem termín „osa zla“ (v té době měl na mysli Irák, Irán a Severní Koreu), je nepochybné, že v jeho mysli existuje i cosi jako „osa spolupráce“, kterou tvoří především Washington a Londýn.

DANIEL RAUS

Současný globální svět má pouze jednu supervelmoc (bipolární model vzal za své po kolapsu sovětského impéria). Být jedinou supervelmocí ale není tak jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Pokud se má zachovat současný „pax Americana“, Washington nutně potřebuje „osu spolupráce“, a to hned v několika vydáních. Klíčovou zemí je Velká Británie, k rozšíření ose patří další anglicky mluvící země (například Austrálie), v Evropě se stará o stabilitu organizace NATO, v Asii jsou důležitými spojenci Japonsko a Jižní Korea, na jihovýchodě Filipíny atd.

Vytváří se tak jakési pevné jádro a kolem něj soustředné kruhy zemí, se kterými existuje v různých oblastech různě hluboká spolupráce. Projevilo se to při válce v Iráku: základ tvořili Američané s Brity, za nimiž následovala takzvaná aliance ochotných zemí, od Polska či Austrálie až po Španělsko, Českou republiku nebo Slovensko. Základem, o kterém se ale nedá pochybovat, je právě vztah Washington–Londýn.

V jistém smyslu je to pozoruhodné, protože když se poprvé setkal americký prezident George W. Bush s britským ministerským předsedou Tonym Blairem v Camp Davidu, měli jen málo společného. Prezident Bush na toto téma dokonce zavtipkoval s tím, že oba používají stejnou zubní pastu (značky Colgate). Rozdíl snad nemohl být větší: Jeden byl konzervativní texaský republikán, zajímající se spíš o baseball než o literaturu či historii, jehož vyjadřování připomínalo střelbu od boku. Druhý byl naopak brilantně se vyjadřující v Oxfordu vystudovaný právník, zastávající středo-levicové názory.

Brzo se ale ukázalo, že zubní pasta Colgate zdaleka není jediné, co oba spojuje. Vztahy se prohlubovaly a 11. září 2001 znamenalo naprostý zlom. Tony Blair tehdy prohlásil: „My zde v Británii stojíme v této tragické hodině po boku s našimi americkými přáteli. Stejně jako oni neustaneme, dokud toto zlo nebude vymýčeno z našeho světa.“ Silná slova tehdy zaznívala ze všech koutů světa a k tažení do Afghánistánu se vytvořila nevídaná aliance. Vážným testem

soudržnosti se ale stalo pozdější rozhodnutí Američanů jít do Iráku. Tony Blair odolal všem protitlakům a zachoval jednotu, byť věděl, že za ni může zaplatit vysokou cenu.

Společný zápas a společná strategie vedly posléze nejen k prohloubení takzvaného „speciálního vztahu“ mezi oběma zeměmi, ale i k prohloubení osobních vztahů mezi oběma politiky. Spojovala je podobná vize a hodnoty, oba se netajili svou křesťanskou vírou, takže museli čelit otázkám nejnepřijímavých novinářů, kteří se například ptali, zda svoje setkání začali společnou modlitbou. Časy pasty Colgate byly dávno pryč. Zdá se, že ke společnému poutu přispěly nakonec i volební zápasy ve Spojených státech a později ve Velké Británii. Jak George Bush, tak Tony Blair zvítězili i přes tvrdou kritiku kvůli Iráku.

Onen „speciální vztah“ má dlouhou tradici. Britové se cítí někde mezi kontinentální Evropou a Novým světem, ačkoliv Atlantik je přece jen poněkud širší než Lamanšský kanál. Bez ohledu na to, jaké dílčí politické postoje zastávají představitelé v Bílém domě a na Downing Street 10, v klíčových momentech historie se spojí a tahají za jeden provaz. Jejich vztah byl typický pro minulé století, ačkoli se vyskytl i poměrně vážné rozpory.

Jeden se objevil v roce 1956, kdy se britský premiér sir Anthony Eden přepočítal ve věci reakce Washingtonu na operaci v Suez. Prezident Dwight Eisenhower přikročil k finančním sankcím a poválečné vztahy se ocitly v nejnižším bodě. Eisenhower se totiž připravoval na znovuzvolení a volební kampaň ho měla představit jako člověka, který přinesl mír. Britové mu tedy (z tohoto hlediska) podrazili nohy a Edenův nástupce Macmillan se musel dlouho snažit, aby pošramocené vztahy napravil.

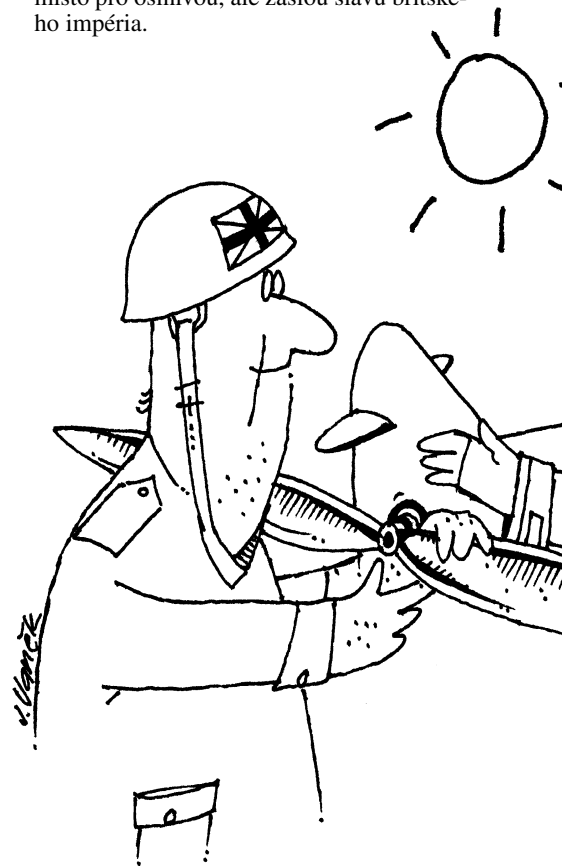
Opačná situace nastala, když Američané bojovali ve Vietnamu. Tehdejší prezident Lyndon Johnson požádal premiéra Harolda Wilsona, aby poskytl jednotky. Ten to ale odmítl a omezil se na slovní podporu (i za ni ho tehdy labouristé kritizovali ze všech stran). Něco podobného představovala britsko-argentinská válka o Falklandy, ke které zaujal zpočátku americký prezident Reagan

velice zdrženlivý postoj. Jinak byly ale jeho společné názory a koordinace zahraniční politiky s premiérkou Margaret Thatcherovou přímo vzorem „speciálního vztahu“ mezi oběma zeměmi.

Zvláštní vztahy Britů a Američanů se datují především od 2. světové války. Zasloužili se o ně dva vzdálení příbuzní: americký prezident Franklin Roosevelt a britský šéf admirality – a posléze premiér – Winston Churchill. Všechno začalo Rooseveltovým dopisem, který otevřel dlouhou korespondenci. Churchill se podepisoval jako „Námořník“, a když se po Nevillu Chamberlainovi stal premiérem (10. 5. 1940) jako „bývalý námořník“. Ukázalo se, že Roosevelt měl výjimečnou intuici.

Postupně se mezi nimi vytvořilo skutečné přátelství. Mimochodem, už v prvním dopisu poukázal americký prezident na podobné zkušenosti, neboť i on byl vlastně námořník (u námořnictva byl za svého předchůdce, prezidenta Woodrowa Wilsona). V průběhu války si oba vyměnili tisíce zpráv a devětkrát se osobně setkali. De facto začali tradici dnešních summitů – na které zvali také sovětského diktátora Stalina.

Ani jejich vztahy nebyly bez problémů. Oba totiž prosazovali své národní zájmy. Rozcházel se v názoru na otázku otevření západní fronty a také v názorech na ekonomiku. Skutečnou zkouškou se pak stalo období, ve kterém se Roosevelt stále více věnoval vztahům se Stalinem, což zraňovalo Churchillovu hrdoť a předesílalo vytvoření bipolárního světa. V něm pak už nebylo místo pro oslnivou, ale zaslou slávu britského impéria.

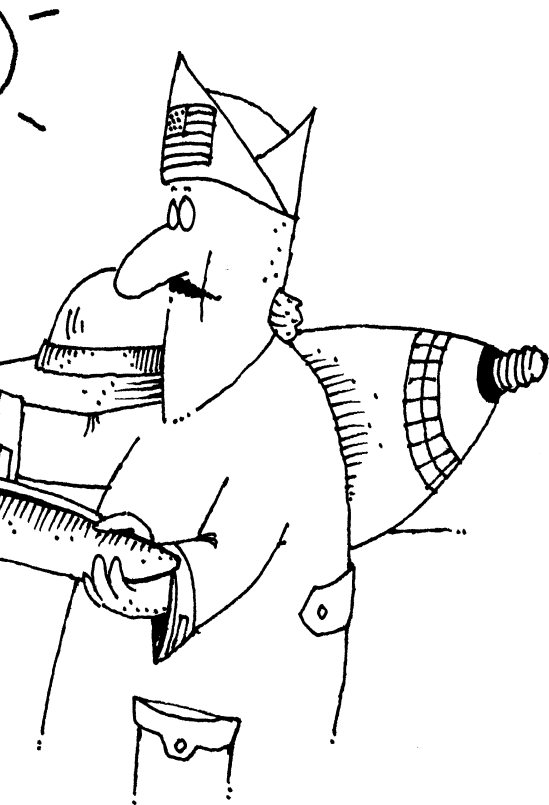

I tak ale trvala jednota přinejmenším v silném vědomí společného poslání. Projevovalo se to mnohokrát, od bezprecedentního vytvoření společného velení na úrovni generálních štábů (v prosinci 1941), až po vytvoření Organizace spojených národů a koordinovaný postup v mnoha otázkách poválečné světové diplomacie. Ne nadarmo přednesl Winston Churchill svůj slavný projev o spuštění železné opony v USA (1946, Fulton). O Američanech přitom se svým typickým humorem tvrdil: „Můžete se vždycky spolehnout na to, že udělají správnou věc – poté, co vyzkoušeli všechno ostatní.“

Dá se očekávat, že zvláštní vztahy mezi Brity a Američany budou nadále tvořit základní osu světové politiky. Může to významně ovlivnit směr mnoha procesů, včetně směru, kterým se ubírá integrace Evropské unie. Propojení obou zemí totiž není jenom o tradici, společné řeči, vědomí hodnot či vizi světa. Je také o ekonomice, v níž je dané partnerství mimořádně úspěšné. USA jsou suverénně největším zahraničním investorem na britských ostrovech – a stejná skutečnost platí i opačně. Třiačtyřicet procent britských investic směřuje do Nové země (zatímco na kontinentální Evropu – přesněji do zemí EU – pouze 35 procent). Američané posílají podobně dvě pětiny svých investic do Velké Británie, kde mimochodem vlastní 5600 firem.

Zdá se tedy, že obě země budou tvořit osu spolupráce ještě dlouho – tak dlouho, dokud je bude rozdělovat společná řeč.

daniel.raus@seznam.cz

Devoluce na britský způsob aneb Skotsko na cestě od nezávislosti

**Květnové volby do celobritského Westminster-
ského parlamentu přinesly jednu zásadní změnu:
snížení počtu skotských poslanců ze 72 na 59. Naplnil se tak článek 86
Scotland Act z roku 1998, který stanovil, že po vytvoření Skotského auto-
nomního parlamentu by mělo dojít k redukci do té doby nadhodnocené re-
prezentace Skotska v rámci Spojeného království. Mohlo by se zdát, že sni-
žení počtu skotských poslanců v britském parlamentu o 13 není nijak
zásadní změnou, na niž je třeba v souvislosti s květnovými volbami poukazo-
vat (zvláště, pokud připomeneme, že tím počet členů Dolní komory klesl z pů-
vodních 659 na 646).**

BLANKA ŘÍCHOVÁ

Přesto platí, že právě tento krok je vyús-
těním velmi složité a bouřlivé diskuse, kte-
rá hýbala vnitrobritskou politickou scénou
prakticky od sedmdesátých let 20. století
a tvořila jeden ze stěžejních problémů pro-
jektu zvaného devoluce. Je vhodné se proto
ptát nejen po tom, proč byl počet skotských
poslanců do doby prosazení devoluce nad-
hodnocen, ale stejně tak důležité je hledat
odpověď na otázku, proč k odpovídající re-
dukci došlo až v souvislosti s vytvořením
Skotského parlamentu a proč stav, fakticky
narušující demokratický princip rovnosti,
nevdal britským politikům již dříve?

Skotská reprezentace ve Westminsteru a devoluce

Když byla v roce 1707 podepsána Smlou-
va o Unii Anglie a Skotska (některými his-
toriky hodnocená jako „největší politický
obchod 18. století“), bylo Skotům mimo ji-
né smluvně zaručeno zastoupení 45 poslan-
ci v Dolní komoře nově vytvořeného britské-
ho parlamentu. Až do roku 1868, kdy počet
skotských zástupců – v závislosti na rozšiřo-
vání volebního práva – postupně vzrostl až
na 60, se charakter skotské reprezentace
s ohledem na počet oprávněných voličů ni-
jak výrazně neodlišoval od anglických po-
měrů. Teprve úspěšné politické vyjedná-
vání Skotů po první světové válce vedlo
k navýšení počtu regionálních mandátů, te-
dy k faktickému nadhodnocení skotské re-
prezentace v celobritském kontextu: z cel-
kového počtu 707 poslanců Dolní komory
britského parlamentu tvořili Skoti v této do-
bě komunitu o 74 členech, samozřejmě bez
ohledu na stranickou příslušnost. I když po
druhé světové válce došlo ještě k dalším
úpravám volebního práva, které přinesly

snížení celkového počtu poslanců Dolní
komory (v roce 1950 na 625 poslanců), zá-
kladní princip menších volebních obvodů
ve Skotsku, a tudíž vyššího počtu poslanců
za tento region, zůstal zachován (ze 74 po-
slanců klesla tehdy teritoriální skotská re-
prezentace na „pouhých“ 71). V devadesá-
tých letech 20. století, krátce před ustavením
Skotského autonomního parlamentu, zastu-
povalo tzv. teritoriální skotské zájmy celkem
72 poslanců, takže průměrná velikost skot-
ských volebních obvodů byla o 13 000 voli-
čů nižší, než tomu bylo u volebních obvodů
v Anglii. Principiálně tedy platilo, že skotští
voliči měli – v rámci reprezentace svých „te-
ritoriálních“ zájmů – určitou komparativní
výhodu. Ta však sama o sobě nemohla nijak
zásadním způsobem ovlivnit jejich posta-
vení v celobritském politickém systému. Ja-
ko problematické se teritoriální zastoupení
Skotů začalo jevit až v souvislosti s úvahami
o vytvoření regionálních přímo volených in-
stitucí, tedy v 70. letech minulého století.
Měla podobu hledání odpovědi na tzv. West
Lothian question.

Principiálním základem politických roze-
pří vztahujících se k devoluci byla otázka,
kterou v 70. letech formuloval Tam Dalyell,
poslanec za volební obvod West Lothian.
Zněla: Budou mít skotští poslanci po devolu-
ci právo rozhodovat o vnitřním vývoji An-
glie, pokud neskotští poslanci ve Westmin-
steru ztratí v důsledku devoluce možnost
podílet se na rozhodování o záležitostech
skotských? Diskuse však odhalila i mnohem
závažnější problém: roku 1974 totiž Labour
party zvítězila díky silné regionální podpoře
právě skotských voličů.¹⁾ Ukázalo se tak na-
de vši pochybnost, že byt početně nijak vý-
razné nadhodnocení skotské reprezentace ve

VELKÁ BRITÁNIE A EVROPA

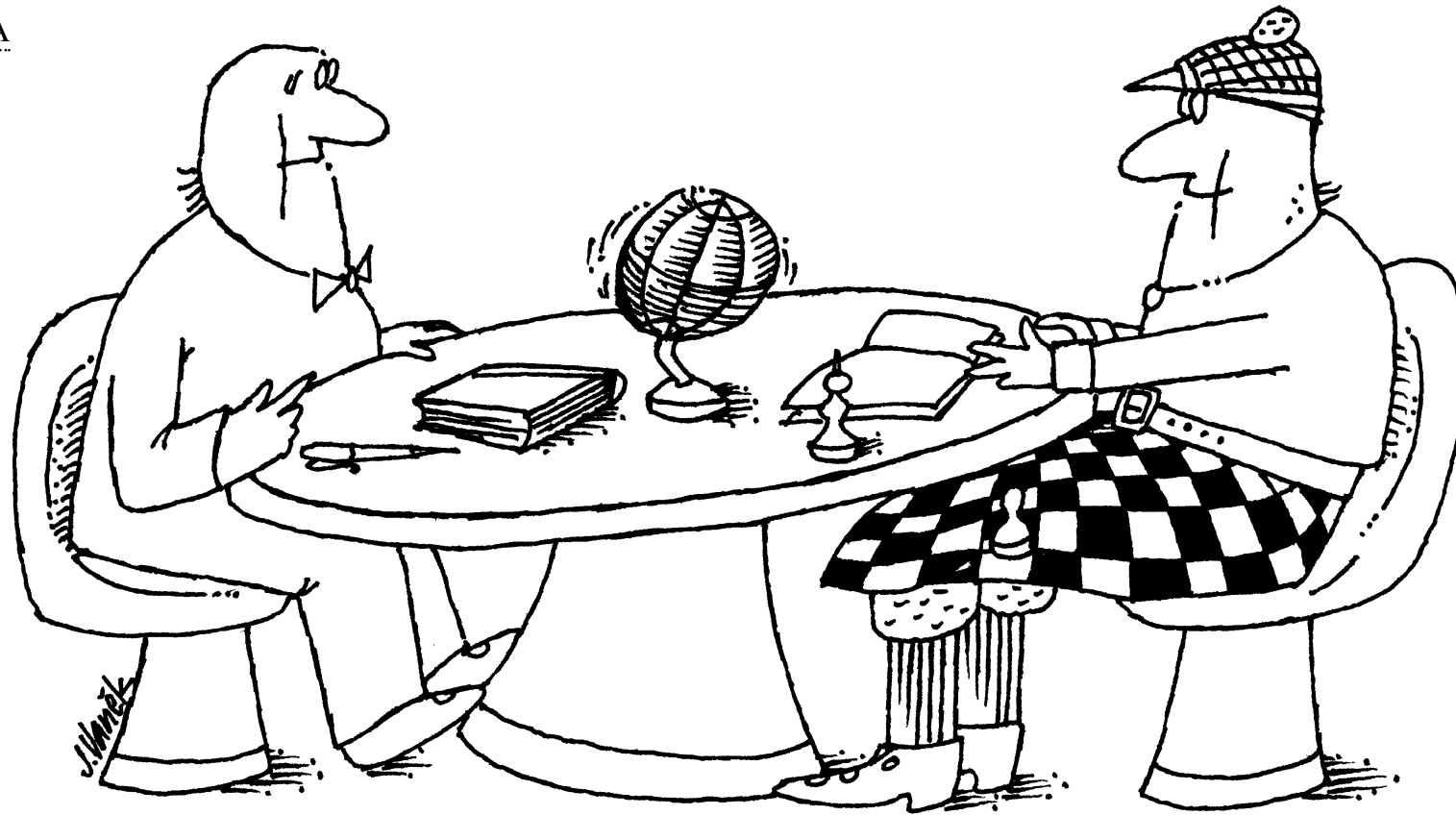
Westminsteru může mít reálné politické důsledky. I když se od poloviny 70. let situace v takto vyhraněné podobě neopakovala, bylo zřejmé, že rozvíjení devolučního konceptu musí nutně řešit i otázku skotské reprezentace v britském parlamentu.

Diskuse, která se rozhořela v 70. letech, se proto zcela logicky objevila i o dvě desetiletí později, když Blairova New Labour opětovně předložila devoluční koncept britským politikům a veřejnosti. V té době však již existovala více méně shoda na tom, že vytvoření přímo voleného Skotského autonomního parlamentu musí znamenat redukci počtu skotských zástupců ve Westminsteru tak, aby byla posílena rovnost hlasů voličů ve všech britských regionech. Vzhledem k jednoznačnému vítězství labouristů v roce 1997 (418 ku 165 mandátům pro opoziční Konzervativní stranu) a skutečnosti, že konzervativci na sklonku 20. století prakticky přišli o výraznější voličskou podporu mimo Anglii, vznikly vhodné podmínky pro to, aby se vytratila z politických kalkulací obava, že by celkový pokles počtu skotských zástupců ve Westminsteru mohl zásadně ovlivnit vítězství labouristů. Volby z roku 2001 a 2005 tento předpoklad zatím potvrzují. Interpretace sporným přesto zůstává samo vytvoření Skotského parlamentu.

Parlament, nebo nezávislost?

Přes značný optimismus, který provázel rozhodnutí New Labour vyhlásit na 11. září 1997 nové referendum o devoluci, se jednalo o krok, u něhož si vedení strany nemohlo být zcela jisto výsledkem. Výzkumy veřejného mínění²⁾ v době konání referenda potvrzovaly, že postoje skotských voličů jsou značně ambivalentní. Oproti situaci z roku 1979 jednoznačně narostla skupina těch, podle nichž byla případná nezávislost Skotska velmi dobrým řešením: oproti roku 1979 tento názor zastávalo až 77 procent dotázaných. Rozložení podpory skotské nezávislosti bylo navíc výrazně sociálně podmíněno: prakticky polovina dotázaných z dělnických profesí a přibližně jedna třetina dotázaných příslušníků střední třídy se vyslovovaly jednoznačně pro nezávislost; naopak příslušníci vyšších sociálních vrstev a osoby s vyšším vzděláním preferovaly autonomii v rámci Británie. Výzkumy také dokládaly, že pro nezávislost se v době konání referenda výrazněji vyslovovali levicově zaměřený voliči (až 48 procent z dotázaných v této kategorii): největší procento stoupenců nezávislosti se nacházelo – zdánlivě paradoxně – v řadách labouristických voličů! Tato zjištění byla v přímém protikladu k situaci v roce 1979, kdy dvě třetiny stoupenců nezávislosti byli voliči Skotské národní strany. Z voličů hlásících se k pravici se pro nezávislost vyslovil pouze každý pátý.

Na druhé straně výzkumy ukazovaly, že podpora myšlenky na nezávislost ještě neznamená odmítnutí návrhu, s nímž přišla New Labour, tj. vytvoření autonomního parlamentu. Z výše uvedených respondentů

hodnotících nezávislost Skotska jako velmi dobré řešení téměř třetina odmítla tento model skutečně v referendu podpořit! Výsledky referenda tak potvrdily předchozí očekávání: většina voličů akceptovala návrh na vytvoření přímo voleného regionálního parlamentu s vlastními kompetencemi včetně určitých kompetencí v oblasti finanční.³⁾ Pragmatismus zvítězil nad ideálem.

Po právní stránce však samotné referendum nebylo pro vládu závazné. Bylo chápáno především jako projev postoje skotských voličů, který v daném okamžiku korespondoval se zájmem vlády (na rozdíl od poloviny 70. let, kdy Labour party sice vyhlásila referendum ke stejnému tématu, ale nebyla si jista svými zájmy, a tudíž ani nebyla schopna proces dotáhnout do úspěšného konce). Rozhodující proto bylo, jak se k návrhu zákona o zřízení Skotského parlamentu postaví poslanci ve Westminsteru. Ti své ANO připojili pod vládní návrh zákona o rok později. Teprve volby roku 1999 proces ukončily a v lavicích nového regionálního parlamentu se sídlem v Edinburghu mohli konečně zasednout první přímo volení poslanci.

Skotská současnost

Ustavení autonomního parlamentu mělo nesporně jeden kladný dopad: po roce 1997 se podstatně snížil počet Skotů, kteří preferují nezávislost. Navíc výzkumy ukazují, že daná skupina voličů je značně proměnlivá v čase. Z toho lze dovodit, že vytvoření autonomního parlamentu přeneslo zájem Skotů k činnosti této instituce a získání nezávislosti většina z nich pokládá za alternativu, k níž je možné se kdykoli vrátit v případě, že

nabídne v konkrétním okamžiku uspokojivější perspektivu než stávající uspořádání. Otázkou tedy je, co současná úprava vztahů Skotska a Londýna Skotům vlastně nabízí?

Předně platí, že dlouhá diskuse, která předcházela formálnímu ustavení skotských institucí, vyústila v přijetí modelu, který se od britského v několika ohledech liší. Samotné volby do Skotského parlamentu probíhají každé čtyři roky, a to v přesně stanoveném termínu (pětiletý cyklus pro konání voleb do Dolní komory Westminsterského parlamentu lze podle politické potřeby zkrátit či prodloužit; předčasné volby se teoreticky mohou konat, ale nemohou změnit datum konání regulérních voleb. Odlišný je i volební systém. Zatímco v Británii se využívá většinové volby, obsazování postů ve Skotském parlamentu je vázáno na dva typy mandátů – část poslanců je volena v jednomandátových volebních obvodech, tedy většinovým způsobem, část pak na kandidátních listinách politických stran, tedy na základě volby proporcí. Díky tomu je stranické složení Skotského parlamentu podstatně vyváženější než ve Westminsteru, a o tom, kdo bude stát v čele skotské autonomní vlády, nelze proto rozhodnout pouze na základě volebních výsledků. A tak zatímco britským premiérem se stává lídr vítězné strany, kterého královna ihned po volbách do funkce jmenuje, předsedu skotské vlády (First Minister) členové parlamentu musejí nejprve zvolit. Královna pak tuto volbu pouze potvrzuje (současný předseda skotské vlády Jack McConnell je již třetí osobou zastávající tento post).

Nový skotský parlament má právo rozhodovat ve všech otázkách, které se týkají

Skotska jakožto teritoria a jeho obyvatel. Tyto kompetence na rozdíl od kompetencí, které zůstaly parlamentu v Londýně, nejsou zákonem přesně vymezeny – platí, že pravomoci, které nejsou výslovně přiřknuty Londýnu, spadají do kompetence skotské legislativy (pro srovnání: Velšské národní shromáždění, druhá nově zřízená legislativní regionální instituce, má své kompetence zákonem přesně stanoveny). V rukou londýnské vlády tak zůstaly vedle zahraniční politiky a společné měny především otázky finanční. A zde je třeba připomenout jednu výjimku: Skotský parlament sice získal právo měnit dle vlastního uvážení základní sazbu daně z příjmu v rozmezí ± 3 procenta od základu stanoveného londýnskou vládou, ale žádná ze skotských vlád k podobnému kroku zatím nepřistoupila.⁴⁾ Formálně platí, že návrh na zvýšení či snížení daňové zátěže skotských obyvatel může předložit každý ze členů skotské exekutivy, avšak parlament musí tento návrh schválit. Kladné stanovisko parlamentu je pokládáno za závazné pouze jeden rok po schválení a vztahuje se výlučně na osoby, které mají prokazatelně co „nejužší vztah ke Skotsku“; výraz *closest* se týká doby pobytu dané osoby ve Skotsku, respektive platí pouze pro ty osoby, které strávily srovnatelně delší dobu v regionu než na jiném území Spojeného království. Díky tomu se vžil označení této daně *Tartan Tax*. Význam této specifické kompetence je mnoha analytiky hodnocen především jako symbolický výraz ústupku Londýna, který nemá a nikdy nebude mít vzhledem ke své výši žádný zásadní dopad na finanční politiku skotské vlády. Navíc se kritici shodují na tom, že případné snížení daňové zátěže skotských voličů by vyvola-

lo pouze následné snížení výše blokových grantů, které Skotsko získává přerozdělením z Londýna, a mělo tedy celkově negativní dopad na finanční politiku skotské exekutivy. To vše vede k tomu, že většina odborníků je k daňovým kompetencím skotské vlády velmi kritická; Peter Lunch dokonce hovoří o „politizované formě zdanění“.

Devoluce a politické strany

Vznik nových politických institucí regionálního charakteru však není jediným důsledkem devolučního programu New Labour. „Nové“ regiony vyvolaly změny i ve vnitrostranické organizaci obou hlavních britských politických stran – labouristů a konzervativců – a uvedly do života i dva stranické regionální systémy – skotský a velšský, které se svým charakterem dost výrazně liší od britského.

Typickým rysem nových regionálních stranických systémů je dominantní postavení labouristů, kteří zvláště ve Skotsku výrazně spolupracují s Liberálními demokraty; obě strany vytvořily již po prvních volbách koalici vlády, která na britské úrovni nemá obdobu. Regionální opozici tvoří tzv. nacionalistické strany (Skotská národní strana, respektive velšská Plaid Cymru) a zcela marginalizovanou stranou se stali konzervativci. Za této situace se jeví jako zásadní otázka, jak se regionální rozložení politických sil odráží na vnitrostranické struktuře celobritských stran, především New Labour.

Již zmiňovaný odlišný volební systém uplatňovaný pro volbu poslanců Skotského autonomního parlamentu (stejně jako Velšského národního shromáždění) a Westminsteru vystavil skotské (i velšské) labouristy odlišným tlakům a vynucuje si i jiné strategické postoje, než jaké uplatňují v centru ústředí New Labour; navíc ve straně objevil zcela nový vnitrostranický prvek, a to poslanci regionálního parlamentu. Důsledkem devoluce je tak požadavek na výraznější autonomii regionálních stranických vedení. Ačkoli se celobritské vedení New Labour (tj. National Executive Committee, NEC) snaží svou pozici hájit, je dnes již zřejmé, že tlakům z regionů není schopno dlouhodobě čelit. Byť po formální stránce zatím nedošlo k zásadnějším změnám, přesto se v souvislosti s přípravou druhých voleb do regionálních legislatur v roce 2003 vzdalo centrální vedení strany možnosti intervenovat do programových cílů svých regionálních odnoží. Další změna se týká posílení vlivu nižších stranických kádrů a členské základny – regionální stranická vedení jsou například mnohem více orientována na zvýšení počtu žen na rozhodujících postech ve straně, stejně tak se prosadila snaha nominovat stejný počet mužů a žen v regionálních volbách.

Nejnovejší analýzy rovněž dokládají, že se v důsledku devoluce snížilo i tradičně silné vnitrostranické napětí mezi levicově a pravivě orientovanými křídly v rámci Labour party (což se pozitivně odrazilo pře-

VELKÁ BRITÁNIE A EVROPA

devším na vnitrostranické situaci ve skotské části strany, kde bylo toto napětí v 80. a 90. letech značné). Objevují se i první známky postupného sblížení skotských labouristů s londýnským vedením strany.⁵⁾ Ačkoli nelze přehlížet reálný dopad devoluce na New Labour, přesto strana trvá i nadále na zachování centralizovaného modelu řízení a stále preferuje funkční strukturu vnitrostranické organizace před teritoriální; federální vnitrostranický model, k němuž přistoupili Liberální demokraté, je pro New Labour stále nepřijatelný.

Jednoznačně tedy platí, že devoluce a vytvoření regionálních přímo volených legislativních institucí ve Skotsku a Walesu bylo vyvrcholením procesu, jehož závěrečná fáze sice začala v 90. letech minulého století, ale kořeny je nutné hledat mnohem hlouběji v minulosti. Přesto by bylo chybné domnívat se, že celý proces tím byl ukončen. Vztahy mezi centrem – Londýnem na jedné straně a tzv. keltskými periferiemi, tedy Skotskem a Walesem, naopak získaly novou dynamiku. Formální změny nabývají v současnosti podoby, která je pro britský politický systém v mnohém typická: jsou pozvolné a na první pohled jaksi nenápadné, ale ve svém důsledku významné – přizpůsobují se běžnému chodu a politické praxi více než ideologickým proklamacím. Oč jsou na první pohled vnějšmu pozorovateli méně zřetelné, o to zásadnější dopad na politickou kulturu v zemi mají. Potvrzuje se tak stará známá teze, že „čím více se to mění, tím více to zůstává stejné“.

3098@seznam.cz

Literatura:

- Laffin, M. – Shaw, E. – Taylor, G. (2004). The Parties and Intergovernmental Relations. Devolution and Power in the UK. www.scottishaffairs.org (on line).
Brown, A. (2001). Scotland. Parliamentary Affairs, No. 54, s. 701–711.
Lunch, P. (2005). New Labour and Devolution. www.scottishaffairs.org (on line).
McCrone, D. – Paterson, L. (2002). The Conundrum of Scottish Independence. Scottish Affairs, No. 40, s. 54–75.

¹⁾ Labour party v těchto volbách získala 301 mandát, přičemž skotské labouristé obsadili celkem 40 postů a velšští 24. Konzervativci obsadili o pouhých 4 křesla méně, tedy 297!

²⁾ D. McCrone – L. Paterson (2002), The Conundrum of Scottish Independence. *Scottish Affairs*, no. 4 (on line).

³⁾ Jedná se o zpuparizovanou, ale nepřilíší zásadní pravomoc získávat vyšší příjmy zvyšováním daňové zátěže obyvatel Skotska, a to ve výši, která nepřekračuje 3 šilinky z libry; skotská vláda je tedy i nadále závislá na finančních prostředcích poskytnutých z Londýna formou tzv. blokových grantů.

⁴⁾ Tony Blair hned po vytvoření první skotské exekutivy prohlásil, že jeho strana nehodlá ke zvýšení daňové zátěže skotských obyvatel přistoupit.

⁵⁾ Naopak velšští labouristé jsou mnohem méně vstřícní vůči stranickému ústředí, byť odmítají své rezervované postoje spojovat s odlišným programovým zaměřením a poukazují především na důvody pragmatické.

Aktuální vývoj britské ekonomiky

Britská ekonomika se může v průběhu prvního pololetí roku 2005 pochlubit charakteristikami, které ji stavějí do pozice výrazného evropského nadprůměru jak z pohledu momentálního či krátkodobého, tak i při dlouhodobém sledování. Onen nadprůměr lze pak aplikovat nejen na veličiny, jež je možné kvantifikovat, ale současně i na procesy, které se obvykle oceňují spíše subjektivně, pomocí ukazatelů důvěry a kvality podnikatelského a investorského prostředí.

PETR ZAHRADNÍK

Přestože se v případě Velké Británie jedná o ekonomiku ve srovnání s rozšířenou Evropskou unií (EU-25) výrazně bohatou, jejíž HDP na obyvatele se v roce 2003 pohyboval na úrovni 118,6 procenta průměru EU (a přibližně 110 procent průměru eurozóny), jedná se současně i o ekonomiku dynamicky se vyvíjející a rostoucí. A to i přesto, že počínaje druhým pololetím roku 2004 můžeme pozorovat viditelný proces jejího zpomalování.

odvětví zcela zanikla. Nyní se může opírat o rozvinuté strojírenství, vybavení elektráren, dopravní techniku, restrukturalizovaný loďařský průmysl, elektrotechnické a komunikační zařízení a chemický průmysl.

Rozhodující pro hospodářskou restrukturalizaci a změnu v sektorové orientaci britské ekonomiky, díky níž jsou nyní vykazovány příznivější výsledky v porovnání se srovnatelnými zeměmi kontinentální

Tabulka č. 1

HDP per capita (EU-25 = 100)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Velká Británie	109,2	110,1	112,4	111,9	111,2	111,9	115,1	117,8	118,6

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

Velká Británie patří již více než dvě staletí k vůdčím světovým ekonomikám, relativně pružně reflektujícím projevy hospodářského pokroku. Pro britskou ekonomiku byl dlouhá léta typický zpracovatelský průmysl, bez ohledu na to, že země nedisponuje dostatkem surovinových zásob potřebných pro průmyslové zpracování. Velká Británie je současně po dlouhou dobu charakteristická i relativně malým rozsahem jinak velmi intenzivního a produktivního zemědělství. Přibližně 40 procent své spotřeby potravin tak musí být saturováno dovozem. Britský hospodářský rozvoj je založen zejména na vývozu zboží zpracovatelského průmyslu, v posledních deseti letech pak i služeb, a na dovozu surovin a potravin. Zpracovatelský průmysl v uplynulém přibližně dvacetiletí prošel velmi výraznými strukturálními změnami a modernizací; řada jeho odvětví prošla radikální změnou, jiná

Evropy, bylo období 70. a 80. let, během něhož zaniklo na jedné straně přibližně 3,5 milionu pracovních míst v zanikajících a neperspektivních odvětvích, ale současně na konci 80. a na počátku 90. let bylo vytvořeno přes 3,5 milionu nových pracovních míst ve službách a dalších moderních a perspektivních oborech.

Od konce 90. let tak bankovní, pojišťovací, podnikatelské služby a další obory terciární sféry vytvářely více než dvě třetiny britského HDP a zaměstnávaly téměř 70 procent pracovní síly. Tento výrazný strukturální posun se současně projevil i v tom, že došlo k teritoriální proměně oblastí britské prosperity. Jestliže tyto naznačené změny měly příznivý dopad zejména na jižní, jihozápadní a centrální britské regiony, sever Anglie a Severní Irsko byly krátkodobě velmi silně zasazeny novými ekonomickými procesy.

Britská ekonomická síla je především koncentrována do silných městských aglomerací, ve kterých žije více než jedna třetina britské populace. Nejsilnější a nejbohatší z nich – Londýn – je současně i nejbohatším regionem v celé Evropské unii; podle metodologie EU v rámci sledování regionů NUTS II. činí londýnský HDP na obyvatele téměř 320 procent průměru Unie (více než 66 tisíc euro na osobu). I ostatní britské regiony, jež byly schopny provést odvážné restrukturalizační kroky, se dostaly nad úroveň výrazně nad průměr Evropské unie. O jejich postavení svědčí přehled v tabulce 2.

S odstupem času se ukazuje, že právě tyto razantní strukturální změny způsobily současný britský ekonomický náskok před řadou zemí kontinentální Evropy. Technologický pokrok současně umožnil počínaje rokem 1975 začít těžit v severozápadním teritoriu Velké Británie ropu a zemní plyn, čímž se stala (společně s Norskem) evropskou velmocí v těžbě a distribuci těchto surovin.

Specifikem Velké Británie (společně s Irskem) v porovnání se zeměmi kontinentální Evropy je struktura a teritoriální orientace otevřenosti ekonomiky. Až do počátku 70. let byly nejvýznamnějším britským obchodním partnerem Spojené státy. Od poloviny 70. let se orientace britského zahraničního obchodu zaměřuje více na země Evropského společenství; nicméně i nyní, po posledním rozšíření Evropské unie v květnu 2004, činí podíl EU na britském zahraničním obchodu jen něco málo přes 50 procent. Nejvýznamnějším obchodním partnerem je v současnosti Německo, následované Francií a Nizozemskem. Relativně vysoký podíl stále zaujímají země Commonwealthu.

Změny v britské ekonomice provedené od osmdesátých let se současně vyznačují i výraznou vlnou privatizace, v západoevropském kontextu zřejmě nesrovnatelné. V průběhu 80. let došlo k privatizaci několika desítek významných britských společností; privatizace poté odstartovala proces výrazné liberalizace a deregulace do té doby značně svázaných trhů energetických, telekomunikačních, distribuce vody, tepla apod. V jistém ohledu se Velká Británie stala evropským průkopníkem uvolňování trhů v naznačených sférách, přestože v mnoha případech její následovníci mnohdy překonali svůj původní britský vzor a proces uvolňování trhů dotáhli k ještě vyššímu stupni (kupříkladu severské země).

A v neposlední řadě, Británie stále těží z pozice Londýna coby suveréna mezi evropskými mezinárodními finančními centry. Jeho pozice v tomto ohledu je neotřesitelná a zesilovaná navíc i tím, že právě Londýn je v mnohém zdrojem řady finanč-

Tabulka č. 2

Ekonomická vyspělost britských regionů; nejbohatší a nejchudší
(HDP per capita – EU-25 = 100; HDP per capita v EUR)

Region	HDP per capita EU-25 = 100; rok 2002	HDP per capita EU-25 = 100; období 2000–2002	HDP per capita (EUR); rok 2002
bohaté britské regiony			
Vnitřní Londýn	315,4	303,9	66.761
Vnější Londýn	107,9	108,2	22.836
Londýn celkem	189,3	184,5	40.068
Berkshire, Buckinghamshire & Oxfordshire (South East)	161,8	159,7	34.251
North Eastern Scotland (Skotsko)	150,3	150,631.823	
Gloucestershire, Wiltshire & North Somerset (South West)	133,9	130,0	28.353
Cheshire (North West)	132,4	127,6	28.036
Surrey, East & West Sussex (South East)	130,3	126,8	27.589
Bedfordshire & Hertfordshire (East of England)	130,3	130,1	27.583
chudé britské regiony			
Cornwall & Isles of Scilly (South West)	72,6	70,2	15.366
West Wales & the Valleys (Wales)	75,5	74,0	15.991
Highlands & Islands (Skotsko)	76,6	77,7	16.226
Tees Valley & Durham (North East)	81,4	83,2	17.229
Cumbria (North West)	84,9	84,6	17.967
Lincolnshire (East Midlands)	85,8	83,6	18.170
Merseyside (North West)	87,0	83,6	18.422
South Yorkshire (Yorkshire & the Humber)	89,8	87,0	19.009

Tabulka č. 3

Meziroční růst HDP v jednotlivých čtvrtletích (%)

	IV. 2002	I. 2003	II. 2003	III. 2003	IV. 2003	I. 2004	II. 2004	III. 2004	IV. 2004
Velká Británie	1,5	2,7	2,2	1,6	2,3	3,0	3,5	3,1	3,0
EU-25	1,2	1,4	0,5	0,7	1,4	2,3	2,8	2,1	2,1
Eurozóna	1,1	1,1	0,1	0,4	1,1	2,0	2,05	1,8	1,8

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

ních i technologických inovací, posouvajících celý sektor dále dopředu. Postavení Londýna coby nejbohatšího britského regionu i nejbohatšího regionu v rámci celé Evropské unie je právě odrazem pozice britské metropole v sektoru finančního zprostředkování.

Růst britské ekonomiky dosáhl ve čtvrtém čtvrtletí 2004 meziročně 3,0 procenta a tříprocentním a vyšším tempem rostla britská ekonomika i v předcházejících třech čtvrtletích. Také tempo je v porovnání s průměrem EU skutečně výrazně rychlejší, o srovnání se zeměmi eurozóny již nemluvě. Ve 4. čtvrtletí 2004 rostla ekonomika Evropské unie jako celku o 2,1 procenta, eurozóny pak jen o pouhých 1,8 procenta meziročně. Viz tabulky č. 3 a 4.

Vzhledem k rychlejšímu tempu britského hospodářského růstu je dalším pozitivním rysem britského ekonomického vývoje i nízká míra inflace. Za poslední rok byla britská inflace v meziročním vyjádření vždy nižší než 2,0 procenta. I přes jistou akceleraci v průběhu letošního roku činila její aktuální hodnota v dubnu 2005 1,9 procenta. Průměr Evropské unie i eurozóny dosáhl ve stejném období hodnoty 2,1 procenta. Britská míra inflace je pak nejen podprůměrně nízká, ale i prosta četných nenadálých výkyvů; je stabilní a poměrně snadno „čitelná“. Viz tabulky č. 5 a 6.

V porovnání s relativně nízkou mírou inflace při srovnání v rámci Evropské unie je na straně druhé pro Velkou Británii charakteristická relativně vysoká úroková sazba. Na počátku června 2005 její výše v podobě klíčové úrokové sazby Bank of England činila po dobu deseti uplynulých měsíců 4,75 procenta. To je o téměř tři procentní body výše, než činí klíčová úroková sazba Evropské centrální banky. Tato úroveň úrokových sazeb vede k tomu, že je atraktivní spořit v produktech denominovaných v britské libře; současně britští reální investoři se svou poptávkou po úvěrových zdrojích houfně mívají do kontinentální Evropy, kde jsou úrokové sazby podstatně nižší. Ani tato okolnost v podobě vyšších britských úrokových sazeb není překážkou vyššího hospodářského růstu v Británii v porovnání se západní částí evropského kontinentu.

Britská ekonomika se pak může pochlubit i další příznivou charakteristikou; je nejen bohatá, rostoucí a nízkoinflační, ale je i ekonomikou s výrazně nižší mírou nezaměstnanosti, než činí průměr Evropské unie. Aktuální číslo britské míry nezaměstnanosti z dubna 2005 hovoří o 4,5 procenta; průměr EU i eurozóny ke stejnému období byl téměř dvojnásobný (8,9 procenta). Viz tabulka č. 7.

Velká Británie současně patří mezi ty ekonomiky Evropské unie, jejichž veřejný dluh v poměru k HDP je relativně nízký

Tabulka č. 4

Mezikvartální růst HDP (%)

	IV. 2002	I. 2003	II. 2003	III. 2003	IV. 2003	I. 2004	II. 2004	III. 2004	IV. 2004
Velká Británie	0,3	0,4	0,4	1,0	0,9	0,7	1,0	0,6	0,7
EU-25	0,1	0,2	0,0	0,6	0,6	0,7	0,5	0,3	0,3
Eurozóna	0,1	0,0	-0,1	0,5	0,5	0,7	0,4	0,3	0,3

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

Tabulka č. 5

Meziroční míra inflace (%)

	7/2004	8/2004	9/2004	10/2004	11/2004	12/2004	1/2005	2/2005	3/2005	4/2005
Velká Británie	1,4	1,3	1,1	1,2	1,5	1,6	1,6	1,6	1,9	1,9
EU-25	2,3	2,3	2,1	2,3	2,2	2,4	2,0	2,1	2,1	2,1
Eurozóna	2,3	2,3	2,1	2,4	2,2	2,4	1,9	2,1	2,1	2,1

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

Tabulka č. 6

Meziměsíční míra inflace (%)

	7/2004	8/2004	9/2004	10/2004	11/2004	12/2004	1/2005	2/2005	3/2005	4/2005
Velká Británie	-0,3	0,3	0,1	0,3	0,2	0,5	-0,5	0,3	0,4	0,4
EU-25	-0,2	0,1	0,2	0,3	0,0	0,4	-0,5	0,3	0,6	0,4
Eurozóna	-0,2	0,2	0,2	0,3	-0,1	0,4	-0,6	0,3	0,7	0,4

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

Tabulka č. 7

Míra nezaměstnanosti (%; podle metodiky ILO – Mezinárodní organizace práce)

	7/2004	8/2004	9/2004	10/2004	11/2004	12/2004	1/2005	2/2005	3/2005	4/2005
Velká Británie	4,6	4,5	4,5	4,6	4,6	4,6	4,7	4,5	4,6	4,5
EU-25	9,0	9,0	9,0	9,0	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9
Eurozóna	8,8	8,9	8,8	8,9	8,8	8,8	8,8	8,9	8,9	8,9

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

Tabulka č. 8

Poměr veřejného dluhu k HDP (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Velká Británie	47,7	45,1	42,0	38,8	38,3	39,7	41,6	41,9	42,5
EU-25	68,9	67,9	64,1	63,3	62,7	64,3	63,8	64,1	64,2
Eurozóna	74,2	72,7	70,4	69,6	69,5	70,8	71,3	71,7	71,9

* – předpoklad podle Ekonomického výhledu Evropské komise

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

Tabulka č. 9

Poměr běžného rozpočtového schodku k HDP (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Velká Británie	0,2	1,0	3,8	0,7	-1,7	-3,4	-3,2	-3,0	-2,7
EU-25	-1,6	-0,7	1,0	-1,1	-2,2	-2,8	-2,6	-2,6	-2,5
Eurozóna	-2,2	-1,3	0,1	-1,7	-2,4	-2,8	-2,7	-2,6	-2,7

* – předpoklad podle Ekonomického výhledu Evropské komise

Zdroj: EU Office České spořitelny; Statistické okénko: www.csas.cz/eu

(v roce 2004 41,6 procenta; průměr EU činil ve stejném období 63,8 procenta, průměr zemí eurozóny dokonce 71,7 procenta), ale jejichž běžný rozpočtový schodek velmi těsně zápolí s nepřekročením hranice 3 procenta HDP. Viz tabulky č. 8 a 9.

Vedle veličin a indikátorů kvantifikovatelných je nesporné, že existují i rysy ekonomického vývoje, které není jednoduché popsat řečí čísel, ale mají vysokou vypovídací schopnost. I tyto jsou pro Velkou Británii velmi důležité. Vycházejí kupříkladu z aplikace hesla fair play v obchodu a podnikatelské praxi. Británie nadále zůstává zemí s vysokým renomé ohledně důvěryhodnosti podnikatelského a investorského prostředí, s relativně velmi malým odhadovaným rozsahem šedé a černé ekonomiky (v rozsahu méně než 6 procent HDP) a současně i velmi nízkým vnímaným korupce. Tyto nepsané a nevyčíslitelné charakteristiky velmi přispívají k tomu, že Velká Británie nadále zůstává velmi oblíbenou cílovou destinací mnoha přímých i portfoliových investorů.

Jak známo, velmi specifický je i britský přístup k procesu evropské integrace – to platí obecně, i v ekonomických záležitostech. Role Velké Británie v předivu institucí Evropské unie zcela jistě na první pohled neodpovídá roli s ní srovnatelných zemí – Německa či Francie. Na straně druhé je specifická pozice Británie charakteristická velmi úspěšným pragmatickým přístupem, projevujícím se například ve velmi vysoké výtěžnosti britských subjektů při jejich čerpání z fondů Evropské unie. Řada specifických úprav i velmi důležitých dokumentů EU je rovněž vyvolána zvláštní poptávkou ze strany Velké Británie. Známá je zejména britská zdrženlivost v oblasti měnové a sociální integrace.

Britská ekonomika současnosti bezesporu prožívá své šťastnější období. Výrazné a v tehdejší době i bolestné investice a razantní změny ekonomického systému ze 70. a 80. let přinášejí o dvě dekády později své ovoce. Velká Británie se vydala cestou posílení odpovědnosti jednotlivce, otevření prostoru pro jeho iniciativu, invenční potenciál. Vydala se cestou inovačních experimentů v řadě do té doby neznámých odvětví, jejichž rozvoj v té době představoval poměrně velké riziko slepé uličky. Ukázalo se však, že ulička nebyla slepá, ale že naopak Velká Británie se mnoha evropských zemím stala vodítkem a impulsem k provedení vlastních strukturálních přeměn. Symbióza britských makroekonomických veličin současnosti nabízí velmi příjemný pohled. Nicméně příznivý dojem z vývoje britské ekonomiky první dekády 21. století je vyvolán nejen touto symbiózou.

pzhradnik@csas.cz

Francouzské referendum o euroústavě

Krise, panika, spory, rozpad eurozóny. Několik velmi často citovaných slov, která by měla charakterizovat Evropu posledního měsíce. Spouštěcím mechanismem katastrofických vizí bylo francouzské NON evropské ústavní smlouvě. Následující text se snaží přiblížit Francii v posledním měsíci před referendem a zároveň se snaží zachytit dny, které následovaly bezprostředně po francouzském plebiscitu.

PAVEL SITEK

ANO, či NE?

Již dlouho před 29. květnem 2005 se hovořilo o různých scénářích poreferendového vývoje. Hovořilo se o vlivu výsledku francouzského referenda na další osud ratifikace, o vlivu na evropskou integraci. Pro vyjasnění situace nezbývalo než čekat na demokratické rozhodnutí francouzských občanů. Otázka plebiscitu byla jasně formulována: „*Schvalujete návrh zákona, který povolí ratifikaci smlouvy zavádějící evropskou ústavu?*“⁽¹⁾ Ke správné volbě a informovanosti měla francouzským voličům pomoci předreferendová kampaň a dále materiál, který byl zaslán poštou každému voliči. Pošta obsahovala kompletní text euroústavy, dvanáctistránkovou složku s motivy ústavy a dále dvě volební brožury, proč volit ano a proč volit ne.⁽²⁾

Dnes již víme, že francouzští občané vyslovili své jasné **NON** evropské ústavní smlouvě. Podle oficiálních statistik, které následující den přinesly snad všechny evropské deníky, bylo odpůrců ústavy 54,87 procenta. 45,13 procenta Francouzů pak vyslovilo své **OUI**. Občané Francouzské republiky se tak skoro sedmdesátiprocentní účastí na referendu (nepřišlo 30,26 procenta) rázně postavili proti ratifikaci euroústavy. (Le Figaro, 30. 5. 2005.)

Bylo francouzské NE překvapivé, nebo se dalo očekávat? Jaké tváře měla Francie v průběhu posledního měsíce předtím, než vyslovila své kategorické NE tolik diskutovanému dokumentu?

Dva tábory

Podívejme se nejprve na postoje jednotlivých stran a na jejich názory na euroústavu. Krátký přehled a následné komentáře obsahují důležité aktéry referenda: francouzského prezidenta Jacquesa Chiraka, francouzského premiéra Jean-Pierre Raffarina a hlavní politické strany. Jmenovitě: Unie lidového hnutí (**UMP**), Socialistická stra-

na (**PS**), Unie pro francouzskou demokracii (**UDF**), Francouzská komunistická strana (**PCF**), Národní fronta (**FN**), Zelení, Hnutí za Francii (**MPF**), Občanské republikánské hnutí (**MRC**).

Text v neposlední řadě text obsahuje několik průzkumů názoru nejdůležitějšího. Názoru samotných francouzských občanů, jejichž **NON** rádně zamíchalo evropskými kartami.

„ANO“

- V čele tábora ANO stál především prezident Jacques Chirac.
- „Po nové Evropě a modernizaci Francie“ volali členové nejsilnější vládní pravicové UMP v čele s Nikolou Sarkozym.
- Další pravicová strana UDF a její šéf François Bayrou se také vyslovili pro.
- Strana Zelených rozhodla o ANO ústavě, ovšem názorově zůstala rozdělena.

- Oficiální kampaň levicové PS se nesla ve znamení ANO, ovšem ne všichni členové respektovali vnitřní dohodu a strana se před referendem dostala do krize.
- Premiér Jean-Pierre Raffarin, jehož vláda bojovala za ústavu, aktivně vedl prokampaň, ačkoli se podle Francouzů měl angažovat „co nejméně“ (*dle sondáže TNS Sofres pro Le Monde*).

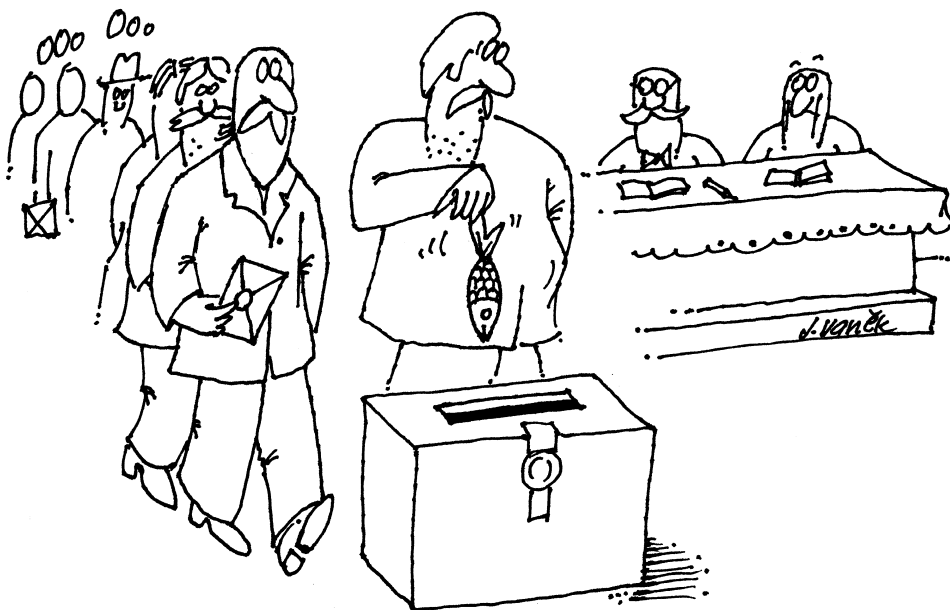
„NE“

- Jean-Marie Le Pen (FN) hovořil o konci Francie v případě ANO ústavě (krajní pravice).
- PCF Marie-George Buffetové.
- Mezi ty, kteří se vyslovili proti euroústavě, se dále zařadili i „odpadlíci“ z PS, do jejichž čela se postavil Laurent Fabius.
- Zástupci strany Zelených.
- Šéf MPF Philippe de Villiers se sám prohlášoval za lídra NE (pravicová strana).
- Jako nebezpečnou označoval euroústavu muž číslo jedna MRC Jean-Pierre Chevènement (levicová strana).

Politická krize a kampaň Socialistické strany

Francouzské referendum bylo důležité nejen z hlediska evropského, ale i z hlediska vnitropolitického. Ve Francii, kde je tradiční hnací politickou silou názorová rozdílnost mezi pravíci a levíci (tzv. „*clivage droite-gauche*“), se hovoří o trvající politické krizi. Přesto ale došlo ve vztahu k euroústavě k zajímavému úkazu: některé hlavní proudy pravice a levice došly k vzájemné shodě.

Z osobností francouzské politické scény se velmi hlasitě **pro** vyslovil bývalý premiér a neúspěšný kandidát na funkci prezidenta **Lionel Jospin** (PS), který je v současné době v politickém důchodu. Jeho návrat byl vnímán jako důkaz slabého a chybného vedení PS. Bývalý lídr PS obhajoval ANO v televizním rozhovoru 28. dubna na France 2, což bylo považováno za výraz podpo-

VZTAHY A PROBLÉMY

ry současnému muži číslo jedna Socialistické strany a zastánci ústavy **Françoisovi Hollandovi**. Lionel Jospin dále zdůraznil, že „*volit proti, je trestat Francii, Evropu, ale ne místní moc (...) Neberme si Evropu jako rukojmí našich vnitřních problémů.*“

Na takový návrat jistě museli reagovat socialističtí stoupenci NE. Tedy ti, kteří se vzbouřili proti vnitřnímu rozhodnutí Socialistické strany o ANO ústavě. Mezi ně patří i bývalý muž číslo dvě **PS Laurent Fabius** (oblíbenec prezidenta F. Mitterranda a v 90. letech Jospinův rival). L. Fabius neváhal ironizovat Jospinovu intervenci a přirovnal ji k neúspěšnému vystoupení v prezidentských volbách v roce 2002. Další odpůrce ústavy ze Socialistické strany H. Emmanuelli označil ANO socialistů za zásadní politický omyl.

Pravice

Co se týká hlavních pravicových stran, není potřeba dlouhého komentáře. Lídr UDF **François Bayrou** v průběhu celé kampaně stále opakoval, že ANO konstituci není ani pravicové, ani levicové rozhodnutí a v tomto ohledu se svým názorem přibližoval L. Jospinovi. Bayrou i v době, kdy průzkumy veřejného mínění předpovídaly NE ústavě, zůstal navenek optimistický a prohlašoval, že: „*náskok (NE) je absolutně dostihnutelný.*“ (28. 5. 2005)

Naproti tomu lídr UMP **Nicola Sarkozy**, podle průzkumů nejoblíbenější politik, který nezastírá své ambice pro prezidentské volby v roce 2007, byl již v průběhu celého referenda podezírán, že se mu více než o ústavu jedná o svůj vlastní profit. Sarkozy pevně doufal, že dojde ke schválení ratifikace, a zdůrazňoval historickou důležitost ústavy pro novou moderní Evropu: „*Je třeba říci ano, aby byla prokázána služba nové Evropě.*“ (Le Monde, 13. 5. 2005).

Prezident Jacques Chirac

Dne 7. května tomu bylo rovných deset let, co Jacques Chirac přišel do Elysejského paláce.³⁾ Jedna dekáda je tradičně významné období vybízející k bilancování. Podle průzkumu agentury TNS Sofres, který se objevil 2. 5. 2005 v deníku Figaro, vyjádřilo celých 63 procenta Francouzů nespokojenost a zklamání z prezidentovy činnosti. Mimo to si Francouzi stále velmi dobře pamatují obecné zděšení z posledních přímých voleb. Ve druhém kole volby prezidenta v dubnu 2002 byl poslední Chirakův soupeř Jean-Marie Le Pen. Fakt, že hlasy odevzdané ve druhém kole voleb nebyly tak úplně chirakovské, ale spíše protipenovské, je stále patrný. Referendum tak pro Chiraka bylo důležitou prověrkou i vhodnou příležitostí.

Před referendem se Chirac až nezvykle často objevoval se svými projevy na televizní obrazovce. Od svého působení v Elysejském paláci vystoupil před národem jen několikrát, a vždy ve velmi důležité záležitosti. Četnost Chirakových výstupů před referendem výmluvně svědčí o tom, jakou váhu

přikládal přijetí ústavy. Navíc jeho výstupy byly nejednou tak naléhavé, že si vysloužil titul hlavního zástupce ANO. Ostatně v rámci kampaně Chirac nevystupoval jen v televizi. Hlava státu využila každou vhodnou chvíli k obhajobě ústavy a přesvědčování.

V prvním důležitém televizním vystoupení se Chirac 14. dubna 2005 zúčastnil televizní debaty na soukromém televizním kanálu TF1. Měl odpovídat na dotazy mladých lidí. Vystoupení bylo ovšem velmi kritizováno. Nespokojenost padala na Chirakovu hlavu především proto, že nebyl schopen jasně odpovědět na položené otázky. Navíc se zdálo, že znevažuje současné problémy Francouzské republiky a jejich občanů.⁴⁾

„Reparát“ z nepovedeného dubnového televizního vystoupení skládal Chirac v rozhovoru 3. května na státním televizním programu France 2. V interview neopomněl moderátor prezidenta vyzvat, aby uvedl dva nebo tři důvody, proč říci ANO. Z Chirakových úst mimo jiné zaznělo: (...) „*Evropa musí být organizovaná, protože má sklony k zapuštění kořenů demokracie a míru v celém našem regionu. A to je hlavní.* (...) *(ústava) ve skutečnosti přebírá všechny hodnoty, které náležejí Francii. Říká se, že je určitým způsobem, pokud mluvíme o rozšíření, dcerou roku 1989, to znamená pádu berlínského zdi. To je pravda. Ale především je dcerou roku 1789. Všechny hodnoty Francie, (...) jsou srdcem této Konstituce.*“⁵⁾

Pro některé bylo rozhodnutí Francouzů překvapující. Naproti tomu průzkumy veřejného mínění již dlouho před osudovou nedělí naznačovaly, že závěrečná odpověď bude znít NON. Je pravda, že ještě na přelomu dubna a května bylo podle průzkumu IPSOS, který se objevil ve Figaru, 51 procento dotázaných pro ANO. Nicméně nárůst kladných odpovědí z počátku května byl i posledním. Postupně, jak se NE pevně usazovalo na prvním místě, objevily se debaty o možnosti nového vyjednávání o ústavě, proti čemuž se například ohradil bývalý francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing, který předsedal Konventu.

Dne 17. května otiskl deník Le Monde jeden z dalších průzkumů veřejného mínění. Podle čísel agentury TNS Sofres stálo NE v čele s 53 procenty. O několik dní později, 26. května se Chirac pokusil v televizním a rozhlasovém vysílání naposledy přesvědčit Francouze argumenty nejtěžšího kalibru. Dotýkaly se otázek, které obyvatelé země lidských práv považují za zásadní a velmi citlivé: sociální politiky, „velikosti“ Francie, francouzských hodnot, kultury. Dnes již víme, že ani tento „agresivní útok“ nebyl účinný.

Vítězové, poražení a otázník nad dalším vývojem

Jako **hlavní zastávce ANO** byl vnímán právě prezident Jacques Chirac. Dá se říci, že kategorické NE se pro prezidenta změnilo v první místo mezi poraženými. Nedoká-

zal přesvědčit Francouze o důležitosti přijetí ústavy, přestože se odvolával na Velkou francouzskou revoluci a základní hodnoty celé francouzské společnosti. Jeho pozice je podle četných hlasů z důvodu neúspěchu velmi oslabena.

Rezolutní NE vygradovalo problémy PS. Svou volbou přinesli francouzští voliči úspěch především bývalému premiérovi L. Fabiovi. Muži, který si i přes ANO své domovské PS vysloužil přívlastek **hlavního zastávce NE**. Po masivním odmítnutí se tím pádem stal i jedním z hlavních vítězů referenda. Využije této pozice? Nebo se naopak současný muž číslo jedna Socialistické strany François Hollande vypořádá s těmi „neposlušnými“ (Fabius, Emmanuelli)? Prozatím se zdá, že vyhrává Hollande. Fabius a jeho „odpadlci“ byli vyloučeni z vedení PS.

Velmi smutným aktérem celého referenda je určitě neoblíbený premiér Jean-Pierre Raffarin. Ten musel po odmítnutí ústavy opustit Matignonský palác. Když se vynořily informace o Raffarinově konci, ihned se spekulovalo o jeho nástupci. V úvahu připadala především dvě jména z tábora obhájců ústavy: **Dominique de Villepin**⁶⁾ a lídr nejsilnější strany UMP Nicola Sarkozy. Prezidentova volba ukázala na Dominiquea de Villepina. Sarkozy sám velmi pomýšlel na místo v Matignonském paláci, ale nominace mu znovu unikla. Jako lídr nejsilnější strany by se měl stát Raffarinovým nástupcem právě Sarkozy, ale premiéra vybírá prezident a ten vybral skalního chirakovce de Villepina. Nový premiér převzal funkci 31. května.

Po jmenování nového premiéra přišla i nová vláda sestavená ze zastánců ústavy. Vládě byla 8. června 2005 po projevu⁷⁾ nového premiéra vyslovena parlamentem důvěra. Nejoblíbenější politik Sarkozy získal funkci ministra vnitra a státu. Tedy místo druhého nejsilnějšího muže vlády a vhodný prostor k manévrování pro nadcházející volby.

Závěrečné hodnocení

Při pohledu na francouzskou kampaně se dá říci, že větší prostor pro prezentaci motivů ke správné volbě byl ponechán obhájcem ANO. Dokládá to i protest asociace SNES,⁸⁾ která nesouhlasila s obsahem brožur pro studenty závěrečných ročníků středních škol. Materiálům určeným mladým voličům, podle SNES chyběla nestrannost. Podle zástupců této asociace se spíše jednalo o propagandu než o informativní materiál.

Další zajímavé číslo pochází z týdeníku Le Nouvel Observateur. Oficiální audiovizuální kampaně začala 16. května. V rádiu a v televizi se jí zúčastnily nejdůležitější strany (např. PCF, PS, UDF, UMP). Zástupci ANO disponovali dohromady 90 minutami, naproti tomu zástupcům NE bylo nabídnuto pouze 50 minut.

V průběhu kampaně se mnohokrát objevila obava ze záměny předmětu referenda. Je pravdou, že se debaty nejednou stočily

na řešení místní politické situace. Nicméně předreferendová kampaň rozpoutala velmi vášnivé diskuse, ve kterých se Francouzi zajímali především o komplikovaný text ústavy.

V tuto chvíli, s ohledem na všechny aspekty kampaně, reálné vnímání skutečnosti ukazuje, že politické špičky nemají dostatečnou důvěru voličů a že *ne-clivage* pravice-levice jen podtrhla špatný stav francouzské politické scény. Z tohoto hlediska, hovoříme-li o hranici mezi pravicí a levicí, je možné, že zmiňovaná shoda byla pro Francouze nepochopitelná a pravděpodobně se, i přes naléhavé upozorňování zastánců ústavy, promítla do závěrečného rozhodnutí. Někteří francouzští občané tak mohli ústavu odmítnout s cílem vyřešit současnou neuspokojivou situaci. Dokládá to i fakt, že velká část voličů se uchýlila k názoru, který zastávaly strany s populistickými programy. To však v žádném případě neznamená, že by s nimi souhlasili. Podle průběhu posledního měsíce před referendem je možné konstatovat, že francouzské NON bylo podloženo velkým množstvím informací a debat. A právě zde se objevuje problém. Můžeme za těchto okolností podezírat francouzské občany, že by opravdu skoro 55 procent z nich chtělo řešit vnitropolitickou situaci odmítnutím ústavy?

Podle mého názoru se za všech zmiňovaných okolností udála velmi důležitá věc. Ukázalo se, že obě strany, politici a voliči, mají diametrálně rozdílná vnímání evropské integrace. To poukazuje na skutečnost, že voliči nejsou proti jednotné Evropě, ale proti směru, kterým se Evropa vydala. Důsledek je čitelný. Za velké účasti, přes silný nátlak, silné argumenty a hrozby o rozpadu evropské jednoty se občané Francouzské republiky rozhodli demokraticky volit NE.

○

pavelsitek@volny.cz

¹⁾ www.interieur.gouv.fr/rubriques/b/b3-elections/b31-actualites/index-html/ue12p.pdf

²⁾ www.constitution-europeenne.fr/index.php?id=112, text složky je na viz. pozn. č. 1

³⁾ Sídlo prezidenta je v tzv. le Palais de l'Élysée. Sídlo premiéra v L'Hôtel Matignon.

⁴⁾ Přepis debaty je na: www.elysee.fr/elysee/francais/interventions/dialogues-et-debats/2005/debat-du-president-de-la-republique-avec-des-jeunes-sur-tf1-referendum-endirect-avec-le-president.29361.html

⁵⁾ Rozhovor je na: www.elysee.fr/elysee/francais/interventions/interviews-articles-de-presse-et-interventions-telivisees/2005/interview-de-m-jacques-chirac-president-de-la-republique-au-journal-de-20-h-de-france-2.29695.html

⁶⁾ Ročník 1953, studia práv, politologická studia, bývalý student známé elitní školy ENA, dlouholetý zaměstnanec Quai d'Orsay, diplomat, ministr zahraničí, ministr vnitra, v současnosti francouzský premiér. Životopis na: www.premierministre.gouv.fr/acteurs/biographies-5/premier-ministre-m146/

⁷⁾ Projev je na: www.premier-ministre.gouv.fr/acteurs/discours-9/declaration-politique-generale-programme-53194.html

⁸⁾ SNES: Národní sdružení sekundárního vzdělávání; zahrnuje střední školství a školství druhého stupně na „základních školách“.

De Gaullova politická koncepce evropského sjednocení a Fouchetův plán

Možná, že zrovna v dnešní době, kdy se velmi intenzivně řeší otázka, jak integrovat různé evropské státy a národy do jediného fungujícího mechanismu, by nebylo na škodu zmínit myšlenky, které na toto téma zastával jeden z nejvýraznějších francouzských prezidentů Charles de Gaulle. Dnešní vzhled Evropy je silně ovlivněn velkými muži evropské integrace. Zásluha těchto Evropanů je nepochybnitelná, stejně jako to, že v historii budování jednotné Evropy lze nalézt také osobnosti, a de Gaulle k nim určitě patří, jejichž koncepce společné Evropy byly jiné. Odlišnost nemusí vždy nutně znamenat něco špatného, a proto chci připomenout pohled, který měl na Evropu člověk, jenž je pro Francouze nejvýznamnějším politikem 20. století. Po svém průzkumu to potvrdil i francouzský list Le Parisien.

DAVID HUBÁČEK

Evropské hospodářské společenství bylo výsledkem snah o ekonomickou integraci a jeho úspěch přinesl na začátku šedesátých let 20. století nový impuls k debatě o vytvoření společné politické spolupráce zemí šestky. Poté, co do čela francouzské vlády přišel generál de Gaulle, dostala tato oblast novou dimenzi. Bylo známo, že de Gaulle není přívržencem nadnárodních institucí a organizací, ale na druhou stranu respektoval závazky dřívějších francouzských vlád, a jak se zdá, našel ve svých plánech místo i pro instituce, které se mu příliš nelíbily, aby je využil k prosazení svých představ o společné Evropě.

Jednoznačně potvrdil svou důvěru ve společný trh a zdůraznil, že jeho ustanovení bylo potřebným krokem k ekonomickému rozvoji šestky. Římskou smlouvu přijal jako fakt, a i když by ji on sám jistě nebyl nikdy podepsal, musela být za jeho vlády bez váhání a bez prodlení dodržována. Tato jeho politika, která překvapila mnoho pozorovatelů, i když nikoli Jeana Monneta, pramenila z hlubších příčin. Především hlavní roli zde hraje de Gaullova složitá povaha, která uniká všem zjednodušujícím hodnocením, nehledě na jeho citové pojetí dějin. Dále pak jeho volba vojenského povolání, protože lépe než mnozí jiní věděl, že historickým problémem Galů odjakživa bylo udržení míru se sousedními zeměmi.

Gaullistická politika vycházela z přesvědčení, že Francie je – vedle SSSR – jedinou uznávanou velmocí na evropském kontinentě. Tato skutečnost se měla projevit především v procesu sjednocení.

A protože generál de Gaulle byl velice skeptický k nadnárodním institucím, rozhodl se ovlivnit integrační proces v politické oblasti tak, aby to vyhovovalo Francii. Většina členů šestky se klonila k důsledné federalizaci, kde by jednotlivé členské státy velkou část svých pravomocí podstoupily společné, nadnárodní instituci. Oproti tomu generál de Gaulle vycházel z toho, že základem EHS jsou státy a jen ty mohou vytvářet společné instituce, jež by měly vykonávat jejich příkazy.

Opravdová renesance de Gaullovy představy politicky sjednocené Evropy neboli Evropské politické unie ve skutečnosti začala už s neúspěchem konference nejvyšších představitelů čtyř velmocí svolané do Paříže v květnu 1960. Generál de Gaulle zdůrazňuje, že sjednocení musí být vytvořeno tak, aby byla možná spolupráce všech členských států v rámci budoucí rozsáhlé konfederace. Prosadit gaullistické pojetí evropského sjednocení bylo velmi obtížné. Na druhé straně bylo ještě nemožnější přesvědčit de Gaulla, aby přijal nadnárodní alternativu. Vrcholná schůzka šestky v Paříži dne 10. a 11. února 1961 byla ve znamení vývoje společné politické spolupráce. De Gaulle představil svým pěti partnerům návrh na vytvoření komise skládající se z představitelů jednotlivých šestí vlád, jež by byla pověřena vypracovat návrh případné diplomatické a politické spolupráce mezi členy EHS. Předsedou komise se stal Christian Fouchet, bývalý francouzský velvyslanec v Kodani.

Zcela logická byla také dohoda o pravidelných poradách šéfů vlád a ministrů zahraničních věcí členských států. V pozadí

VZTAHY A PROBLÉMY

schůzek vždy přítomný Jean Monnet se vyslovil pro přijetí myšlenek generála de Gaulla, protože si byl vědom jejich pozitivního přínosu pro Evropu.¹⁾ Byť další de Gaullovy návrhy na vytvoření stálého sekretariátu v Paříži, vytvoření evropského shromáždění, složeného z jednotlivých delegovaných členů národních parlamentů, stejně jako návrh na ustanovení hospodářského a branného výboru a nakonec návrh na „evropské referendum, které jediné by potvrdilo vůli občanů, což je nezbytné“;²⁾ byly odmítnuty, předposlední návrh mimo jiné i proto, že všechny členské státy spolupracovaly v rámci NATO, které považovaly za dostatečnou bezpečnostní záruku pro své země.

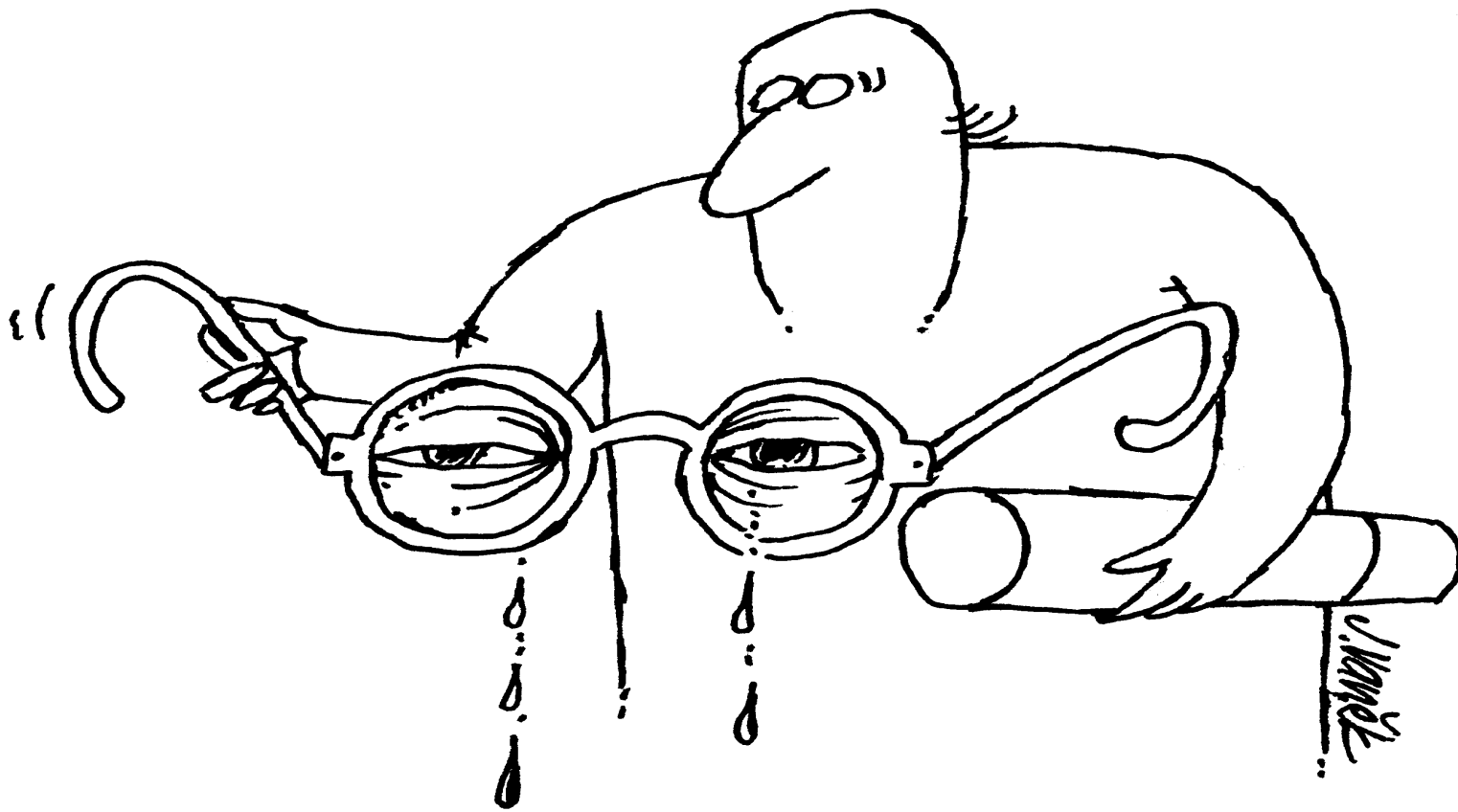
Deklarace z Godesbergu

K důležitému pokusu dosáhnout společného stanoviska došlo na další vrcholné schůzce 18. července 1961 v Godesbergu poblíž Bonnu, kde byla schválena zásadní Deklarace. Obsahuje tři přijaté body ve velmi všeobecné formulaci. První bod zdůrazňuje „vůli k jednotě“ a naznačuje, že politická jednota má vyrůst z dosavadních smluv a institucí. Druhý článek hovoří o „schůzkách v pravidelných intervalech“, jejichž cílem bude „sřadovat jejich politiku“, a v závěru pak druhý článek uvádí: „Spolupráce šesti musí překročit vlastní politický rámec, rozšířit se zvláště do oblasti školství, kultury a vědy, kde bude zajištěna periodickými schůzkami zainteresovaných ministrů.“³⁾ Na základě třetího bodu deklarace byla ustanovena Komise, která má za cíl vypracovat statut pro politické společenství. Bylo to oficiální potvrzení již existující komise, což potvrzuje i samotný Christian Fouchet ve svých pamětech: „Komise se poprvé setkala 16. března 1961 v hotelu Majestic a mých pět kolegů mě navrhlo na předsednictví. Novináři tuto komisi ihned pokřtili na „komisi Fouchet“.“⁴⁾

Francouzská delegace ve Fouchetově komisi po de Gaullově souhlasu předložila 19. října 1961 projekt smlouvy na vytvoření „Unie evropských národů“, jejímž primárním záměrem je přijetí jednotné zahraniční a obranné politiky v zájmu jednotlivých členských států stejně jako zajištění a zesílení spolupráce v oblasti vědy a kultury.

Návrh smlouvy přejímá myšlenky vyjádřené v deklaraci z Godesbergu a obsahuje tyto hlavní body:

- vytvoření hlavního orgánu tzv. Rady, složené z šéfů vlád, kteří by se scházeli třikrát do roka a jejichž schůzky by byly připravovány ministry zahraničních věcí
- zřízení stálé Evropské politické komise se sídlem v Paříži, která by zajišťovala a kontrolovala usnesení Rady
- vytvoření Shromáždění, jež by vzniklo sloučením již existujících parlamentních útvarů tří organizací: EHS, EURATOM a Montánní unie a postupně by se stalo parlamentem „Unie“

- nová organizace by usnesení přijímala jednomyslně, přičemž členský stát, jež by se zdržel hlasování, neměl být rozhodnutím vázán
- smlouva o „Unii“ by byla vždy po třech letech automaticky revidována podle vývoje situace
- „Unie“ by byla přístupná všem členům EHS, což znamenalo, že Velká Británie by se mohla stát jejím členem až po vstupu do EHS
- počítalo se s tím, že nové orgány by koordinovaly nejen hospodářskou, ale i vojenskou a zahraniční politiku členských zemí.

Byl to pokus pohnout některými problémy, ale jen málokdo byl přesvědčen, že se skutečně podaří. Na podzim roku 1961, kdy Fouchetova komise začala pracovat, se dosavadní problémy spíše prohlubovaly, než aby se zmírňovaly, a tak není divu, že ani jednání o politické spolupráci nepostupovala nijak rychle. Text návrhu se dá shrnout podle Maurice Vaisse do tří základních problémů:⁵⁾

- nadnárodnost: politická komise je vytvořena z vysokých funkcionářů a není nezávislým orgánem
- evropská obrana: Francie navrhuje společnou politiku obrany
- participace Velké Británie: pro Francii je politická unie výhradně rezervována pouze pro členy EHS.

Delegace SRN, Itálie a Lucemburska přijaly francouzský návrh jako základ pro diskusi, ale žádaly revizní klauzule a do větky týkající se NATO a společných institucí. Doporučily zřídit funkci generálního tajemníka „Evropské unie“, který by

byl vybrán z menších členských zemí a měl by jim zaručit, aby nebyly přehlíženy. Itálie byla z těchto zemí nejvíce na vážkách a naznačila, že s uskutečněním politické unie není nutno spěchat. Ovšem Nizozemsko a Belgie se otevřeně postavily proti francouzskému plánu, což v konečném důsledku mělo za následek, že Itálii to umožnilo zaujmout usmiřovací pozici v postojích těchto zemí. Jak Nizozemsko, tak Belgie měly obavy z přílišné francouzské politické a vojenské nadvlády. Třetí bod, tedy účast Velké Británie, se zdá být nejpálčivější. Kandidatura Velké Británie do Společného trhu, jež byla oficiálně ohlášena britským premiérem Haroldem Macmillanem 31. července 1961, způsobila totiž obrat v belgickém stanovisku. Až doposud byl belgický ministr zahraničních věcí Paul-Henri Spaak Fouchetovu plánu nakloněn, avšak od této chvíle si Belgie stejně jako Nizozemsko přála, aby byla Velká Británie přizvána k účasti na debatě o budoucím politickém uspořádání Evropy.

Tento odpor nepřekvapil u Nizozemska, které bylo hospodářsky značně orientováno na Velkou Británii. Méně očekávaný byl záporný postoj belgické vlády, zvláště proto, že Paul-Henri Spaak před konferencí šéfů vlád šesti zemí EHS se velmi snažil o sblížení de Gaullova a Adenauerova stanoviska. Avšak definitivní belgický odpor k plánu se ukázal později; dne 10. ledna 1962 totiž evropskou otázku Paul-Henri Spaak komentuje takto: „Evropa bude nadnárodní, nebo nebude vůbec.“⁶⁾ Nizozemsko a Belgie tedy navrhly, aby jednání o politické unii bylo odloženo na pozdější dobu, ane-

bo, má-li být zahájeno ihned, tak za účasti britských zástupců. Partneri Francie se báli její možné dominance ve společenství šesti a také odmítli dát průchod mezivládnímu charakteru budoucí spolupráce, protože v tom viděli ohrožení nezávislosti a nadnárodního charakteru společných orgánů.

Své úvahy a závěry ohledně evropské jednoty a o de Gaullově představě sjednocení výstižně napsal ve svých pamětech Christian Fouchet: „Neúspěch projektu Evropského obranného společenství vážně pošramotil vizi sjednocené Evropy pod jednou vládou. De Gaulle nesouhlasil s tezí o jednotné evropské vládě a považoval ji za utopii. Ale na druhé straně jasně vyjádřil svou touhu, aby se Evropa řídila takovou politikou, která by jí umožnila mít větší váhu ve světovém dění. Tato politika by se podle něj dala realizovat pomocí konfederace národů.“ K atmosféře a závěru jednání pak poznamenal: „Generál de Gaulle vyjádřil ze své strany upřímnou touhu k dosažení souladu, ovšem nizozemský ministr pan Luns dlouhotrvající jednání blokoval. Jeho pozice byla následující: toto všechno není dost nadnárodní, aby nás to mohlo zajímat.“⁷⁾

Druhá verze Fouchetova plánu

Tento první plán z roku 1961 se nijak vážně podle partnerů Francie nedotýkal vlastních pravomocí Společenství, a proto 18. ledna 1962 Christian Fouchet představil Komisi druhou verzi plánu. Nový text učinil určité ústupky, ale na druhou stranu rozšiřoval pravomoci nových institucí na ekonomiku, což zpochybňovalo budoucnost EHS a nahánělo znovu menším ze-

mím strach z francouzsko-německé hegemonie. Fouchetův plán II jednoduše odděloval hospodářské záležitosti od otázek bezpečnosti a obrany. První oblast představovala dominantní sféru vlivu Společenství. Oproti tomu druhá oblast měla podle ostatních států EHS zůstat výhradním polem působnosti NATO, což znamenalo v rukou USA. Tato skutečnost narážela na de Gaullovu teorii Evropy jako „třetí síly“, která měla být nezávislá jak na USA, tak na SSSR. Nikdo ze Společenství krom Francie nebyl připraven podepsat stvrzení nezávislé obranné identity, které by sice mohlo mít jistý destabilizující vliv na vazby spojující Evropu s druhým břehem Atlantiku, ale které jako trauma děsí i dnešní Evropu, což se ostatně potvrdilo v jugoslávském konfliktu. Když de Gaulle ve svých Pamětech naděje líčí tento nezdar, dospívá k závěru: „Jestliže naši sousedé odmítli následovat Francii v jejím úsilí o vytvoření nezávislé evropské Evropy, stalo se tak částečně z důvodu pomalu už tradičního, že se obávají posílení naší svrchovanosti a za podmínek studené války dávají přednost především tomu, aby si zajistili americkou ochranu.“⁸⁾

Na tiskové konferenci 15. května 1962 generál de Gaulle odpověděl na otázku týkající se nepříznivé Fouchetova plánu takto: „Pravdou je, že návrhy Francie podnítily dvě dokonale protichůdné námitky prezentované těmiž oponenty. Tito oponenti nám na jednu stranu říkají: „Vy chcete vytvořit Evropu národů. A my chceme vytvořit nadnárodní Evropu!“, jako by existoval univerzální vzorec pro tak těžce slučitelná jsoucna, jakými jsou lidé a státy. Přičemž na druhou stranu nám ti samí oponenti říkají: „Anglie teprve podala svou kandidaturu do Společného trhu, pokud tam ona není, tak my nemůžeme dělat žádné politické rozhodnutí“, a přitom celý svět ví, že Anglie, jakkoliv je to velký stát s věrným národem, by nikdy nepřipustila, aby se rozpustila do nějaké utopické konstrukce.“⁹⁾ Ukázalo se tedy, že plány na politické sjednocení – navíc v době, kdy Společný trh vstupoval do druhé fáze své realizace a na programu bylo nové snížení celních tarifů mezi členskými státy – narážejí na nepřekonatelné potíže. Fouchetův výbor se sešel ještě několikrát, ale výsledky jeho jednání nebyly prakticky žádné. Oponenti zformulovali protinávry, jež obsahovaly více federalistické prvky, ale pro francouzskou stranu byly nepřijatelné. Když se francouzská vláda 19. března 1962 rozhodla jmenovat Christiana Foucheta vysokým komisařem v Alžírsku, bylo to všeobecně a oprávněně považováno za neoficiální konec tohoto výboru i jeho snah o sjednocení v oblasti politické.

Přestože byl do čela komise jeho nástupcem zvolen italský ministr zahraničních věcí Emilio Cattani, jenž se osobně

VZTAHY A PROBLÉMY

zasadil o to, aby byly do navrhované smlouvy zapracovány doplňující návrhy, nepodařilo se sjednotit zájmy Francie a jejích evropských partnerů. Plně to potvrdila zcela úspěšná schůzka ministrů zahraničních věcí, která o této otázce jednala 17. dubna 1962 a na níž opozice Belgie, Nizozemska a Itálie nedovolila realizovat tento projekt. Christian Fouchet ve svých pamětech o tom skepticky píše: „Jsem přesvědčen, že pánové Spaak a Luns udělali chybu, když přerušili jednání, která se dala ještě zachránit. Oponenti generála de Gaulla plánu neprávem vyčítali, že úpravy navržené Francií, když už byl téměř schválen, z něj v poslední chvíli vytvořily plán Fouchet III, který byl pro ně absolutně nepřijatelný. SRN a Itálie by doplňující návrhy přijaly a daly to jasně najevo. Takže kdyby Belgie a Nizozemsko měly opravdu zájem se dohodnout, mohly udělat to samé.“¹⁰⁾

Fouchetův plán navrhoval konkrétní politické řešení založené na modelu konfederace. Tento projekt skončil nezdar, neboť podle partnerů Francie neobsahoval dostatečně silné nadnárodní prvky, které byly ovšem v rozporu s gaullistickou koncepcí Evropy jako třetí síly. Podle generála de Gaulla není nadnárodní sdružení tak odolné, aby mohlo hrát v mezinárodním měřítku důležitou roli, neboť nemá jednoznačnou podporu lidí, jež reprezentuje. Zdůrazňuje, že nadnárodnost nemá tradici a je zbytečně přeceňována jako jediné řešení otázky evropské integrace. Podle něj to byly přece jednotlivé státy, které zahájily samotný počátek sjednocování, a tudíž nelze mluvit o vládách a státech jako o zastaralém a neadekvátním mechanismu jednoty. Generál přinesl důležitý názor do evropské debaty a jeho postoje byly určitě obohacením názorového spektra.

hubatcheque@nomade.fr

¹⁾ Vaisse, Maurice: De Gaulle, L'Italie et le projet d'union politique européenne. In: Revue d'histoire moderne et contemporaine. 42. Paris: Larousse, 1995, s. 662.

²⁾ Gaulle, Charles de: Discours et Messages: Avec le Renouveau. Paris: Plon, 1970, s. 381.

³⁾ Ort, Alexandr: Evropa od rozdělení k jednotě. Praha: VŠE v Praze, 1996, s. 142–143.

⁴⁾ Fouchet, Christian: Au service du général de Gaulle. Paris: Plon, 1971, s. 196.

⁵⁾ Vaisse, Maurice: De Gaulle, L'Italie et le projet d'union politique européenne. In: Revue d'histoire moderne et contemporaine. 42. Paris: Larousse, 1995, s. 663.

⁶⁾ Touchard, Jean: Le gaullisme 1940–1969. Paris: Éditions du Seuil, 1978, s. 217.

⁷⁾ Fouchet, Christian: Au service du général de Gaulle. Paris: Plon, 1971, s. 198.

⁸⁾ Gaulle, Charles de: Discours et Messages: Pour l'Effort. Paris: Plon, 1970, s. 174.

⁹⁾ Gaulle, Charles de: Discours et Messages: Avec le Renouveau. Paris: Plon, 1970, s. 405.

¹⁰⁾ Fouchet, Christian: Au service du général de Gaulle. Paris: Plon, 1971, s. 202–203.

Léto 2005 bude v Německu dvojnásob horké

Očekávání předčasných voleb do Spolkového sněmu prudce změnilo kalendář každému, kdo u našich sousedů v politice něco znamená. Náladu v Německu na podzim 1998 dobře vystihl pozdější vítěz voleb do Bundestagu Gerhard Schröder, když během tehdejší kampaně za souhlasného mručení, či dokonce hlasitého potlesku mírně většiny občanů prohlašoval na adresu kancléře Kohla: „Díky, Helmut, už to stačilo!“

JOSEF VESELÝ

Po dlouhých šestnácti letech vlády CDU/CSU si tehdy myslelo také dost křesťanských demokratů či sociálů, že by měl být jejich kancléř vyměněn za jiného. Na této náladě nic nezměnil fakt, že Kohlovi měly oba tábory také zač děkovat. Snad nejčastější Schröderova výtky na Kohlovu adresu, což potichu uznávala i část stoupenců nestora CDU, směřovala k tomu, že starý kancléř blokoval takřka všechny reformy. I ty, jež Německo už během šestnácti let jeho vlády nálehavě potřebovalo. Skutečnost, že ani nezahájil reformy štedrého sociálního státu, podmínila již za Kohla základy budoucí prosperity. Nelze nezmínit, že Schröder s reformami zprvu také nespěchal. Vážně se do nich pustil až ve druhém mandátu po vcelku nečekaném vítězství ve volbách roku 2002. Jeho Agenda 2010 se narýsovala už v nezbytném minimálním konsenzu s opozicí.

V Německu převládá opět volání po změně

Náladu Němců o sedm let později – na prahu prázdnin 2005 – charakterizuje opět přání po změně u vesla. Ovšemže v opačném politickém sledu. Podle aktuálního průzkumu demoskopů z Institutu Allensbach si výměnu vlády přeje něco kolem 52 procent dotázaných.¹⁾ Kancléř Gerhard Schröder tak vlastně jen vyšel vstříc přání této většiny voličů, když krátce po volebním debaklu sociální demokracie v nejlidnatější spolkové zemi Severním Porýní-Vestfálsku oznámil překvapivé rozhodnutí úmyslně vyvolat volby do Bundestagu rok před vypršením mandátu tím, že dá hlasovat o důvěře vládě a za předpokladu, že prohraje. Překvapil tím zřejmě nejen své soupeře, ale také – jak se tvrdí – i Zelené, jakožto nejbližšího koaličního spojence. Snad s výjimkou tajně zasvěceného vicekancléře a šéfa diplomacie za Zelené Joschky Fischera.

„Schröder se rozhodl pro útěk vpřed,“ řekl k tomu vzápětí v interview pro francouzský týdeník L'Express²⁾ bývalý elitní poradce kancléře Kohla Joachim Bitterlich. Ve své spontánní reakci též varoval, aby po-

litická veřejnost lišáka Gerharda Schrödera hned neodepisovala: „Třebaže dnes dávájí průzkumy nálad voličů jednoznačný náskok CDU a FDP, něco mi našeptává, že o výsledku souboje se rozhodne teprve v den pravděpodobných voleb, tedy 18. září v 18.00 hodin,“ poznamenal a pokračoval: „Kancléř musel čelit krajně delikátní situaci. Porážka v Severním Porýní-Vestfálsku pro něho byla opravdový politický otřes. SPD prohrála v této spolkové zemi po 39 letech nepřetržitého vládnutí. Křesťanským demokratům zde dala své hlasy dokonce většina tradičních dělnických voličů SPD, aby tak vyjádřila své rozčarování. A kancléř asi usoudil, že zvrátit tento stav mohou leda uspíšené volby do Bundestagu.“ Bitterlich dále upozornil, že by ani případně – nyní navíc velmi nepravděpodobné – vítězství sociální demokracie v předčasných parlamentních volbách nezměnilo nic na faktu, že dnešní koalice bude nadále čelit převaze CDU-CSU/FDP ve druhé komoře parlamentu, ve Spolkové radě. Už jen tento detail usvědčuje, mimochodem, předsedu SPD Franze Münteferinga z chaotického argumentování ve chvíli hořké porážky: Užil tehdy jako hlavního argumentu pro předčasné volby údajnou snahu své strany odstranit hrozbu tohoto „patu“ mezi Spolkovým sněmem a Spolkovou radou.

Schröder, který předal Münteferingovi předsednické žezlo v SPD 21. března 2004, je jako kancléř přece jen těžší váha. A nejspíš jednal s větším rozmyslem. Podle analýzy berlínského zpravodaje konzervativního listu Frankfurter Allgemeine Zeitung Güntera Bannase se právě ke Schröderovi dobře hodilo, že se chtěl po studené sprše z Düsseldorfu projevit jako silný muž a strhnout na sebe hlavní iniciativu. Jako by stále platilo, co říkají v soukromí jeho spoluputníci: „Schröder je nejsilnější tehdy, stojí-li zády ke zdi.“

Německý kancléř je přitom silným subjektem nejen podle kamarádů současného šéfa kabinetu, ale především podle litery německé ústavy. A tak nemůže, a zjevně ani

nechce, uhýbat názoru expertů typu Hanse-Wernera Sinna, jenž stojí v čele mnichovského národohospodářského *ifo-Institutu*: „Naši zemi může zachránit jedině tvrdý a ještě důslednější reformní kurs. Jenomže ve chvíli, kdy jde o to vyvinout programy pro plánované volby do Spolkového sněmu, vydává se na lov hlasů nejenom nové levicové uskupení. Také tradiční velké strany tančí na vejcích mezi požadavkem říkat lidu i velmi nepřijemné pravdy a mezi touhou signalizovat potenciálním voličům sociální něhu.“³⁾

Přes ojedinělá prohlášení o nutnosti ostřejšího řezu do zaběhnutého mechanismu sociálního státu tomu nasvědčovala i snaha kancléřské kandidátky CDU/CSU Angely Merkelové nerozházet si voliče, kteří houfně opouštějí potápějící se loď končící koalice.

Cesta k předčasným volbám je složitá

Možná však budou tyto úvahy nakonec předčasné. Stále ještě by za jistých okolností k opravdovému vyústění krize do předčasných voleb 18. září ani nemuselo dojít. Problém je v tom, že v Německu byl základní zákon z roku 1949, zejména po zkušenostech Výmarské republiky, kde labilita demokratických institucí nakonec nechtěně nahrávala příchodu nacistů k moci, záměrně konstruován tak, aby se Spolkovému sněmu zajistila maximální stabilita. Cesta k jeho rozpuštění je tudíž v ústavním článku 68 komplikována několika umně rozestavěnými překážkami: První krok může opravdu vypadat tak, jak o něm hovořil vzápětí po černé neděli v Düsseldorfu Gerhard Schröder: Kancléř jednoduše položí otázku důvěry a kladně na ni neodpoví požadovaná absolutní většina poslanců Spolkového sněmu, takže spolkový prezident do jedenadvaceti dnů parlament rozpustí a otevře cestu k novým volbám. Ty se musejí konat v určitém časovém limitu, tedy letos by tomu tak bylo teoreticky právě 18. září, na které se všichni upínají.

Jednou z podstatných překážek však je například pravidlo, že spolkový prezident by ani nesměl uplatnit toto své právo, pokud by se v rámci jedenadvacetidenní lhůty Bundestag „vzpamatoval“ a v tzv. konstruktivním votu zvolil absolutní většinou nového kancléře. Uvidíme.

Historie staré Spolkové republiky zná dva markantní případy, do jisté míry srovnatelné s letošní situací: V roce 1972 se kancléř Willy Brandt za koalice SPD/FDP pokusil o vyvolání předčasných voleb podobným manévrem a o deset let později to zkusil také Helmut Kohl. U sociálního demokrata Brandta to dopadlo zmatečně, neboť jeho protikandidát Rainer Barzel (CDU) nejprve prohrál, ale pak skončilo nerozhodně jiné hlasování o nedůvěře, spojené s konkrétním věcným rozhodnutím. Volby se nekonalý a Brandt pokračoval až do vynuceného odchodu kvůli skandálu s agentem Stasi v jeho sekretariátu.

Zato křesťanský demokrat Kohl uspěl se svým manévrem v říjnu 1982 o poznání lépe a předčasné volby si prosadil. Znalec poměrů Robert Leicht to v hamburském týdeníku *Die Zeit* ještě po létech označil za „pobuřující případ manipulace s ústavou“.⁴⁾ Své tvrzení opírá o fakt, že Helmut Kohl, jenž tehdy díky „přeběhnutí“ FDP z dosavadní koalice s SPD porazil s vydatnou většinou kancléře Helmuta Schmidta při konstruktivním vyslovení nedůvěry, nesplnil svou povinnost vládnout na základě tohoto hlasování až do konce řádného volebního období. Helmut Kohl si však chtěl zajistit „pěkný, ničím nenarušený mandát“, a tak si nechal od liberálů záměrně neschválit návrh rozpočtu na rok 1983 a předčasné volby si přece jen vynutil.

Podle citovaného autora v *Die Zeit* má nynější situace blíže k Brandtově situaci v roce 1972. Už jen tím, že rudo-zelená koalice má zejména v poslední době svou vitalitou daleko ke zcela čerstvé a plně životaschopné koalici černo-žluté z podzimu 1982. Dávno se také ví, že Schröder není s to prosadit opravdu hluboké a nezbytné reformy ani ve vlastní koalici. Nemluvě o Spolkové radě, kde se SPD propadla do menšinového postavení díky porážkám v sérii zemských voleb. O tom, jak se ústavněprávní úvahy promění v realitu během nejbližších týdnů, se brzy dozvíme, a tak nemá smysl o nich spekulovat. Jisté je jedno: Dojde-li nakonec k volebnímu souboji už toto léto, budou mu na rozdíl od 70. a 80. let jednoznačně vévodit otázky nezaměstnanosti. Dokládá to podle agentury *dap* průzkum veřejného mínění, který provedla ve 22. týdnu roku 2005 u reprezentativního vzorku 1013 spolkových občanů mezi 18 a 45 lety Iniciativa Nová sociálně tržní ekonomika: 52 procent dotázaných vidí největší potřebu reforem u trhu práce, dále v daňovém systému (25 procent) a u vzdělání (9 procent). Snad ještě symptomatičtější pro současnou náladu v Německu je skutečnost, že 46 procent respondentů nemá jednoznač-

nou důvěru ve schopnost kterékoli z parlamentních stran takové reformy – s potřebnou rozhodností – prosadit. Nejvíce nadějí vkládají do CDU/CSU (27 procent) a v SPD (12 procent), FDP a Zelení se dostali jen k pěti, respektive čtyřem procentům dotázaných, kteří soudí, že obě jmenované strany dokáží prosadit do života změny, jakých je zapotřebí.

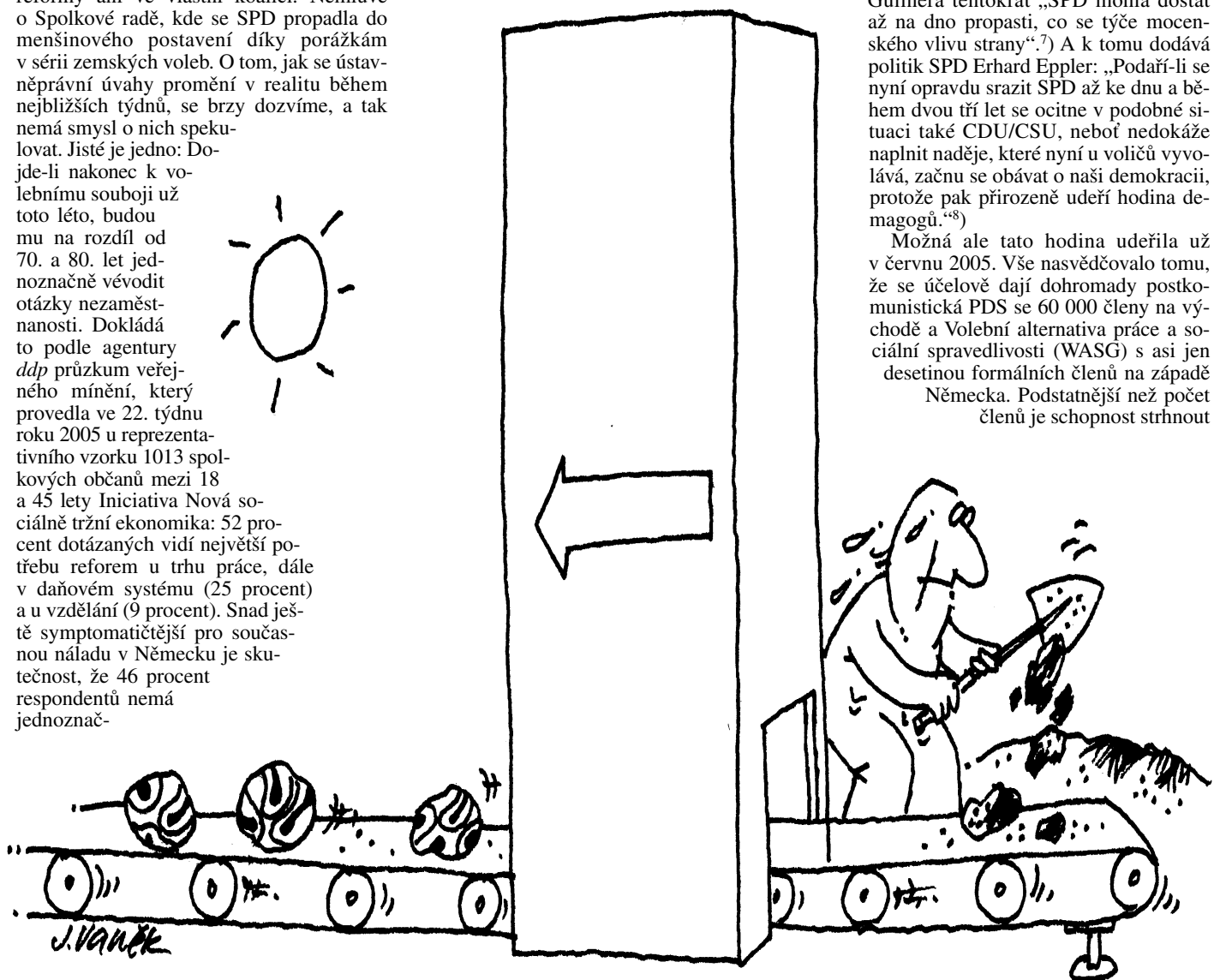
Lipský Institut pro výzkum trhu zjistil při celoněmeckém průzkumu veřejného mínění neméně zajímavá čísla: 82 procenta Němců ze západní části země a 77 procent dotázaných z východních spolkových zemí počítají při předpokládání nástupu černo-žluté koalice pod vedením kancléřky Angely Merkelové, že „dojde k významným škrtům v sociální sféře“. Současně však v tomtéž kontextu věří 71 procento respondentů ze západu a stále ještě 58 procent dotázaných z východu země, že dojde k oživení na trhu práce, a lze tudíž očekávat i přírůstek pracovních příležitostí. Dvě třetiny z nich, a to na východě i na západě, mají za to, že souběžně se sníží vedlejší mzdové náklady.

Konečně, kolem šedesáti procent počítají se zvýšením DPH.⁵⁾

Německá SPD je v nehlubší krizi své historie

Ať volby dopadnou jakkoli, anebo se budou případně konat v normálním termínu příští rok, nepochybuje nikdo o tom, že SPD je momentálně v jedné z nehlubších krizí své historie. A kdo se v tom vyzná ještě hlouběji, jako například demoskop Manfred Güllner z agentury Forsa, dospívá dokonce k názoru, že SPD dosud všechny své tři kancléře svým způsobem politicky „zákeřně zavraždila“.⁶⁾ Güllner vysvětluje, jak to myslí: „Willy Brandt ztroskotal na intrikách ve vedení strany, i když si za ně mohl zčásti sám, zatímco u Helmuta Schmidta, podobně jako nyní u Gerharda Schrödera, tato metafora sedí úplně.“ Nejméně loajálnosti vidí u vnitrostranické levice. Ta to vehementně popírá. Naposledy se tak stalo na sjezdu Mladých socialistů. Přesto však se i ona zdánlivě přehnaná metafora naplnit může. Jen s tím rozdílem, že na rozdíl od éry Brandta a Schmidta by se podle Güllnera tentokrát „SPD mohla dostat až na dno propasti, co se týče mocenského vlivu strany“.⁷⁾ A k tomu dodává politik SPD Erhard Eppler: „Podaří-li se nyní opravdu srazit SPD až ke dnu a během dvou tří let se ocitne v podobné situaci také CDU/CSU, neboť nedokáže naplnit naděje, které nyní u voličů vyvolává, začnu se obávat o naši demokracii, protože pak přirozeně udeří hodina demagogů.“⁸⁾

Možná ale tato hodina udeřila už v červnu 2005. Vše nasvědčovalo tomu, že se účelově dají dohromady postkomunistická PDS se 60 000 členy na východě a Volební alternativa práce a sociální spravedlivosti (WASG) s asi jen desetinou formálních členů na západě Německa. Podstatnější než počet členů je schopnost strhnout

ZEMĚMI SVĚTA

na svou stranu všechny nespokojence s reformním balíkem Agenda 2010, a především pak Hartz IV. Špičkovým kandidátem PDS zřejmě bude velmi populární rétor Gregor Gysi a za WASG se nabídl nastoupit někdejší předseda SPD a kancléřský kandidát z roku 1990 Oskar Lafontaine. Právě u Lafontaina se v touze po upoutání co největší pozornosti u co největšího počtu sociálně znevýhodněných Němců objevil velice podezřelý výraz: namísto označení *Gastarbeiter* pro „hostující“ pracovníky ze zahraničí začal užívat pojmu *Fremdarbeiter*, což už nemá svým důrazem na pojem *fremd* (cizí) příliš daleko ke slovníku pravicových extremistů. To už bylo příliš dokonce pro jeho nového politického partnera Gysiho, a tak se od tohoto Lafontainova slovního novotvaru spěšně distancoval.

Daleko se ale Gysi od Lafontaina odtahovat nechce. Pro *Der Spiegel* řekl: „Hodlám s ním spolupracovat, nikoli však vstupovat do svazku manželského.“ Konečně, Gysi později i přes tento nesouhlas s jedním Lafontainovým pojmem nepopřel, že také jeho strana chce lovit mezi někdejšími voliči, co občas dávají z čirého protestu svůj hlas hnědé NPD.

PDS měla naději překročit pětiprocentní hranici i bez WASG, ale v nové volební alianci Demokratická levice se jí rýsuje naděje získat přece jen o něco více hlasů rovněž na západě země, a stát se tak třetí nejsilnější formací v Bundestagu. Demoskopové jim vskutku dohromady předvídají zisk osmi až devíti procent, což by bylo víc, než kolik nyní směji realisticky očekávat jak liberálové, tak na druhé straně Zelení. Koaliční potenciál dvojice Gysi–Lafontaine je přirozeně nulový, což si pospíšila SPD zdůraznit, i když to bylo každému jasné už předem. Současně však by nebylo na škodu, jak z domácího hlediska, tak z hlediska nadčasových zájmů německých sousedů, pokud by uvedené levicové uskupení přesměrováním protestních voličů na jinou adresu ubralo vítr z plachet ultrapravicovým radikálům, kterým takové hlasy ještě nedávno padaly, naposledy v Sasku, zcela bezprachně do klína.

O velké koalici CDU/CSU s SPD se před pravděpodobnými volbami v Německu hovoří hodně potichu. Nejen proto, že se musí čekat, až jak dopadnou volby. Zkušenost ukazuje, že by se tím sice možná daly nutné reformy rychleji prosadit do života, ale také varuje, že by se touto cestou mohla hnát nová voda na extremistické mlýny.

○

vesely@FCATV.cz

¹⁾ Agentura Associated Press, Frankfurt n. M., 17. 6. 2005; roku 1998 to bylo podle téhož zdroje 51 procent.

²⁾ *L'Express*, 30. 5. 2005.

³⁾ *ARD, Talkshow Sabine Christiansenové*, 19. 6. 2005.

⁴⁾ *Die Zeit*, č. 22/2005.

⁵⁾ *Leipziger Volkszeitung*, 20. 6. 2005.

⁶⁾ Analýza na webové stránce www.zdf.de

⁷⁾ Analýza na webové stránce www.zdf.de

⁸⁾ Analýza na webové stránce www.zdf.de

První měsíce oranžové vlády

Od uvedení Viktora Juščenka do funkce ukrajinského prezidenta a jmenování vlády Julije Tymošenkové uběhlo teprve půl roku. Za krátkou dobu však došlo k několika podstatným změnám, které Juščenko deklaroval ještě v průběhu prezidentské kampaně: hlavními principy formování nové výkonné moci budou transparentnost, otevřenost, profesionalita, morálka a nepřipustnost korupce.

LUBOMÍR GOMBOS

V porovnání s érou exprezidenta Leonida Kučmy můžeme skutečně pozorovat větší otevřenost a průhlednost při jmenování nových vysoce postavených státních úředníků. Na druhou stranu nelze přehlédnout, že noví šéfové ministerstev a jiných státních úřadů se ve svých funkcích ocitli především díky svému aktivnímu angažmá v Juščenkově volebním štábu a později v takzvané oranžové revoluci.¹⁾ K některým vysokým funkcím se dokonce vrátili lidé, které Kučma před časem odvrhl a kteří vycitili nové šance a přešli do Juščenkova tábora.

Za největší Juščenkovu chybu zainteresovaní pozorovatelé považují právě personální politiku při sestavování nové vlády, Sekretariátu prezidenta a jmenování nových gubernátorů. Politologové dané jednání vysvětlují tím, že Juščenko musí již nyní brát v úvahu blížící se parlamentní volby, které se budou konat 31. března 2006 a kterým podřizuje většinu svých současných kroků. Zachování soudržnosti vítězné koalice proto věnuje nemalé úsilí. Je velmi pravděpodobné, že po volbách bude vláda přeformována.²⁾

Pro povolební situaci je typické, že mnozí (nyní již vládní) politici a novináři ve svém slovníku stále užívají „revoluční“ terminologii, navzdory přechodu Juščenkova tábora na druhou stranu barikády. V médiích i mezi politiky se stále hovoří o „revoluční vládě“, „oranžové vládě“, „vládě, která vzešla z pomerančové revoluce“, „lidovém prezidentovi“. V běžném politickém slovníku hluboce zakořenilo náměstí Nezávislosti – centrum opozičních protestů z loňského podzimu, ke kterému se někteří politici stále obracejí: „Slibujeme vám, že my Majdan neznadíme.“ Nebo: „Jestli nás nepodpoříte, vyzveme na pomoc Majdan.“³⁾

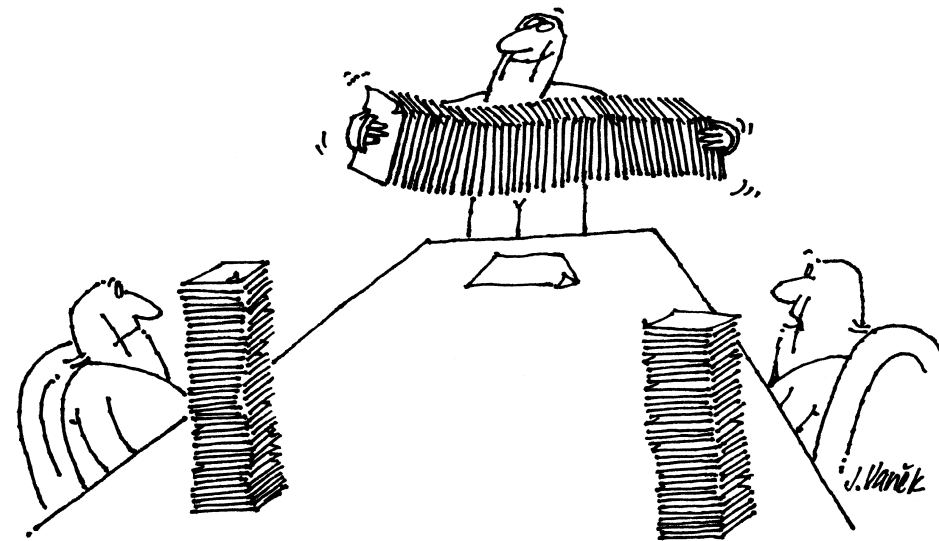
Vztahy uvnitř vlády

Už krátce po jmenování nové vlády se začaly projevat první rozpory uvnitř vítězné koalice, které s velkým zájmem komentoval tisk. V únoru ohlásil demisi ministr spravedlnosti Roman Zvaryč. Jako důvod udal přání nebýt spojován s korupcí. Svá slova blíže nevysvětlil a svou demisi po několika dnech stáhl. Zvaryč se stal středem pozornosti i poté, když vyšlo najevo, že ve skutečnosti neobhájil doktorskou dizertaci, ačkoliv ve svém životopise uvádí opak.

Další konflikt uvnitř vládního kabinetu vyplynul v důsledku tzv. benzínové krize. Novináři si začali všimnout, že některé podnikatelské lobby spojené s Kučmovou érou pomalu nacházejí společnou řeč s novou vládou a začínají ovlivňovat některá její rozhodnutí. První vicepremiér Anatolij Kinach začal být vnímán jako ochránce zájmů některých velkých podnikatelů. Za reprezentanta Porošenkových obchodních zájmů v nové vládě ho označila sama Tymošenková.⁴⁾ Tajemník Bezpečnostní rady státu Petro Porošenko je považován za pravou ruku prezidenta Juščenka a těsně před konáním opakovaných voleb byl ukrajinským tiskem označován za hlavního kandidáta na funkci předsedy vlády.

Pozorovatelé na druhou stranu oceňují, že na Ukrajině se důsledně dodržuje svoboda slova a každý může veřejně vyjádřit své názory. Před některými ministerstvy, sídlem parlamentu, vlády a prezidenta prakticky denně probíhají demonstrace v počtu od jednoho člověka až do desítek lidí. Zmizel nátlak na novináře, televizím není nařizováno, co mají vysílat ve večerních zprávách. Vláda prostřednictvím médií osvětluje většinu svých kroků. Pro novou situaci je typické, že v zemi nyní prakticky neexistují opoziční média. Tisk, který před volbami stál na straně Janukovyče, nyní o Juščenkově vládě informuje pozitivně nebo neutrálně, včetně kdysi hlavního Janukovyčova televizního kanálu, doněcké TRK Ukrajina.

Bývalá vláda, jež prohrála volby, se nesaží formovat opozici a kritizovat novou vládu, ale poslanci bývalé vládní koalice už před opakovaným druhým kolem voleb a poté na začátku letošního roku po desítkách přecházeli do Juščenkova tábora. Šlo zejména o několik desítek poslanců a regionálních funkcionářů sociálnědemokratické strany ředitele administrace prezidenta Viktora Medvedčuka. Řada politiků, kteří dosud podporovali Janukovyče, se v noci v den opakovaných voleb objevila v sídle Juščenkova štábu, kde se oslavovalo vítězství „oranžového“ prezidenta. Dokonce řada politiků a novinářů, kteří do počátku tzv. oranžové revoluce aktivně podporovali Janukovyče, nyní podporuje Juščenka.

Hon na čarodějnice

Juščenko ještě před volbami sliboval vymýtit korupci. Velké korupční skandály, případy přeshraničního pašování, zneužívání služebních pravomocí začala vyšetřovat Služba bezpečnosti (SBU). Vyšetřovatelé se soustředili zejména na vyšetřování korupce v bývalých vládních kruzích, na úrovni krajských a městských úřadů, v policii, orgánech prokuratury a daňové inspekci. Aby se podařilo korupci v zemi omezit, bylo třeba členě snižovat komunální poplatky, cla, zjednodušit daňový systém, a především zvýšit mzdy úředníkům.⁵⁾

Některé aféry se dotýkaly i bývalých vlivných politiků z Kučmova okolí. V červnu bylo například zahájeno trestní stíhání úředníků Státního výboru pro přírodní zdroje za nezákonné vydání licence firmě Nafetogazvidobuvannja, jejímž spoludávatelem je vlivný poslanec sociální demokracie Nestor Šufrič. Stát vydáním licence údajně utrpěl újmu několika milionů hřiven.

Současné začala SBU a generální prokuratura vyšetřovat četné případy falzifikací a porušování volebního zákona. K výsledkům byl zván expremiér a poražený kandidát Viktor Janukovyč, jenž údajně pro financování své kampaně nezákonně využíval četné charitativní fondy. Jeho chráněncem, exgubernátor Doněcké oblasti Borys Kolesnikov, byl obviněn z vydírání, vyhrožování zabitím a zneužití služebních pravomocí, za což mu hrozí 12 let vězení a konfiskace majetku.

Současné Ústavní soud přezkoumává některé výnosy exprezidenta Kučmy, jež byly v rozporu s ústavou. Některé se týkaly předání akcií státních či polostátních podniků do soukromých rukou a tyto transakce měl stát připravit o miliardy hřiven.

Vztahy s Ruskem

Ukrajina musela odrážet obvinění ze strany vysoce postavených činitelů Ruské federace, kteří se s novou vládou nesmířili. Tak například 8. května tajemník ruské Bezpečnostní rady Igor Ivanov ohodnotil nedávnou změnu vlády na Ukrajině jako neústavní. O několik dní později ředitel ruské FSB Nikolaj Patrušev Ukrajinu obvinil, že

se chystá exportovat oranžovou revoluci do Běloruska.

Ruská nedůvěra k nové ukrajinské vládě se projevila i v případě zatykače na Juliji Tymošenkovou. Rusko sice stáhlo jméno Tymošenkové z báze Interpolu, ale generální prokuratura Ruské federace svůj zatykač neodvolala.

Prezident Juščenko přesto od počátku usiloval o zlepšení vztahů s Ruskem a svou první zahraniční cestu směřoval do Moskvy.⁶⁾ Mnoho úsilí bylo věnováno zmenšení monopolu Ruska na dodávky ropy a plynu na Ukrajinu. V polovině května se Juščenko setkal s představiteli ruských ropných společností, aby s nimi projednal novou koncepci naftové politiky své vlády. Podle ruského tisku uznal za nekorektní vyšší ukrajinských cen, daní a cel a regulování trhu ropných produktů, v jehož důsledku Ukrajinu letos postihl deficit paliv. Do konce roku má vláda připravit novou koncepci a konzultovat ji s ruskými dodavateli. Předběžně se počítá s nulovou daní a se snížením poplatků za tranzit ropy přes území Ukrajiny. Naopak ruské společnosti se zavázaly k dodávkám určitého množství „sociálně orientovaného paliva“, s tím, že ostatní ropné produkty už budou prodávat za tržní ceny.⁷⁾

Ukrajina řešila dočasný deficit nákupem benzínu v jiných zemích. Jen letos plánuje dovézt z Běloruska přes 200 tisíc tun benzínu, další nákupy realizuje v Polsku, Litvě a Moldavsku.⁸⁾ Je jasné, že Ukrajina bude muset do budoucna diverzifikovat své zdroje, aby nebyla tolik závislá na Rusku. Ještě letos mají být podepsány smlouvy s Libyí, Kazachstánem a Ázerbájdžánem. Například v Libyi chce Neftegaz Ukrajiny nakupovat dva miliony tun ropy, v Ázerbájdžánu 40 milionů.

Zahraníční politika

Ukrajina stojí blízko završení rozhovorů o přijetí do Světové obchodní organizace (WTO) a má velké šance být přijata do konce roku, možná dříve než Ruská federace. Naopak nové politické vedení změnilo oficiální ukrajinský postoj k Společenství nezávislých států (SNS), a především Spo-

lečnému ekonomickému prostranství (SEP). Vláda dala opakovaně najevo, že zemi zajímá pouze první etapa, představující vytvoření zóny volného obchodu a celní unie mezi členskými zeměmi SEP (svobodný pohyb pracovní síly, zboží a kapitálu). Naopak Kyjevu se nelíbí vytvoření nadstátních výkonných struktur, kterým by byla předána část státní suverenity.

Ještě v únoru ministr zahraničí Borys Tarasjuk prohlásil, že myšlenka SNS je vyčerpaná.⁹⁾ Jako protiváhu SEP a generální politiky hovořili o obrození GUUAM (unie Gruzie, Ukrajiny, Uzbekistánu, Ázerbájdžánu a Moldavska), který začali chápat jako bezpečnostní osu a protiváhu ruským zájmům ve Společenství nezávislých států. Pozice GUUAM, o němž kritici hovoří jako o pouhém diskusním klubu, však byla oslabena po vystoupení Uzbekistánu.

gombos@belarus.cz

¹⁾ „Došlo k tomu, že vláda se ve skutečnosti sestavovala transparentně. Fakticky to byla hra na průzračnost, konala se taková show, ale všechna jmenování se uskutečnila v zákulisí, odbyvala se v kuloárech, ale v žádném případě nemůžeme hovořit o publicitě. Veřejnost nebyla informována o tom, kolik politických sil má kvóty, jaké kvóty, jaké ambice mají ty či jiné síly.“ (Kostjantyn Bondarenko z Institutu strategických studií, Radio Svoboda, 13. 2. 2005).

²⁾ „Mluvíme-li o politicích, a ne o státních úřednících, kteří zaujali nejvyšší posty ve státě, tak parlamentní volby 2006 samy stimulují jednání všech politiků. Stabilní vládu budeme mít až po parlamentních volbách. A dnes můžeme hovořit o prvním přechodném období.“ (Volodymyr Polochalo z Institutu světové politiky a mezinárodních vztahů, Radio Svoboda, 13. 2. 2005). Nebo: „Zdá se mi, že tato vláda i gubernátoři jsou dočasní lidé, kteří přišli na určitý čas, a po nich přijdou opravdoví profesionálové, lidé, kteří skutečně budou ztělesňovat vládu, kteří budou normálně vykonávat svou práci.“ (Bondarenko, tamtéž).

³⁾ Ukrajinská oranžová revoluce se stala předlohou pro poslední detektivní román francouzského spisovatele Gérarda de Villierse. Hlavní hrdina cestuje do Kyjeva v době volební kampaně, aby vyšetřil pokus o otrávení Viktora Juščenka. (Ukrajinská pravda, 25. 5. 2005). Knihu reportáží o oranžové revoluci vydal redaktor francouzského listu La Croix Allain Guillemot (Dokonce sněh byl pomerančový) a redaktor ruského deníku Kommersant Andrej Kolesnikov (První ukrajinská).

⁴⁾ „Není konflikt mezi Tymošenkovou a Juščenkem, je přání skupiny podnikatelů a politiků přesvědčit Juščenka, že takový konflikt je.“ (Místo předseda vlády Mykola Tomenko, Ukrajinská pravda, 17. 5. 2005). Tymošenková např. uvedla, že „některé oligarchické kruhy z Juščenkova okolí cíleně formují negativní vztah prezidenta k vládě“ a sledují své vlastní politické cíle.

⁵⁾ Ministerstvo vnitra v létě zvýšilo mzdy policistů z 400 na 750 hřiven (tj. z 2200 na 4100 Kč).

⁶⁾ Více o variantách budoucího vývoje rusko-ukrajinských vztahů: Jaroslav Šimov, Rusko a východoevropské státy SNS: co dál po vítězství Juščenka, Mezinárodní politika, 4. 2005, s. 18–20.

⁷⁾ Něžavisimaja gazeta, 20. 5. 2005.

⁸⁾ Bělorusskij rynek, 23. 5. 2005.

⁹⁾ Podobně se vyslovil první vicepremiér Anatolij Kinach: „V rámci SNS se podepisovaly stovky dohod, ale naprostá většina z nich se nikdy nevyplňovala.“ (Něžavisimaja gazeta, 30. 5. 2005).

Potvrdenie nárastu medzinárodnej prestíže Slovenskej republiky

Medzi základné ciele zahraničnej politiky každého štátu patrí posilňovanie jeho medzinárodnej pozície a prestíže.

PETER WEISS

Osobitný význam však má napĺňanie tohto cieľa v prípade tých účastníkov medzinárodných vzťahov, ktorí iba nedávno nadobudli štátnu nezávislosť a vstúpili do medzinárodných vzťahov ako samostatné subjekty medzinárodného práva.

Formálne uznanie a potom potvrdzovanie suverenity štátu, plnohodnotná účasť v systéme medzinárodných vzťahov, hľadanie miesta medzi inými štátmi a národmi po veľkej geopolitickej zmene symbolizovanej pádom Berlínskeho múru, nadväzovanie spolupráce s inými štátmi, získavanie spojencov, to všetko boli úlohy, ktoré so všetkou naliehavosťou stáli aj pred Slovenskou republikou, ktorá sa po rozdelení Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky stala 1. 1. 1993 novým aktérom medzinárodných vzťahov.

Podobne ako iné krajiny, ktoré po rozpade Sovietskeho zväzu a Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie získali štátnu nezávislosť a medzinárodnoprávnu subjektivitu, ani Slovenskej republike nešlo o dosiahnutie formálnych pozícií v medzinárodných štatistikách, ale o vytvorenie čo najlepších možností ovplyvňovať medzinárodné prostredie a zohrávať také role v medzinárodnej politike, ktoré umožnia napĺňanie jej životných a dôležitých záujmov.

Medzinárodná pozícia štátu, ktorá je mnohostranne podmienená a ktorá sa odzrkadľuje v medzinárodnej role, akú štát zohráva, je spätá aj s medzinárodnou prestížou národu a štátu, jeho lídrov a predstaviteľov.¹⁾ Medzinárodná pozícia štátu sa vníma a hodnotí subjektívne rôznorodými spôsobmi, v závislosti od axiológie používaných hodnotiacim subjektom (teda vlastnou spoločnosťou alebo inými účastníkmi medzinárodných vzťahov). Toto vnímanie pozície, akú štát zaujíma v medzinárodných vzťahoch, vypovedá o jeho medzinárodnej prestíži (i autorite).²⁾

Prestíž nie je podružnou kategóriou zahraničnej politiky. Okrem úsilia o posilnenie štátu sa zahraničná politika usiluje naplniť aj očakávania občanov týkajúce sa uznania jeho zásluh a výkonov v politike, hospodárstve, vede, kultúre, ba i v športe. Zahraničná politika súvisí aj s takými sociálno-psychologickými fenoménmi, ako sú túžba po uznaní, sebadôvera a národná hrdosť.

Z týchto hľadísk treba vnímať aj februárové stretnutie dvoch najsilnejších mužov planéty v Bratislave. Summit USA – Ruská federácia určite neprinesol žiadny dramatický prelom v medzinárodných vzťahoch, ktorý by sme mohli nazvať historickým. Preto sotva vojde do učebníc dejepisu tak, ako je v nich Bratislavský mier, ktorý roku 1805 po víťazných Napoleonových bitkách pri Ulme a Slavkove podpísalo Rakúsko s Francúzskom. Avšak pre Slovensko konanie takéhoto stretnutia v jeho hlavnom meste historický význam má.

Slovo historický je opodstatnené aj vo vzťahu k prvej návšteve prezidenta USA v Slovenskej republike. Mladý štát, ktorý iba pred 13 rokmi získal samostatnosť a nezávislosť a ktorý po rozdelení česko-slovenskej federácie vstúpil na medzinárodnú politickú scénu za objektivne horších východiskových podmienok ako Česká republika, definitívne potvrdil svoju dospelosť.

Slovenská republika, ktorá sa v dôsledku vnútropolitických a zahraničnopolitických chýb a omylov Mečiarovej politickej garnitúry v polovici 90tych rokov dostala na pokraj medzinárodnej izolácie a hrozilo jej, že na rozdiel od vísegrádskeho susedov úplne vypadne z integračných procesov, definitívne prestala byť potenciálne problémovým prvkom na novo sa formujúcej medzinárodnej politickej scéne.

Výrok bývalej ministerky zahraničných vecí USA M. Albrightovej o Slovensku ako čiernej diere na mape Európy ostal už iba symbolickou pripomienkou komplikácií a úskalí, ktorými SR prešla pri napĺňaní strategického cieľa integrovať sa ako rovnocenný subjekt do NATO a Európskej únie. Minister zahraničných vecí Slovenskej republiky Eduard Kukan použivúc športovú terminológiu, označil výber Slovenska za miesto stretnutia za „Zlatú medailu pre Slovenskú zahraničnú politiku. Pre všetkých, ktorí sa podieľali na jej realizácii...“³⁾ Voľba Bratislavy za miesto americko-ruského summitu nie je iba záležitosťou dobrých vzťahov slovenského premiéra s americkým prezidentom a vý-

razom uznania pre slovenskú vládu, ktorá podporovala Bushovu zahraničnú politiku, vrátane kontroverznej irackej vojny, aj v situácii, keď slovenská verejná mienka bola skôr proti, aj keď, pravda, dimenziu osobnej dôvery medzi politikmi netreba nikdy podceňovať. Podľa E. Kukana sa svetoví lídri rozhodli vybrať Bratislavu „preto, že Slovensko sa angažuje vo svetovej politike, že má svoju úlohu pri rozvíjaní vzťahov medzi Európou a Spojenými štátmi, a preto, že aj vo svojej vnútornej politike realizuje niektoré reformy, ktoré svet zaujali.“⁴⁾

Napriek obmedzeným zdrojom sa aktívne angažuje v mierových a humanitárnych operáciách. Dokázala preukázať solidaritu voči západnému Balkánu a ďalším transformujúcim sa krajinám. A to aj vďaka špeciálnemu nástroju verejnej diplomacie, akým sú mimovládne organizácie pôsobiace v krajinách, kde podpora demokratickému vývoju je taká dôležitá, ako bola na Slovensku pred deviatimi – desiatimi rokmi. Výrazom solídnej medzinárodnej prestíže SR je aj to, že krajinami východoeurópskej regionálnej skupiny OSN bola jednomyselne nominovaná za kandidáta na nestáleho člena Bezpečnostnej rady. Slovensko má námestníčku generálneho tajomníka OSN – B. Schmögnerovú a generálneho tajomníka OBSE – J. Kubiša. Signifikantné je, že v čase summitu sa v Bratislave konala konferencia Nové perspektívy demokracie – agenda pre euroatlantické spoločenstvo, ktorú za účasti expertov a občianskych aktivistov zo Srbska, Gruzínska, Ukrajiny, Bieloruska, Moldavska a Ruska spoluorganizovali Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, Inštitút pre verejné otázky a German Marshall Fund. Jednoducho, napriek dramatickým peripetiám jej vnútropolitického vývinu a zásadných politických sporov o to, koho záujmom majú slúžiť a ako sa majú ďalej uskutočňovať reformy, a všetkým problémom s korrupciou a politickou morálkou, Slovensko je zaujímavé svojou skúsenosťou z transformácie a demokratizácie a má Európe a svetu čo povedať. To ostatne potvrdil vo svojom prejave v Bratislave aj americký prezident George W. Bush.

Voľba hlavného mesta Slovenskej republiky za miesto stretnutia amerického a ruského prezidenta a oficiálne návštevy týchto hláv štátov v SR pri tejto príležitosti sa stali akousi bodkou za mimoriadne úspešným obdobím slovenskej zahraničnej politiky, ktoré sa začalo vytvorením vlády širokej koalície po parlamentných voľbách v septembri 1998. Bratislavský summit nespadol z neba. Je iba ďalším potvrdením kontinuálneho posilňovania medzinárodného postavenia SR a narastanie jej prestíže. Svedectvom tejto tendencie je i to, že Slovensko je jediným kandidátom východoeurópskej regionálnej skupiny OSN na obsadenie miesta nestáleho člena Bezpečnostnej rady OSN na ďalšie obdobie.

Fakt zhody ruského a amerického prezidenta na Bratislave ako mieste ich stretnutia je taktiež dôkazom, že Slovensko aj po vstupe do NATO a Európskej únie bolo schopné zároveň robiť vyváženú a efektívnu politiku smerom na Východ, osobitne voči Ruskej federácii. (V rozhovoroch so slovenskými predstaviteľmi to verbis expressis ocenil sám V. Putin, keď zaradil SR medzi tie krajiny v Európe, ktoré Rusko považuje za osobitne blízke, teda ku Grécku a Ukrajine.) Konanie summitu v hlavnom meste Slovenskej republiky a jeho praktické organizačné zabezpečenie je taktiež uznaním pre profesionalitu slovenskej diplomacie, ktorá sa roku 1991 začala budovať takpovediac na zelenej lúke. Dnes je nepochybne schopná podávať výkony a riešiť náročné úlohy na úrovni, ktorá je plne porovnateľná so zahraničnými službami Česka, Maďarska a Poľska, ktoré sa na rozdiel od Slovenska môžu opierať o silné tradície a skúsenosti.

Mimo pozornosť by nemala ostať ani skutočnosť, že Slovenská republika zvládla v jej krátkej histórii bezprecedentné bezpečnostné opatrenia, ktoré summit dvoch najmocnejších mužov sveta ohrovaného globálnym terorizmom sprevádali. Slovenská republika sa z tohto hľadiska ukázala ako funkčný štát schopný rovnocenne kooperovať aj s veľmocami pri riešení úloh, ktoré sú nesmierne náročné na personálne a logistické zabezpečenie. Oficiálne ocenenie práce slovenských bezpečnostných zložiek zo strany amerických kolegov nie je preto pre SR iba aktom formálnej zdvorilosti. Je to aj istý spôsob odporúčania pre Slovensko, že je schopné organizovať aj veľmi významné svetové podujatia.

Skutočnosť, že Slovensko dobre zvládlo úlohu hostite-

ľa (drobné prešľapy v oblasti štátneho protokolu a diskusie o primeranosti bezpečnostných opatrení a slobode prejavu počas vystúpenia G. W. Busha k slovenským občanom na Hviezdoslavovom námestí toto konštatovanie nijako nemôžu spochybniť) a že v súvislosti s informovaním o summite Bush–Putin bolo najintenzívnejšie od svojho vzniku medializované, iste prispeje k tomu, že politici a novinári si ho budú menej než doteraz plieť so Slovincami. Bez akéhokoľvek preceňovania rozsahu a pragmatického zamerania informácií, ktoré novinári z Bratislavy posielali do sveta, Slovenská republika sa určite pozitívne zviditeľnila a posilnil sa jej imidž nového, demokratickeho, životaschopného a dynamicky sa rozvíjajúceho a perspektívneho štátu. Ak si uvedomíme, že na oficiálnu štátnu propagáciu krajiny sa v pripravených konceptoch uvažovalo s 50 mil. Sk ročne, náklady na summit vo výške 300 mil. Sk, ktoré vláda vynaložila, z hľadiska nebývajúcej intenzity a rozsahu medializácie Slovenska vo svete kvôli tejto udalosti boli dobrou investíciou. Tým viac, že sa premietli aj do dlhodobého zlepšenia technickej vybavenosti slovenských bezpečnostných síl, a do získania know-how potrebného na

organizovanie náročných medzinárodných podujatí.

Po vstupe do NATO a Európskej únie sa práve voľba miesta konania summitu v Bratislave a vysoká úroveň jeho zabezpečenia spolu s výsledkami bilaterálnych stretnutí Slovenskej republiky s USA a Ruskou federáciou stali tou udalosťou, ktorá zo SR dlhú dobu sa v rámci Visegrádskej štvorky sa nachádzajúcej v pozícii mladšieho, nedospelého brata, ktorému ostatní pomáhajú, urobila úplne rovnocenného partnera Česka, Maďarska a Poľska. Malým svedectvom tejto skutočnosti sa stali aj žičlivé a obdivné komentáre na adresu Slovenska a jeho diplomacie v českej tlači.

Potvrdenie mimoriadne dobrých vzťahov SR s USA ako kľúčovým spojencom NATO a zároveň do istej miery osobitných, vzájomne výhodných a pragmatických vzťahov s RF, úspešné vyznenie oboch oficiálnych štátnych návštev na najvyššej úrovni, dobré organizačné a najmä bezpečnostné zvládnutie summitu, nárast záujmu o Slovensko a posilnenie jeho medzinárodnej prestíže, to sú nepochybne dôvody, aby si aj občania SR osvojili presvedčenie, že štát, v ktorom žijú, má dôvody správať sa v medzinárodnej politike seabedome, bez zakríknutosti a komplexov menejcnosti.

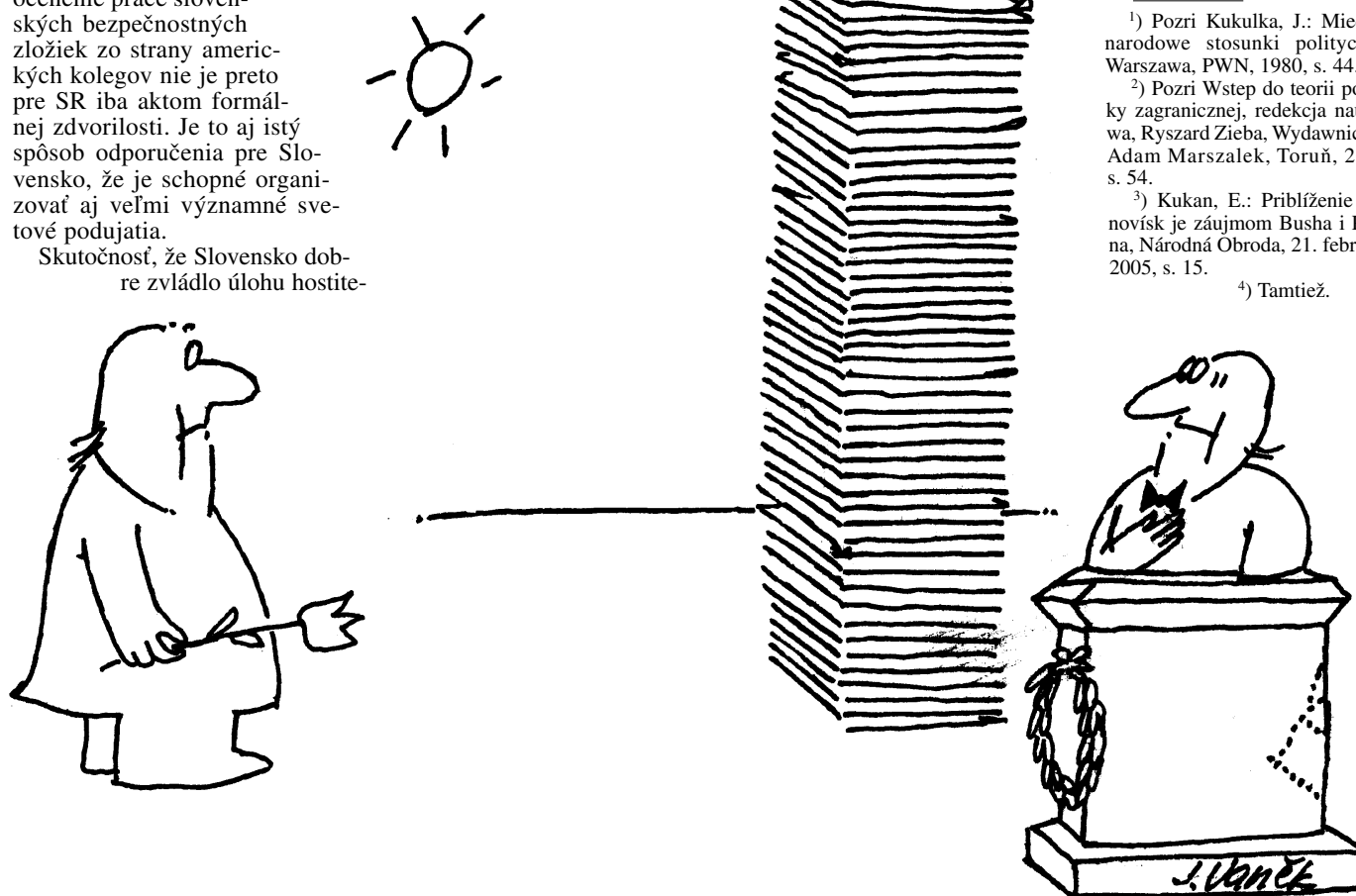
peter.weiss@vlada.gov.sk

¹⁾ Pozri Kukulka, J.: Miedzynarodowe stosunki polityczne, Warszawa, PWN, 1980, s. 44.

²⁾ Pozri Wstep do teorii polityki zagranicznej, redakcja naukowa, Ryszard Zieba, Wydawnictwo Adam Marszalek, Toruń, 2004, s. 54.

³⁾ Kukan, E.: Priblíženie stanovisk je záujmom Busha i Putina, Národná Obroda, 21. februára 2005, s. 15.

⁴⁾ Tamtiež.

Muslimské přistěhovalectví v současné Itálii

Dnešní Itálie se zcela jednoznačně řadí k těm evropským zemím, které si nemohou dovolit přehlížet islámskou otázku. Dnes již nezanedbatelné procento muslimských rezidentů v zemi se neustále zvyšuje. Itálii znějí protikladné názory – neochvějná víra v multikulturalismus a panický strach z postupující islamizace společnosti a státu. Tytéž hlasy se ozývají i z Vatikánu...

JANA BŘESKÁ

Islám v italské historii

Z historického hlediska není islám pro Itálii ničím novým. Po období prvních kontaktů s arabskými piráty, kteří pustošili sicilská a jihoitalská pobřeží, vznikl v 9. století na Sicílii arabský stát politicky závislý na nedalekém severoafrickém sousedovi. Navzdory dlouhému a krvavému dobývání ostrova se nakonec muslimům jak arabského, tak berberského původu podařilo vytvořit jednu z nejvýznamnějších ekonomických i kulturních mocností tehdejšího Středomoří. Politická závislost na severoafrických vládci se stala závislostí nominální. Konverze na islám byly na Sicílii velmi častým jevem, který novým muslimům přinášel ekonomické i sociální výhody. V jedenáctém století však arabsko-muslimské mocenské intermezzo na ostrově skončilo. Sicílie byla dobyta Normany. Noví křesťanští vládcové však arabsko-islámského dědictví v oblasti kulturní, hospodářské i politické plně využili k upevnění své vlastní moci.

Teprve ve třináctém století v souvislosti s pronikáním stále nových evropských dynastií na území dnešní Itálie a mocenskými boji byli Arabové a muslimové perzekvováni a vyhnáni ze země. Tradice italského islámu tím byla navždy a nenapravitelně přerušena. Kontakty Itálie s islámským světem zůstaly prakticky omezeny na čilé obchodní styky a válečné střety s Turky.

Zatímco jiné moderní evropské velmoci vedly v období moderního kolonialismu boj o získání obchodně či politicky strategických území v Africe a Asii, Itálie se tohoto procesu příliš výrazně nezúčastnila. Pokusy o trvalé přisvojení si Kyrenaiky na počátku 20. století skončily záhy neúspěchem, když se v Libyi moci ujalo hnutí Sánúsija. Ani italské mocensko-politické aktivity v oblasti Afrického rohu po sobě nezanechaly příliš stop v oblasti kultury těchto zemí. Nikdy se v žádné z arabských či islámských zemí, které přišly do kontaktu s italskou expan-

zivní zahraniční politikou, nevytvořilo jazykové či kulturní pouto, s jakým se setkáváme například u Maroka, Alžírka a Tuniska ve vztahu k Francii, nebo Pákistánu a Indii ve vztahu k Velké Británii.

Italové se do severní Afriky vrátili v době druhé světové války, kdy Mussolini vystupoval coby „ochránce“ islámu a Itálie coby „přítel islámského světa“. Zůstalo však pouze u slov. Jediným skutečným výsledkem této propagandy bylo založení Institutu pro Orient (*Istituto per l'Oriente*), který dodnes vydává časopis *Oriente Moderno*.

Moderní muslimská imigrace

Islám se do Itálie vrátil až zcela nedávno. První vlny moderních muslimských imigrantů dorazily na Apeninský poloostrov až v 80. a 90. letech minulého století, což je v porovnání s Francií, Španělskem, Velkou Británií a některými jinými evropskými zeměmi, kam první novodobí muslimští imigranti zaměřili z bývalých kolonií a závislých území již v 60. a 70. letech 20. století, velmi pozdě. První přistěhovatelé a ti, kteří je následovali, přišli do Itálie z ekonomických důvodů, a to do regionů s nedostatkem, převážně sezónních pracovních sil. Italský jazyk, stejně jako italská kultura, byly nově příchozím imigrantům z islámského světa zcela cizí.

Minimální koloniální minulost je rovněž příčinou, proč na rozdíl od jiných evropských destinací muslimských imigrantů v Itálii nenacházíme většinou národnostní skupinu, která by udávala krok celé muslimské komunitě země. Statisticky jsou přesto nejpočetnější Albánci a Maročané.²⁾ Pro Itálii je také velice typická vysoká rezidenční a pracovní disperze a velice nízký stupeň komunalismu, se kterým se setkáváme v jiných evropských státech. Tento jev je interpretován jako důsledek dvou hlavních faktorů: v první řadě chybějí velká hlavní centra koncentrace muslimů, v druhé

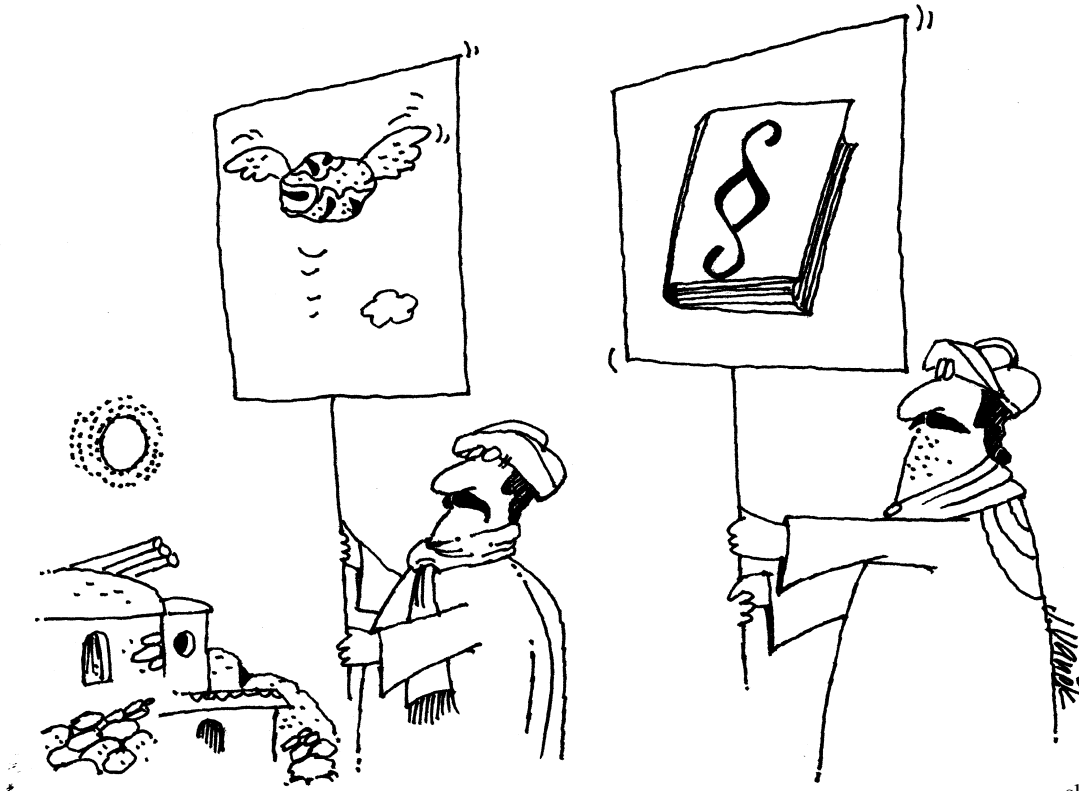
se v Itálii nedostává speciálně zaměřené politiky k propagaci multikulturalismu, která by ve výsledném efektu působila přesně opačně.

Jevem společným pro Evropu coby cíle muslimských přistěhovačů je fakt, že první moderní mešity byly zřizovány imigranty pro imigranty. Avšak situace v Itálii tomuto modelu neodpovídala. První mešity vznikaly nikoli pro přistěhovače, ale pro intelektuální elitu muslimských studentů zejména ze Sýrie, Jordánska a Palestiny, a to již od 70. let, tedy přibližně deset let před první přistěhovaleckou vlnou z islámského světa. Počet muslimů přicházejících do Itálie za prací a za lepšími životními podmínkami však rychle počet původních muslimských studentů překonal.

Dnešní italské muslimové jsou z 98 procent sunnité, šíitskou menšinu představují zejména Iránci (asi 6 tisíc) a poslední dobou rovněž stále více Pákistánci. Na rozdíl od sunnitů, kteří se neorganizovaně usadili po celé zemi, jsou šíité organizováni ve velkých městech, hlavně v Římě, kde udržují těsné vztahy s iránskou ambasádou a také s Vatikánem. Co do rozmanitosti odnoží islámu se Itálie neliší od zbytku Evropy: vedle majoritní sunny a dále ší'ity jsou zde zastoupeny i další islámské sekty, zejména pak ismá'ílíja, ahmadíja, idrísíja a báhá'ismus.

Tempo imigrace je vysoké a také počet ilegálních přistěhovačů je vyšší, než je evropský průměr. Statistické údaje platné včera lze dnes považovat za přibližné odhady.³⁾ Počet naturalizovaných italských muslimů, tj. muslimských přistěhovačů s italským občanstvím, je odhadován na 20–25 tisíc, v počtu ilegálních muslimských rezidentů se odhady značně liší. Pohybují se mezi 700 tisíci a jedním milionem. Nedílnou, i když minoritní součástí italského islámu jsou italské konvertité, jejichž počet se pohybuje kolem 10 tisíc. Popularita konverzí na islám stále, i když ne závratně, roste.

Politická integrace muslimských imigrantů je nízká jak na lokální, tak na národní úrovni. Nejvíce jsou politizováni právě italské konvertité. Přestože v Itálii vznikly islámské organizace a instituce sdružující jak muslimské zahraniční studenty, případně politické běžence, tak přistěhovače přicházející z islámských zemí do Itálie za prací, převážná většina muslimů v zemi zůstává neorganizovaná, a tedy výrazně méně politizovaná a viditelná. Mezi nejvýznamnějšími muslimskými organizacemi je třeba jmenovat Unii muslimských studentů v Itálii (*Unione degli Studenti Musulmani in Italia – USMI*), která stála na samém počátku zřizování nových mešit a organizované imigrace muslimů do Itálie a jejíž vedení bylo ideologicky, méně již organizačně, spjato s Muslimskými bratřimi. Dnes se ovšem tato organizace nachází v úpadku. Naopak dodnes velice aktivní zůstává organizace Unie islámských komunit a organizací v Itálii (*Unione delle Comunità e delle Organizzazioni Islamiche in Italia – UCOII*),⁴⁾ která v roce 2000 přijala zastře-

šující organizaci Islámská rada Itálie (*Consiglio Islamico d'Italia*) za jistého zástupce vlastních zájmů v jednání se státem. Islámskou radu Itálie uznaly všechny muslimské organizace v Itálii, s výjimkou jediné: Islámské náboženské komunity (*Comunità Religiosa Islamica – CO. RE.IS.*). CO.RE.IS.⁵⁾ představuje italské konvertity a s imigranty neudržuje žádné kontakty. Stejně jako UCOII a Islámská rada Itálie si i CO.RE.IS. nárokuje právo zastupovat italský islám před státem a v jednání s ním. Prezident CO.RE.IS. Abd al-Wáhid Pallavicini je zároveň zmocněncem centrální římské mešity Monte Antenne při Papežské radě pro mezináboženský dialog (*Pontificio Consiglio per il Dialogo Interreligioso*). Ve svých projevech tvrdí, že zastupuje islám, který je italský a zcela slučitelný s italskou společností a italským právním řádem.⁶⁾ Ostatní organizace však tohoto představitele neuznávají a trvají na uznání vlastního návrhu paradoxně společného cíle, *intesy*,⁷⁾ tedy dohody se státem o uznání náboženství, jeho specifík i projevů a přiznání stejných práv, jakým se v Itálii těší například katolická církev. Vzájemně konkurenční boje a nedostatek soudržnosti a jednotnosti organizace či postupů zcela brání dosažení společného cíle. I když islám je druhým nejrozšířenějším náboženstvím v Itálii, po katolictví, jeho představitelé ještě nedosáhli dohody se státem. Přitom jiná vyznání, početně mnohem méně významná – jako jsou judaismus a některé formy reformního protestantismu – již *intesy* dosáhla. V současnosti jsou dokonce otevřena jednání státu s buddhisty, svědky Jehovými a pravoslavnou církví.⁸⁾

Dosažení *intesy* brání mnoho faktorů, mimo jiné subjektivní negativní pohledy na muslimskou imigraci z hlediska bezpečnosti a nelegální práce nebo neopodstatněné přehánění počtu extremistických skupin a jejich přívrženců v zemi. Zásahu na neúspěchu dosavadních jednání mezi představiteli italského islámu a státem má i v Itálii tradiční a privilegovaná katolická církev.

Bratři v Kristu vs. hrozba islamizace

Od poloviny 80. let minulého století představovaly církevní politiku ve vztahu k muslimským imigrantům především dobrovolnické dobročinné organizace jako Charita (*Caritas*) a nadace Migrantes. Členové těchto organizací pohlížejí dodnes na muslimské přistěhovalce jako na „bratry v Kristu“, jako na potřebného bližního. Podobné postoje zastávali a zastávají i někteří představitelé drobného kléru, zejména na venkově či v menších městech. Itálie znamenala ne jeden případ solidarity kněží a farářů s nově příchozími muslimy hledajícími prostory pro své modlitby. Ojedinelé nejsou ani případy, kdy katolická fara kulturně i pedagogicky přímo spolupracuje se sousední muslimskou modlitebnou. Jedná se však téměř výhradně o oblasti periferní, jak z pohledu italské katolické církve, tak z hlediska organizovaného italského islámu. Prostou lidskost venkova zastupuje politika velkých náboženských středisek, kde se klíčovou otázkou stává *dialog, či nikoliv? Islamizace, či integrace?*

Odpůrci mezináboženského dialogu z řad představitelů Italské biskupské kon-

ference (*Conferenza Episcopale Italiana – CEI*) varují zejména před dvěma jevy úzce spjatými s moderní muslimskou imigrací. Prvním z těchto jevů je narůstající počet smíšených křesťansko-muslimských manželství a s nimi spjatých problémů, kterými se rozumí v první řadě zavedení polygamie do Itálie. Představitelé CEI varují před muslimy, kteří uzavřou manželství s jednou ženou, často Italkou, v souladu s italskými zákony, ale následně se ožení s dalšími ženami před náboženskou autoritou v souladu s islámskou tradicí země jejich původu. Tato manželství nejsou v Itálii uznána za platná, a tak vznikají další problémy spjaté zejména s nároky na děti. Druhým fenoménem, před nímž CEI varuje, je narůstající počet konverzí na islám. Jedná se jak o nemuslimské partnery vstupující do manželství s muslimem, tak o „potenciální evropské katolíky“ hledající útočiště ve víře. Křesťanství se svou slabou identitou totiž již nepředstavuje tolik víru samotnou jako etiku. Naopak islám pro ně reprezentuje silnou víru, která nemá dogmata, mystéria, hierarchické struktury, a proto je pro laiky často přitažlivější a opravdovější než v jejich očích spirituálně chudé katolictví. V rámci evangelizačních tendencí vydala CEI v roce 1993 program Pastoralní orientace pro imigraci, v němž navrhuje spolupracovat v evangelizačním úsilí s odborníky na arabštinu a islám. Zároveň nabádá ostatní zástupce katolické církve, zejména drobné faráře a kněze, aby neposkytovali muslimům k modlitbě prostory náležející katolické církvi. Velice podstatnou součástí CEI je zaujetí záporného stanoviska k jednáním o přijetí *intesy* státem.

Kritika ideologie dialogu

Jako první odpůrce křesťansko-muslimského náboženského dialogu vystoupil v roce 1998 comský biskup, monsignore Maggolini. Své obavy z postupující islamizace italské společnosti a státu formuluje slovy „pasivní kolonizace“. Varuje před nekontrolovanými přívaly muslimských imigrantů, které – jak se dá předpokládat – v budoucnu nezeslábnou. Nakonec se bude muset islám vyučovat na veřejných školách a v italském školském systému nabude stejných práv, jakým se dnes těší katolická církev. Monsignore Maggolini vystupuje rovněž proti „snadnému ekumenismu“. Jeho aktivity se soustřeďují na posílení katolické identity, protože představa slabé katolické identity by mohla dát islámu najevo, že italské křesťanstvo se nachází v krizi, což by v konečném důsledku vedlo k vzniku integralis-

tických tendencí a v jejich důsledku k náboženským válkám.

Za silnou katolickou identitu bojoval i dlouholetý prefekt Kongregace pro nauku víry, německý kardinál Joseph Ratzinger, který se jako papež Benedikt XVI. nedávno stal hlavou katolické církve. Ratzinger v minulosti odsuzoval náboženské dialogy mezi křesťany a muslimy a kladl je naroveň současnému „nihilismu“. Náboženský dialog podle něj maže teologické rozdíly ve jménu ekumenismu a „náboženského relativizmu“. V srpnu 2000 představil kardinál Ratzinger v čele dalších svých stoupenců z řad CEI deklaraci *Dominus Iesus*, která se stavěla proti liberálním postojům tehdejšího papeže Jana Pavla II. Dialog podle kardinála Ratzingera je sám o sobě proti katolické víře tím, že odporuje misii a apelu ke konverzi.

Měsíc po zveřejnění deklarace *Dominus Iesus* vystoupil boloňský arcibiskup, kardinál Giacomo Biffi, s prohlášením, že islám je nepřitelem křesťanství. Dobročinné katolické organizace Caritas a Migrantes považuje kardinál Biffi za nevědomé přísluhovače postupující islamizace. Propaguje migrační politiku založenou na náboženských kvótách. Sekulární italský stát by měl podle Biffiho rétoriky preferovat křesťanské přistěhovače, kteří neohrožují specifickou italskou kulturu. Muslimští imigranti přicházejí do Itálie podle boloňského arcibiskupa zpravidla již s přesvědčením, že zůstanou odlišnými od naší „humanity“, a naopak, že naši „humanitu“ přetvoří k obrazu svému; jsou rozhodnutí za pomoci demografické a rodinné politiky islamizovat italskou společnost. Řešení vidí kardinál Biffi v nařízení, které by ukládalo přistěhovalcům povinnost respektovat a znát „historické“, když ne státní, náboženství země, jímž je katolictví, coby zdroj identity a velikosti italského národa. Největší hrozba postupující islamizace má podle boloňského arcibiskupa své kořeny právě v sekulárním státu jako takovém, který v rámci demokratických zásad nerozlišuje mezi přistěhovanci různých vyznání.

Dialog jako jediná cesta

Vedle hlasů odsuzujících náboženský dialog s islámem se z Vatikánu ozývají i hlasy vyzývající k tomuto dialogu. Jedním z nejvýznamnějších stoupenců dialogu je kardinál Carlo Maria Martini. Nutnost náboženského dialogu a křesťansko-muslimské integrace začal propagovat již na počátku 90. let minulého století, tehdy jako milánský arcibiskup. A to přesto, že zároveň poukazyval na rozdíly mezi oběma náboženstvími. Ani o deset let později ho přesvědčení o nutnosti dialogu neopouští, přestože problémy spjaté s jeho realizací se jeví být stále závažnějšími. Italský islám totiž podle Martiniho ustupuje pod váhou ideologie organizovaného islámu. V Martiniho pojetí spočívá příčina problémů spojených s křesťansko-náboženským dialogem v přetrvávání představy islámského světa založeného na překrývání se náboženství a politiky a odvození pozitivního práva z čistě

náboženských instancí. Toto pojetí se však nachází v rozporu s italskou ústavou.

Reakce na teroristické útoky v září 2001 se nevyhnuly ani italské katolické církvi. Předseda CEI – kardinál Camillo Ruini – vystoupil s projevem o původní komunitě, hodnotách a údělu, které spojují Evropu a Ameriku. Podle předsedy CEI vyvolal islámský terorismus, byť minoritní v muslimském světě, v evropských zemích, tedy také v Itálii, hluboké zamyšlení nad vlastní identitou. Přestože důsledky tohoto zamyšlení byly často dost paradoxní a diskutabilní, konečným výsledkem se stalo opětovné odhalení a docenění vlastní identity, coby identity křesťanské. A právě uvědomění si vlastní křesťanské identity může podle slov kardinála Ruiniho zabránit tolik diskutovanému *střetu civilizací*. Předseda CEI dospěl k tomuto závěru na základě úvah, že křesťanská identita je islámu méně cizí než se sekularizovaný oportunistický „naturalismus“ současného člověka. Ve prospěch jeho teorie hovoří také fakt, že křesťanská identita je orientována na lásku k bližnímu, přičemž zůstává sama sebou. Islamizace italského státu či společnosti se kardinál Ruini neobává. Věřící, že sekularizační procesy zasahují stejně hluboce komunitě katolickou jako komunitě italských muslimů, a to i navzdory úsilí islamistů. Obavy církevní opozice v otázce náboženského dialogu z „islámské hrozby“ považuje za přehnané.

S jakýmkoli náboženstvím proti ateismu

Náboženský dialog je nezbytný pro vytvoření dobra společného celému lidstvu. Existují hodnoty společné pro všechny kultury. Proč se tedy bát islámu? Takový byl postoj papeže Jana Pavla II. k otázce italského islámu. Svätý otec však opakovaně prohlašoval, že se obrací na „autentický islám, tedy islám, který se modlí, který je solidární se všemi potřebnými,“ a nikoliv na jeho „ideologickou deformaci, kterou představuje fundamentalismus“. Jeho úsilí bylo v tomto ohledu ovšem směřováno také k udržení pozice křesťanstva na Blízkém východě. Jan Pavel II. podporoval mezináboženská setkání v Assisi v roce 1986, v Římě v roce 1999 a v roce 2003 vyjádřil svůj nesouhlas s vojenskou intervencí do Iráku. Opozicí z řad CEI byl ale také kritizován za slabost: za cenu pokoření katolické církve tím, že na sebe bral vinu za minulost, doufal, že ostatní dřívě či později přiznají své viny. Jan Pavel II. trval na respektování a přijetí kulturních instancí imigrantů, nejsou-li v rozporu s univerzálními etickými hodnotami. Právo imigrantů na právní uznání specifických kulturních projevů bylo podle Jana Pavla II. vázáno na zhodnocení všeobecného blaha v daném historickém momentu a teritoriální a sociální situaci.

Nedávno zesnulý papež také zdůrazňoval nutnou potřebu zachování „kulturní rovnováhy“ ve vztahu k převažující kultuře. Chápal tím rovnováhu, která při respektování základních práv menšin nebrání kontinuitě

jistě „kulturní fyziognomie“ země – jazykové dědictví, tradice a hodnoty, které se normálně vážou ke zkušenosti národa a smyslu vlasti. Z tohoto pohledu nemohla být podle papeže kulturní rovnováha katolické Itálie nahrazena islámskou civilizací. Na rozdíl od koncepce kardinála Biffiho byl však papež Jan Pavel II. přesvědčen, že kulturní rovnováhy nemůže být dosaženo legislativními prostředky.

Ať hlasy z Vatikánu znějí ve prospěch či proti dialogu, fakt, že otázka islámu v Itálii zůstává otevřená, delikátní a stále ožehavější, je neoddiskutovatelný. A přestože církevní tlak není zanedbatelný, rozhodující slovo v imigrační politice musí mít sám sekulární italský stát se svými politickými představiteli, přičemž spektrum politických názorů na muslimské přistěhovalectví si v ničem nezadá s debatou, která se odehrává na půdě katolické církve.

Literatura:

- Allievi, S.: *Islam italiano. Viaggio nella seconda religione del paese*. 2003.
Islam, Europe's Second Religion. The New Social, Cultural and Political Landscape. Ed. Hunter, S.T., 2002.
 Guolo, R.: *Xenofobi e xenofili. Gli italiani e l'islam*. 2003.
 Pallavicini, Y.S.Y.: *L'Islam in Europa*. 2004.
 Tibi, B.: *Euro-Islam, L'integrazione mancata*. 2003.

¹⁾ Tématem se podrobně zabývá kniha E. Galloppiniho *Il fascismo e l'islam* (2001) (výběry z této knihy lze nalézt také na webových adresách www.storian.net/arret/num59/artic6.htm a www.storiainrete.com/anticipazioni/fascismoislam/fascismo-islam-2.htm

²⁾ Mezi národnostmi, které imigrují do Itálie, zůstává co do počtu přistěhovalců Albánie 2. místo (10,6 % z celkového počtu imigrantů), Maroko 3. místo (10,4 % z celkového počtu imigrantů), Tunisko 8. místo (2,8 %), Senegal 10. místo (2,2 %), Indie a Srbsko – Černá Hora 11. místo (každý 2,1 %), Egypt 12. místo (2,0 %). Na seznamu prvních třiceti zemí dále figuruje Bangladéš, Pákistán a Nigérie (data k roku 2003).

Maroko dále zaujímá první místo v příchodu přistěhovalců z důvodu sdružování rodinných příslušníků. (*Caritas/Migrantes, Immigrazione Dossier Statistico 2004*).

³⁾ Každým rokem vydává organizace Caritas a nadace Migrantes *Dossier Statistico*, ve kterém mapují počty a situaci přistěhovalců v zemi. Výběr z tohoto *Dossier* lze nalézt také na webové adrese www.caritasitaliana.it

⁴⁾ Viz www.islam-ucioi.it

⁵⁾ Viz www.coreis.it

⁶⁾ Viz www.fides.org

⁷⁾ Návrhy intesy jsou publikovány na webových stránkách zmíněných organizací.

⁸⁾ *Ústava Italské republiky*: (čl. 7) „Stát a katolická církev jsou, každý podle vlastních ustanovení, nezávislé a suverénní. Jejich vztahy se řídí Lateránskými dohodami (Patti Lateranensi). Pozměnění těchto dohod přijaté oběma stranami nevyžaduje postup ústavního přezkoumání.“ (Čl. 8) „Všechna náboženská vyznání jsou rovněž svobodná před zákonem. Náboženská vyznání odlišná od vyznání katolického mají právo se organizovat podle vlastních ustanovení, pokud nejsou v rozporu s italským právním řádem.“

„Deset přikázání“, anebo deset omylů?

JAN ŠNAIDAUF

V posledních měsících nabrala diskuse o evropské ústavě (či ústavní smlouvě) v České republice na tempu, pádnosti a bohužel i emocionálním vypětí. Z mnoha stran v ní hlasitě zaznívají hlasy, jimž je jedno společné: Ústavu buď vehementně obhajují, či naopak rezolutně odsuzují. Střídmé a umírněné úvahy se v těchto názorových bitkách zpravidla ke slovu nedostanou. Právě to je však ambicí tohoto článku, a to i přes poslední vývoj situace v souvislosti se zamítavými referendy ve Francii a Nizozemsku. Ať už je ústavní smlouva viděna jako „mrtvý dokument“, nebo nikoliv, její problematika si nadále zaslouhuje soustředěně pozornosti.

Lze přeci předpokládat, že Evropská unie se bude dále vyvíjet a přinejmenším v nejbližším období se přitom bude tím či oním způsobem vymezovat právě vůči tomuto dokumentu. V následujícím článku nepůjde o precizní analýzu, která – má-li být kvalitní – nevyhnutelně zabere mnoho prostoru, nýbrž o reakci na jeden ze zmíněných vyhraněných hlasů. A to přímo na onen prominentní a v okolní kakofonii patrně nejslyšitelnější, kterým k České republice promlouvá prezident Václav Klaus.

Není tomu dlouho, co spatřila světlo světa útlá brožurka, založená na textu od irského autora Anthonyho Coughlana, k níž Václav Klaus napsal předmluvu (viz MP 6/2005, s. 34). Její závěrečnou část přitom zabírá Klausovo dnes již dobře známé „desatero“. Ponechme stranou text brožury, otázku jeho původu i úvahy nad kvalitami jeho autora a věnujme se bod po bodu tomuto souboru deseti tvrzení z hlediska míry přesnosti, nezaujatosti a pravdivosti. Namísto dalšího zapáleného výkřiku horujícího pro ústavu nebo proti ní tak zkusme přispět ke strukturované racionální debatě.

Hned v prvním bodu prezident oznamuje, že ratifikací ústavní smlouvy se Evropská unie stane státem, protože bude mít všechny státní atributy. Jistě, bude mít psanou ústavu, ačkoliv ta není jak známo nutným státním atributem. Bude mít své občany, jejichž státní občanství bude doplněno evropským. Podle ústavy to nezakládá žádné povinnosti, ale pouze explicitní

dodatečná práva vůči evropským institucím a jiným členským státům. Tvrzení, že Unie bude mít svého prezidenta, je mylné už terminologicky: půjde o předsedu Evropské rady voleného hlavami členských států na dva a půl roku. Ten bude aktivní jen v rovině evropských institucí, aniž by se přitom dotýkal politických systémů členských států, a v rovině mezinárodní především jako symbolická figura. Podobně tomu bude i s novým postem ministra zahraničních věcí Evropské unie, který má oproti zmíněnému předsedovi i právo reálně svými návrhy ovlivňovat společnou zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku Unie. Toho však bude schopen jen v konsenzu s ministry jednotlivých členských států, vyjma případů externích unijních politik, které již dnes jsou v kompeten-

ci Komise. Vytvoření obou evropských úřadů je také reakcí na tápání zahraničních partnerů EU v otázce, kdo a kdy Unii zastupuje. Přitom nejsou zástupcům členských států odnímány žádné pravomoci, ale spíše konsolidováno fungování již existujících mechanismů. Význam tak tyto úřady mají hlavně v rovině vnímání Evropské unie zvenčí.

V druhém bodě „desatera“ nelze najít patrně žádný racionální základ, i pokud si odmyslíme jeho pozoruhodnou dikci ve smyslu „sice se bude zdát, že je vše jako dřív, ale ve skutečnosti Evropa zvítězí nad členskými státy.“ Jména zemí opravdu zůstanou nepříliš překvapivě zachována, proč by se ale členské státy měly stát pouhými regiony? Vzhledem k prvním dvěma protokolům připojeným k ústavě, které explicitně potvrzují roli národních parlamentů a definují principy subsidiarity a proporcionality, uvedené tvrzení zaznívá vskutku nečekaně. To je ještě znatelnější u druhé formulace: prezident nárok na svůj titul samozřejmě neztratí, proč si však vybral zrovna takový příklad? Evropské směrnice prováděné bez ohledu na domácí státní orgány, jak uvádí následující výrok, si pak lze jen velmi těžko představit. Zejména proto, že směrnice jsou rámcovou legislativou vytvořenou za účasti všech členských států, a navíc vyžadují implementaci do národního právního systému, který je přirozeně chráněn právě domácími orgány. Mimoto stojí za zmínku terminologické pomýlení: „směrnice“ totiž v případě přijetí ústavy v evropském právu již existovat nebudou, jelikož budou nahrazeny „rámcovými zákony“.

Nadřazenost evropského právního systému nad systémem členských států je předmětem třetího bodu. Ačkoli má toto tvrzení reálný základ, je nutno si uvědomit dvě skutečnosti. Jednak že na tvorbě právního řádu

Evropské unie se podílejí všechny členské státy, ačkoli může být konkrétní norma v určité oblasti přijata i proti vůli některého státu (hlasování kvalifikovanou většinou). Avšak právě toto riziko omezuje pracně a těžce vyjednaný systém hlasování v Radě ministrů. A za druhé fakt, že primát evropského práva se uplatní pouze tehdy, je-li v přímém konfliktu s národním právem. Uplatnila-li by se v takovém případě norma daná právem členského státu, pozbývá rázem celý evropský systém nejen smyslu, ale i životaschopnosti: nesourodé regulace pak způsobí faktický rozpad Unie.

Otázka pojmenování dokumentu, tedy zda ústavní smlouva, nebo ústava, je předmětem dalšího bodu. Nejedná se přitom o spor mezi dvěma alternativami, odpověď je v tomto případě jasná: O čem se v jednotlivých státech EU nyní rozhoduje, je mezinárodní smlouva. Projde-li ratifikačním procesem, stane se tato Smlouva o Ústavě pro Evropu (anglicky Treaty Establishing a Constitution for Europe) platnou. Z toho přímo nevyplývá, zda tím začne existovat skutečná ústava, a to i proto, že v moderních dějinách neexistuje pro podobnou situaci precedent. Význam tohoto problému je ryze symbolický a spočívá opět v rovině vnímání: pojem ústava implikuje dokument hlubší a trvalejší povahy než jen pouhou smlouvu. Je třeba říci, že evropské instituce i mnozí politikové se používání jednoduchého termínu ústava nikterak nebrání, což dává Klausovi v jistém ohledu za pravdu. Z hlediska účinnosti dokumentu jde však o irelevantní otázku.

Suverenita je věčným tématem integrace

Problém přenosu suverenity, objevující se v pátém bodě, je klíčový již od roku 1951, kdy byla uzavřena smlouva o Evropském společenství uhlí a oceli. Státy se přitom vědomě a úmyslně zřekly v konkrétních případech své suverenity a svěřily ji sdílenému orgánu proto, aby jednostranná rozhodnutí jednoho státu nevyvolávala odvetné reakce státu druhého. Cílem bylo předejít eskalaci konfliktů a udržet mír; ten mezi státy EU (a dříve ES) také skutečně přetrval již po více než půlstoletí. Ano, vstupem do Evropské unie se stát zřídka části své vlastní suverenity ve prospěch kolektivního rozhodování. Právě to je však samotný *raison d'être* celé evropské integrace, a nikoliv jakýsi neznámý, nechtěný či hrozivý důsledek. Ústavní smlouva mimoto v tomto ohledu žádná zásadní změnu nepřináší, byť poněkud rozšiřuje spektrum oblastí, kde se kolektivní rozhodování uplatní.

Evropské občanství jistě může potvrzovat státní charakter Unie, jak Václav Klaus tvrdí v dalším bodu, stejně jako existence práv a povinností vůči institucím Evropské unie. Existují-li ovšem společné orgány podílející se na státní suverenitě, jak bylo diskutováno v předchozí úvaze, pak se jeví nejen jako přirozené, ale dokonce jako žádoucí, že tyto orgány vstupují do přímého

kontaktu s občany. Vždyť právě dosavadní nízká intenzita tohoto kontaktu byla a je opakovaně kritizována jako jedna z příčin „demokratického deficitu“ Evropské unie. Proto se přímých práv a povinností vůči orgánům Unie neděsme, ale vítejte je jako základní způsob přiblížení „bruselské eurokracie“ k občanovi. Ústavní smlouva mimoto jasně říká, že občanství EU pouze doplňuje občanství státní, a nenahrazuje je.

Následující sedmý bod tvrdí, že členské státy budou moci vykonávat jen pravomoci ponechané jim Ústavou EU. Tato formulace je v přímém rozporu s dikcí samotné ústavní smlouvy, jež stanoví, že „pravomoci, které nejsou ústavou Unii svěřeny, náležejí členským státům“ (čl. I-11, odst. 3). Problematika priority evropského práva v případech konfliktu s národním právem, jež je v tomto odstavci rovněž zmíněna, byla již diskutována výše s poukazem na nutnost takové priority, má-li zůstat zachována základní funkčnost Evropské unie.

O mezinárodních smlouvách uzavíraných se třetími státy a o subjektech zmocněných k jejich uzavírání se mluví v bodě osmém. Jak již bylo naznačeno, do výlučné pravomoci Unie jsou explicitně svěřeny některé oblasti politiky, které se bez plné harmonizace neobejdou (např. společná obchodní politika EU v důsledku jednotného vnitřního trhu). Logickým důsledkem tohoto stavu je i nutnost, aby mezinárodní smlouvy v těchto oblastech byly uzavírány právě a jedině oněmi orgány, v jejichž výlučné pravomoci jsou – tedy v těchto případech evropskými institucemi. Citace z ústavní smlouvy, použitá v tomto bodě, je převzata z kapitoly o společné zahraniční a bezpečnostní politice, zatímco zde je ne zcela korektně uvedena do přímé souvislosti s mezinárodními smlouvami. Závazek ze strany členských států bezvýhradně podporovat zmíněnou politiku EU, jak citát uvádí, je neodmyslitelný: bez něj by Společná zahraniční a bezpečnostní politika postrádala ne-li vůbec smysl, pak jistě jakoukoli účinnost.

Smlouva nesnižuje váhu menších států

V předposledním bodě Václava Klause se objevuje tvrzení, že ústava „sníží váhu menších členských států“ oproti situaci dle Smlouvy z Nice. Lze předpokládat, že je zde míněn způsob hlasování v Radě ministrů, kde skutečně dochází k určitým posunům. Podívejme se však zcela konkrétně na podstatu těchto změn a jejich důsledek pro Českou republiku. Místo kvalifikované většiny vyžadující alespoň 258 vážených hlasů, kde ČR disponuje dvanácti, je dle ústavní smlouvy zapotřebí souhlasu nejméně patnácti členských států. Z tohoto jednoduchého paradigmatu vychází zvýšení vlivu ČR na přijímání rozhodnutí o 43 procenta (1/15 vyděleno 12/258). Naopak vliv na zablokování rozhodnutí, kde je zapotřebí 88 vážených hlasů nebo dle ústavy alespoň jedenácti států, vychází pro ČR sníženo

o 33 procenta (1/11 vyděleno 12/88). Uvedená čísla i přes svůj ryze orientační charakter naznačují, že ústavní smlouvu lze jen stěží paušálně obvinít z diskriminace menších zemí. Populační kritérium, dle něžž je pro přijetí rozhodnutí nově zapotřebí 65 procent populace místo dřívějších 62 procenta, lehce snižuje „průchodnost“ systému (aniž by zvýhodňovalo větší či menší státy), zatímco celkově nový systém tuto průchodnost výrazně zvyšuje (dostačuje 60 procent států oproti dřívějším 75 procentům vážených hlasů).

Předmětem posledního bodu Klausova desatera je tzv. Doložka flexibility a Překlenovací doložka, které mají Unii umožnit jednání i v případech předem nepředpokládaných, a to údajně bez ohledu na parlamenty i občany. V případě první doložky se jedná o ad hoc právní akt přijatý Radou EU v případě pocíťovaném jako nezbytný a za podmínky souhlasu Evropského parlamentu i Komise. Na takové opatření navíc musejí být mimořádně upozorněny všechny národní parlamenty. Ani tento postup však nelze použít k harmonizaci legislativy v oblastech ústavou vyloučených. V případě druhém se jedná o trvalou změnu rozhodovacího procesu z jednomyslného hlasování na kvalifikovanou většinu, která se uskuteční jednomyslným rozhodnutím Evropské rady. Formulace z tohoto bodu, že „nemusí o tom rozhodovat národní parlamenty“, je extrémně zavádějící. Parlamenty se sice na rozhodnutí podílet opravdu nemusejí, před jeho přijetím však vždy mají šestiměsíční lhůtu pro vyslovení nesouhlasu. Učiní-li tak i pouhý jeden národní parlament, rozhodnutí přijato být nemůže – to však Klausův bod nezmiňuje. Stejně tak není ani naznačena možnost „ošetřit“ tyto situace další regulací na národní úrovni, například povinným zapojením parlamentů do rozhodnutí o udělení mandátů vládam pro takovéto speciální případy.

Pokus blíže prozkoumat podloženost „desatera“ prezidenta Klause k ústavní smlouvě ukazuje, že většina jeho bodů spočívá na více či méně reálném základě. Téměř ve všech případech se však odhalují argumentační nedostatky tkvící v dezinterpretaci faktů, zamlčení relevantních skutečností nebo v psychologické manipulaci prostřednictvím stylizace myšlenek do podoby hrozeb. Otázky, zda jsou tyto chyby činěny úmyslně, či nikoliv, a pokud ano, pak tedy proč, jsou zajímavé a hodny odpovědi. Mimo jiné také vyprávějí o charakteru a vlastnostech svého autora, avšak pro samotnou věcnou debatu, již se zde pokoušíme vést, postrádají relevanci. Souhlasit se s Václavem Klausem dá v jednom: evropská ústava uskutečňuje jistý posun, jímž se Evropská unie stává čímsi připomínajícím státní útvar o něco více než předtím. Základem diskuse by proto měla být nejdříve otázka, zda je takový vývoj žádoucí nebo nutný. Autor je osobně přesvědčen, že je obojím. Debata o tom však vyžaduje mnoho času a měla být seriózně vedena již dávno.

22. 5. 2005

jan.snajdauf@amo.cz

Válka proti terorismu je kritizována i v USA

Dubnové číslo Mezinárodní politiky přineslo několik velmi zajímavých článků o euro-amerických vztazích.

JAN EICHLER

Každý z nich byl jinak zaměřen, ale zároveň měly jeden společný rys. Znovu potvrdily, že v naší zemi stále převládá názor, že vnitroatlantický dialog probíhá mezi zcela jednotnými a homogenními Spojenými státy na jedné straně a více či méně nejednotnou a heterogenní Evropskou unií na straně druhé. Jestliže druhá část tohoto názoru (tedy rozmanitost a často i rozháranost Evropy) ve větším či menším rozsahu platí, pak ta první je poněkud zjednodušená. I v samotných Spojených státech se totiž už od konce roku 2003 stále výrazněji vyhrávají rozdílné názory a přístupy k hlavním problémům dnešního světa.

Sílící výhrady na adresu neokonzervativců

Předmětem sílící kritiky v dnešních USA je neokonzervativismus, který se v polovině 90. let stal nejdynamičtějším teoretickým proudem a jedním z nevlivnějších proudů s celosvětovou působností a který je někdy označován výrazem „demokratický globalismus.“ Jeho přední teoretikové již na počátku předcházejícího desetiletí volali po „remoralizaci americké zahraniční politiky“.¹⁾ O dva roky později již titíž autoři vyjádřili velmi vyhraněné stanovisko, že „jsou jen dvě možná řešení: pokles síly USA, vzestup celosvětového chaosu a nebezpečné 21. století na jedné straně, nebo návrat k reaganovskému pojetí americké síly a jejího vůdcovství na straně druhé.“²⁾ Ústředním cílem tohoto myšlenkového proudu je celosvětové šíření demokracie a svobody jako cesta k bezpečnějšímu světu.

Od počátku 21. století se neokonzervativní myšlenkový proud profiluje především proti hrozbě arabsko-muslimského extremismu a radikalismu, kterou považuje za hrozbu existenciálního charakteru pro USA a pro hodnoty, jichž jsou Spojené státy symbolem. V tomto přístupu k terorismu se projevuje to, co přední britský teoretik Lawrence Freedmann vyjadřuje slovy, že „základní charakteristikou neokonzervativismu je sklon k nadsazování hrozeb národní bezpečnosti a důraz na vysoký stupeň obranné připravenosti“.³⁾

V rámci idealistického přístupu k mezinárodním bezpečnostním vztahům na počátku 21. století se v USA vyprofiloval variantní proud, který se nazývá **demokratický realismus**. Jeho stoupenci vycházejí z názoru, že demokratický globalismus je příliš idealistický, ambiciózní a nákladný na materiální a lidské zdroje. Prosazují variantní řešení, jehož smyslem by mělo být „podporovat demokracii všude ve světě, ale životy a velké investice nasazovat pouze tam, kde to má strategický význam v rámci širšího boje proti existenciálnímu nepříteli, který je smrtelnou hrozbou pro svobodu ve světě“.⁴⁾

Teoretická debata o hrozbě terorismu

Hodnocením hlavních rysů bezpečnostní strategie Bushovy administrativy se zabývají přední teoretici všech hlavních národních proudů v USA. Jejich největší pozornost se přitom zaměřuje na válku proti terorismu (the War on the Terror), kterou po 11. 9. 2001 vyhlásil americký prezident George W. Bush.

Z pohledu realismu se po 11. září 2001 ještě více zvýraznil význam vojenské síly v politice států jako základních jednotek usilujících především o zajištění své bezpečnosti. Tváří v tvář hrozbě globálního terorismu státy nadále spoléhají především na svou vlastní sílu a nepodléhají iluzím o možnosti vytvořit bezkonfliktní svět. A zcela nejvýrazněji se to projevuje právě v případě USA, a to zejména v důrazu na vojenské operace.

Určitým problémem pro realisty je ta skutečnost, že USA jako nejmocnější stát světa vyhlásily válku organizaci al-Káida, která je nestátním činitelem. Někteří realističtí autoři⁵⁾ to řeší tvrzením, že i činnost teroristických skupin má důležitý státní aspekt – cílem nejrůznějších teroristických atentátů je vynutit si ukončení okupace některého státu (například okupovaná území v Palestině) nebo americké finanční, a především vojenské pomoci zdiskreditovaným režimům v řadě islámských zemí (zejména pak v Saúdské Arábii, v Egyptě nebo v Pákistánu).

Navíc realisté poukazují, že hlavní bitvy v rámci „války proti terorismu“ – operace Enduring Freedom 2001 v Afghánistánu a operace Iraqi Freedom 2003 v Iráku – se vedly na mezistátní úrovni. Charles Krauthammer, přestože sám se profiluje v proudu demokratického realismu, nakonec uznává, že v USA se po nástupu administrativy G. W. Bushe prosadil „nový unilaterální přístup, který směřuje k umocnění americké síly a jejímu dalšímu posilování při cestě za dosažením stanovených globálních cílů“.⁶⁾

Stoupenci idealismu či liberalismu se shodují na významu mezinárodní spolupráce, obchodní výměny a šíření demokratických norem a hodnot. Nové prostory pro ně otevřel důraz Bushovy administrativy na šíření demokracie a snižování počtu diktatorských režimů a zhroutěných států jako základního předpokladu pro upevňování mezinárodní bezpečnosti. Naproti tomu vážné problémy vyvstávají při vysvětlování rozporu mezi mesiášským působením dnešních Spojených států na jedné straně a jejich sázkou na vlastní vojenskou sílu a větším či menším pohrdáním mezinárodními institucemi na straně druhé. Dalším vážným úskalím je nelegální a nakonec také nelegitimní charakter tzv. druhé irácké války (Iraqi Freedom 2001), což bylo výsledkem netrpělivosti G. W. Bushe jako protikladu trpělivosti Bushe staršího v přístupu k Iráku v letech 1990 a 1991.⁷⁾

Náročnou a složitou otázkou pro liberalismus je také vysvětlování vážných neshod, které se v letech 2002 a 2003 v souvislosti s Irákem vystupňovaly mezi USA a několika jejich nejbližšími spojenci navzdory tomu, že dlouhodobě sdílejí stejné základní hodnoty a normy. Za velmi důležitý rys boje proti terorismu je považována skutečnost, že v přístupu k Iráku se nepodařilo nalézt shodu nejen na půdě Rady bezpečnosti OSN, ale dokonce ani v rámci Rady NATO, a tak USA nakonec zvolily vlastní řešení. Vycházejíce ze své bezkonkurenční síly a dominantního postavení ve světové politice, uplatnily tzv. „go-it-alone strategy udržování světového uspořádání prostřednictvím americké nadvlády“.⁸⁾

Dalším námětem liberálních institucionalistů je postoj USA ke spojencům. Philip Gordon a Jeremy Shapiro při hodnocení Bushovy války proti terorismu kategoricky odmítají názor, že všemocné Spojené státy by si na počátku 21. století mohly dělat, cokoli se jim zamane, a jejich evropské spojenci by se k nim mohli buďto přidat, nebo zůstat stranou. Irácká zkušenost podle nich jasně ukázala, že „síla a odhodlání – a to ani v případě nejsilnějšího národa světa – samy o sobě nestačí k zajištění bezpečnosti ve světě, který je stále více vzájemně propojený a závislý. Tváří v tvář hrozbám a výzvám budou USA potřebovat legitimitu a zdroje, jaké jim může poskytnout pouze demokratická Evropa. Budou-li USA postupovat tak, že nikoho nepotřebují, povede to k jejich izolaci, a může to dokonce vytvořit i opozici proti americkému leadershipu“.⁹⁾

K základním výhradám patří také přehlížený vztah Bushovy administrativy k legitimitě zásahů v zahraničí. Robert Truck a David Hendrickson varují, že dnešní Spojené státy mají vážné problémy s legitimitou, které vyplývají ze skutečnosti, že „na mezinárodní právo se odvolávají pouze tehdy, kdy se jim to hodí, ale v opačném případě je ignorují. Opírají se o mezinárodní instituce, když je to pro ně výhodné, ale pohrdají jimi, když se jeví jako překážka k prosazování jejich zájmů.“¹⁰⁾

Konsistentní Ikenberry

John Ikenberry,¹¹⁾ jeden z předních amerických teoretiků soudobého liberalismu, velmi konzistentně navazuje na své názory ze samého počátku 90. let.¹²⁾ Již tehdy se důrazně ohradil proti tzv. škole Reaganova vítězství, podle níž ke zhroucení SSSR a k rychlému ukončení studené války došlo především díky Reaganově vojenské a ideologické rozhodnosti a důraznosti, která krotila tehdejší SSSR především v jeho zahraniční politice. Svě krédo tehdy vyjádřil slovy, že spíše než zdržování jsou dominantními tendencemi angažovanost a vzájemná závislost. Bezpečnostní politiku určuje nikoli síla, ale vzájemná zranitelnost a motory změny jsou přízpusobená a integrace, nikoli konfrontace.

Dnes Ikenberry upozorňuje, že na jedné straně se v zahraniční politice administrativy G. W. Bushe prosazuje přesvědčení, že „když v problémových zemích bude nastolena demokracie a právní stát, přestanou být hrozbami pro mezinárodní mír a bezpečnost“.¹³⁾ Na druhé straně se ale stejně vehementně prosazuje pohrdání kompromisy a snaha o nastolení mezinárodního uspořádání založeného na síle (power-based internationale order).¹⁴⁾ Hlavní chybu spatřuje v tom, že globální strategie administrativy G. W. Bushe je založena nikoli na mezinárodní důvěře a spolupráci, nýbrž na nadsazování hrozeb a z toho vyplývajícím strachu.

Fukuyamova syntetická kritika

Francis Fukuyama¹⁵⁾ hodnotí americkou reakci na nástup globálního terorismu jako směr přehnaného realismu (excessive realism) a přehnaného idealismu (excessive idealism). První krajnost se podle jeho názoru projevila v tom, že Bushova administrativa označila síť globálního terorismu za existenciální nepřítele a smrtelnou hrozbu pro USA i celý svobodný svět. Zároveň s tím se prohlásila za správce či strážce celého mezinárodního systému (custodian of the international system) a podle toho pak také jednala. Zvolila řešení „state to state“, tedy vojenský úder na vytypovaný stát, na Irák, jež označila za naléhavou životní hrozbu. Vůči ostatním státům pak podle Fukuyamy razila heslo *důvěřujte nám a my se za to postaráme o vaše zájmy*.

Naproti tomu přehnaný idealismus Fukuyama spatřuje ve dvou hlavních směrech. Především je to hodnocení příčin 11. září 2001. Jde o názor, že USA se staly terčem útoků proto, že představují hodnoty, myšlenky a životní styl, který vyvolává nenávist radikálních islamistů. Naproti tomu Fukuyama tvrdí „jsme nenáviděni ne proto, jací jsme, ale především pro to, co děláme...pro naši lhostejnost ve vztahu k Palestincům, pro pokryteckou podporu diktátorů v muslimských zemích a nejnověji i kvůli okupaci Iráku“.¹⁶⁾ Z toho pak vyvozuje, že terorismus ve skutečnosti není existenciální hrozbou, ale je hrozbou vyvolanou a pod-

míněnou chováním Spojených států v době globalizace.

Druhý směr přehnaného idealismu Fukuyama spatřuje v ambiciózním sociálním inženýrství, které se naplno projevilo „přeměnou George W. Bushe z prezidentského kandidáta odmítajícího budování států v prezidenta příslušného dějiny jedné těžce zkoušené části světa“.¹⁷⁾ Bushovo sociální inženýrství má podle Fukuyamy dva postupné cíle. Tím prvním je snaha o přeměnu Iráku a posléze celého Středního východu v demokracii západního typu. Druhým směrem je zakonzervování současného monopolárního uspořádání mezinárodního systému.

Zdroje Bushova postupu spatřuje Fukuyama v neochvějně víře amerických neokonzervativců ve správnost vlastních ideálů a řešení. Tato víra je podle Fukuyamy tak přehnaná a odtržená od reality, že i lidé, kteří jinak jsou přáteli USA, nevěří v legitimitu jednatí Bushovy administrativy, a to zejména v Iráku. V důsledku toho pak Bushova politika hodně ztrácí. Z realistického úhlu pohledu ztrácí schopnost přesvědčit spojence k tomu, aby spolu s ní sdíleli náklady, ale ještě vážnější je ztráta z idealistického úhlu pohledu – Spojené státy ztrácejí přitažlivost a na ní spočívající schopnost vést ostatní státy svobodného světa. Právě legitimitu akcí považuje Fukuyama za nesmírně důležitou. Zdůrazňuje, že rozhodující je to, co si o legitimitu postupu myslí ne samotní politikové USA, ale především jejich spojenci. Pokud oni nejsou přesvědčeni o legitimitu amerického postupu, nebudou jej podporovat, budou vznášet výhrady, klást odpor, dělat obstrukce, nebo dokonce organizovat aktivní opozici.¹⁸⁾

Velmi pozoruhodný je Fukuyamův závěr, že odpověď Bushovy administrativy na teroristické útoky ze dne 11. 9. 2001 je především směsicí liberalismu a realismu. První přístup vyniká v rovině koncepční: čím méně diktatur a zhroutených režimů, tím bezpečnější bude dnešní svět. Druhý přístup se projevil v bezohledném prosazování silového, vojenského řešení. Lawrence Freedman při jeho hodnocení zdůrazňuje, že „válka proti terorismu“ znamená posun od vedení nezbytných, nevyhnutelných válek směrem k válkám z vlastního rozhodnutí („shift from wars of necessity to wars of choice“). Je bojem proti hrozbě, která směřuje proti sekundárním, a nikoli primárním zájmům, a proto není bojem o přežití“.¹⁹⁾

Závěrem

Probíhající teoretická diskuse v USA ukazuje, jak velký význam má teoretické vymezení hrozby globálního terorismu. Základ debaty na toto téma se odvíjí od interpretace této hrozby. Kritické neokonzervativního proudu tvrdí, že dnešní terorismus není existenciální hrozbou ani pro USA, ani pro jejich spojence. Stejně tak odmítají tezi, že podobně jako předtím v případě nacismu nebo komunismu je jenom otázkou času, kdy se terorismus takovou hrozbou stane. Teprve další vývoj ukáže, kdo je blíže pravdě.

Kritika a výhrady na adresu Bushovy administrativy nepřicházejí jen z Evropy, ale stále důrazněji zaznívají i v samotných Spojených státech. Svým zaměřením se stále více vrací k dilematické otázce Samuela Huntingtona,²⁰⁾ jež vloni při bilanci Bushovy administrativy napsal, že USA mohou volit mezi dvěma koncepcemi své zahraniční politiky. Tou první je kosmopolitní politika, v jejímž rámci by se USA a svět vzájemně ovlivňovaly a utvářely. Její alternativou je imperiální politika znamenající, že Amerika bude formovat svět k obrazu svému, vycházejíc z přesvědčení o univerzálnosti svých hodnot a významu své převahy. Kritické závěry předních amerických teoretiků jednoznačně vyznívají ve prospěch kosmopolitně orientované zahraniční a bezpečnostní politiky Spojených států. Dnes nezbyvá než čekat, do jaké míry se těmito výhradami a alternativními názory nechají ovlivnit politikové, kteří nastoupí po současné americké administrativě.

eichler@iir.cz

¹⁾ Kristol, William and Kagan, Robert: Toward a Neo-Reaganite Foreign Policy. *International Affairs*, July–August 1996, s. 18–32.

²⁾ Kristol, William and Kagan, Robert: Foreign Policy and the Republican Future. *The Weekly Standard*, 7. September 1998.

³⁾ Freedman, Lawrence: The new security equation. In: *Conflict, security and Development Vol. 4*, No. 3/2004, s. 247.

⁴⁾ Krauthammer, Charles: In Defense of Democratic Realism. *The National Interest*, Fall 2004, Iss. 77.

⁵⁾ Pape, Robert: The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review*, August 2003.

⁶⁾ The New Unilateralism. *The Washington Post*, 8. 6. 2001.

⁷⁾ Operace Desert Storm v r. 1991 byla jak legální, tak i legitimní. Tehdy vytvořena široká mezinárodní koalice zahrnovala i arabské státy, zejména pak Sýrii.

⁸⁾ Ikenberry, John: The End of the Neo-Conservative Moment. *Survival Vol. 46*, No. 1, Spring 2004, s. 12.

⁹⁾ Gordon, Philippe and Shapiro, Jeremy: *Allies at War. America, Europe and Crisis over Iraq*. McGraw-Hill, 2004, s. 221.

¹⁰⁾ Tucker Robert and Hendrickson David: The Sources of American Legitimacy. *Foreign Affairs*, 2004, Vol. 83, A. 6, s. 32.

¹¹⁾ Ikenberry, John: After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars. Princeton, University Press, 2001.

¹²⁾ Deudney, Daniel; Ikenberry, G. John: Who won the Cold War? *Foreign Policy*, 1992, No. 87, s. 123–138.

¹³⁾ Ikenberry, John: The End of the Neo-Conservative Moment. *Survival Vol. 46*, No. 1, Spring 2004, s. 10.

¹⁴⁾ Ikenberry, John: The End of the Neo-Conservative Moment. *Survival Vol. 46*, No. 1, Spring 2004, s. 14.

¹⁵⁾ Fukuyama, F.: The Neoconservative Moment. *The National Interest*, Summer 2004, s. 60.

¹⁶⁾ Fukuyama, F.: The Neoconservative Moment. *The National Interest*, Summer 2004, s. 62.

¹⁷⁾ Fukuyama F.: *Nation – Building*. The Atlantic Monthly, January 2004.

¹⁸⁾ Fukuyama v této souvislosti dokonce otevřeně uvádí, že on osobně by na své straně raději viděl Německo než zkorumpovanou Ukrajinu.

¹⁹⁾ Freedman Lawrence: The new security equation. In: *Conflict, security and Development Vol. 4*, No. 3/2004, s. 256.

²⁰⁾ Huntington Samuel: Dead Souls. In: *The National Interest – Spring 2004*.

Z historie

PETR ORT

„Mezinárodní politiky“

Pozorný čtenář „Mezinárodní politiky“ si snadno všimne hned na obálce, že už vychází její XXIX. ročník. Kdo a proč tento časopis založil a kdy? Na první pohled se zdá, že nejjednodušší bude odpověď na třetí část otázky. Odečteme-li od letoška 29 let, dostaneme se do roku 1976. UVědomíme-li si však, že to bylo období příprav a vzniku „Charty '77“, zákonitě se objeví otázky a určité pochybnosti. A to zcela oprávněné, neboť v sedmdesátých letech si nikdo nemohl Mezinárodní politiku koupit, protože nevycházela, naopak byla na indexu.

Mezinárodní politika začala vycházet v roce 1957. I do Československa se promítlo uvolnění mezinárodního napětí po konferenci nejvyšších představitelů čtyř velmocí v Ženevě v roce 1955 a po XX. sjezdu KSSS v roce 1956. V Československu nastalo období náznavu možnosti reformy stalinského modelu řízení společnosti, jehož se pokrokové osobnosti snažily využít i v oblasti žurnalistiky.

Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí dostala tehdy jistý prostor pro přednášky a vydávání textů o různých otázkách a v tomto rámci se podařilo dostat souhlas k vydávání „Měsíčníku pro mezinárodní otázky“ pod názvem „Mezinárodní politika“.

Skutečnost, že vedoucím redaktorem byl jmenován Karel Dufek, teprve nedávno propuštěný z vězení, kam byl odsouzen jedním z vykonstruovaných procesů počátkem padesátých let, dávala naději na jistý prostor k diskusím a polemikám. A pod jeho vedením se skutečně mohly konat zajímavé diskuse a i pro články byla dosti značná tolerance. Tu navíc zajišťoval i šéfredaktor Egon Busch, jenž byl v padesátých letech také pronásledován.

Do redakční rady byli jmenováni zástupci Ministerstva zahraničních věcí ČR, profesori Právnické fakulty Univerzity Karlovy, představitelé stranického aparátu, zkušení novináři, a dokonce dva novináři ze Slovenska. Mezinárodní politika byla od počátku pojata jako dvoujazyčný časopis, což bylo zvláště na Slovensku vřele uvítáno.

Brzy si Mezinárodní politika získala značný okruh čtenářů a postupně se kolem ní vytvořila i skupina mladších novinářů a pracovníků vysokých škol a vědeckých ústavů a institucí zabývajících se mezinárodními otázkami. V redakci se výborně uplatnili mladší novináři Dobroslav Matějka a později i Milan Petr a Josef Veselý.

Sedesátá léta umožnila, aby si Mezinárodní politika získala i mezinárodní ohlas, mimo jiné úzkou spoluprací s obdobně orientovanými časopisy ze SSSR, z Polska, NDR, postupně i z dalších evropských států. Úzce s nimi spolupracovala především při organizování mezinárodních konferencí

zabývajících se zejména problémy evropské bezpečnosti a německé otázky.

Pokrokové zaměření logicky dovedlo Mezinárodní politiku mezi obhájce obrodného procesu a k rozkvětu za „Pražského jara“. Proto bylo logické, že nástup normalizace znamenal také konec Mezinárodní politiky. Nejrůznější pokusy o její záchranu byly neúspěšné, zvláště když Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, který od roku 1966 vydával čtvrtletník „Mezinárodní vztahy“, se jako Ústav mezinárodních vztahů stal oporou normalizace stejně jako jeho časopis.

A tak teprve po roce 1989 se vytvořily podmínky pro nové vydávání Mezinárodní politiky v původním duchu. Velká část jejích autorů se stýkala i v dobách normalizace, a proto hned na prvním už legálních schůzkách Sdružení za Evropský dům se vedle diskusí o programu a činnosti této nevládní organizace objevily i úvahy o časopisu pro mezinárodní otázky, a tím i o možnosti renesance Mezinárodní politiky.

Většina bývalých autorů byla samozřejmě pro její obnovu a podporuhodně se zapojili v diskusích vystupoval Dobroslav Matějka, její poslední redaktor před zákazem. Bylo to do jisté míry logické, protože on si nejlépe dovedl představit, jakou práci dá časopis nejen obnovit, ale i udržet. Nakonec mu to přece jen nedalo a sám učinil rozhodující krok, když pro Sdružení za Evropský dům, Československý helsinský výbor, Československý přípravný výbor Helsinského občanského shromáždění a Československý výbor pro evropskou bezpečnost a spolupráci zajistil vydání sborníku ze symposia „Československo a nová Evropa“.

Na úvod se tam dozvídáme: „Čtyři československé společenské organizace, které si uvědomují závažnost evropského vývoje nejen pro náš starý kontinent, ale vpravdě pro celé lidstvo, spojily své síly k uspořádání symposia na téma „Československo a nová Evropa“. Své představitelky pověřily vypracováním základních referátů a diskusních vystoupení a na 22. únor 1990 pozvaly do Prahy na 50 zástupců dalších československých institucí, organizací a hnutí zainteresovaných v aktuální problematice mezinárodních vztahů (Federální ministerstvo zahraničních věcí,

Ústav mezinárodních vztahů, Nezávislé mírové sdružení, Výbor pro lidská práva, Obrada, Československá sociální demokracie, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Shromáždění představitelů politických stran a společenských organizací, Československá mírová společnost a další).

Celodenní jednání symposia moderoval Jan Kavan, výkonný tajemník Helsinského občanského shromáždění. Redakce měsíčníku Mezinárodní politika celé jednání symposia zaznamenala a připravila zkrácený výtah z úvodních vystoupení spolu s přehledem hlavních diskusních okruhů. Z technických důvodů nemohl být text následujících stránek korigován ve spolupráci se všemi účastníky. Pravda však byla taková, že jediným členem redakce byl právě sám Dobroslav Matějka.

Ve svém referátu prof. dr. Jiří Hájek, předseda Československého helsinského výboru, připomenul osobnost českého krále Jiřího z Poděbrad a jeho přínos evropskému myšlení, a tak, když se o přestávkách symposia uvažovalo o potřebě koordinovat činnosti vznikajících nevládních organizací s evropskou problematikou, získal si téměř jednomyslný souhlas návrh vytvořit „Nadaci Jiřího z Poděbrad pro evropskou spolupráci“, který se během několika měsíců podařilo realizovat. A od počátku nebylo pochyb, že jedním jejím úkolem bude zasadit se o obnovení Mezinárodní politiky, zvláště poté, kdy Dobroslav Matějka byl připraven stát se jejím šéfredaktorem.

Rozpory byly v tom, má-li se obnovit Mezinárodní politika, nebo založit zcela nový časopis. V převratných dobách obvykle vítězí snaha rozejít se se vším minulým a vydat se na zcela nové cesty. Zde zřejmě převládla skutečnost, že nemalá skupina bývalých autorů byla připravena podílet se na znovuzrození Mezinárodní politiky.

A tak se hned začalo pracovat na nultém čísle roku 1990 jako XIV. ročníku Mezinárodní politiky. Nová redakční rada se mohla opírat o 21 členů, z nichž většina byli už její členové nebo spoluautoři z doby před rokem 1970, a nechyběli opět ani zástupci ze Slovenska.

Vedle redakční rady byl nově ustaven ještě „redakční kruh“, jehož členy se stali jak Karel Dufek a Egon Busch, tak vedle předních českých a slovenských novinářů i bývalí a současní ministři Jiří Hájek, Jiří Dienstbier a Jaroslav Šabata a bývalí náměstkové ministrů Otto Klička, Jaroslav Kohout a Vilém Pithart.

Důsledkem dramatického vývoje minulých dvaceti let se mnozí bývalí spolupracovníci Mezinárodní politiky ocitli v zahraničí a také oni se nyní stali členy redakčního kruhu: Jigal Arci v Izraeli, Jiří Hochman a Kamil Winter v USA, František Janouch ve Stockholmu, Karel Kyncl v Londýně a Adolf Müller v Kolíně nad Rýnem. A ty všechny ještě doplňovali přátelé Claude Estier v Paříži, Michail Ozerov v Moskvě, Werner Rosenberg v Berlíně, Helmut Schmidt v Bonnu a George Wheeler ve Washingtonu.

Velký zájem československé veřejnosti o mezinárodní otázky nutil rodící se redakci Mezinárodní politiky, aby co nejdříve představila výsledky své práce. A tak už v letních měsících roku 1990 se objevilo „nulté číslo“ Mezinárodní politiky, kde po „Obhládnutiu a rozhládnutiu“ šéfredaktora Dobroslava Matějky a „Slova úvodem“ předsedy redakční rady Alexandra Orta, byly k dispozici články Jiřího Dienstbiera a Jiřího Hájka, ale také Zbigniewa Brzezinského vedle celé řady předních československých novinářů, odborníků na mezinárodní vztahy, ekonomů a politologů. Přinášelo i první recenze, mezi nimi i paměti Willyho Brandta, a plný text „Memoranda o evropské bezpečnostní komisi“, jež československá diplomacie předala 6. dubna svým partnerům v Evropě, Kanadě a USA. A hned začala příprava dalších čtyř čísel, jež měla vyjít na podzim.

Zpočátku se podařilo umístit redakci v Orbisu, který teprve hledal v nové situaci své místo a uplatnění. Šlo o vydavatelství, které bylo za první republiky zřízeno, aby zajišťovalo propagaci nového Československa v zahraničí.

V diskusích o dalším osudu Orbisu se odrážela plně tehdejší doba a mnozí zastánci „diskontinuity“ zapomínali, že už i v tomto slově je obsažena „kontinuita“. V případě Orbisu zvítězili zastánci rozbíjení, a tak se brzy redakce Mezinárodní politiky musela zabývat hledáním nové střechy nad hlavou.

Nadace Jiřího z Poděbrad, na jejíž půdě myšlenka obnovy časopisu vznikla, se hned od počátku ujala funkce vydavatele, a tak i na její správní radě nyní leželo břímě hledat prostor pro redakci. Nadace, díky podpoře prezidenta Havla, jemuž se zalíbila idea Jiřího Hájka rozvíjet tradici moudrého českého krále Jiřího z Poděbrad jako dávného Evropana, mohla sídlit ve vyšších patrech paláce, oddělujícího první hradní nádvoří od druhého.

Jakmile se ředitelem Ústavu mezinárodních vztahů stal navrátilcec z USA Jiří Valenta, pochopil, že Mezinárodní politika by mohla být dobrým propagátorem ústavu, a začalo se uvažovat o nejvhodnějších formách spolupráce. Nejprve se ÚMV stal v roce 1991 sponzorem Mezinárodní politiky a pak došlo k dohodě mezi správní radou nadace a vedením ústavu o přesídlení redakce do budovy ústavu a o společném vydávání časopisu.

Usídlení redakce Mezinárodní politiky v ÚMV bylo bez pochyb správným krokem, neboť zde mohla využít jak odborných kapacit vědeckých pracovníků ústavu, tak i technického a knihovnického zázemí, které jí ústav mohl nabídnout a zajistit. Mezinárodní politika se stále více stávala časopisem ústavu, i když i nadále byla nadace uváděna vedle ústavu jako společný vydavatel.

Je třeba ocenit, že se Mezinárodní politice podařilo úspěšně navázat na první období její existence a stejně úspěšně se prosazovat na rostoucím novinovém trhu v současnosti.

○

ort@vip-vs.cz

K teoriím mezinárodních vztahů

Theorien der Internationalen Beziehungen. – Hrsg. Siegfried Schieder/Manuela Spindler. – Opladen: Leske und Budrich, 2003 – 544 s. – ISBN: 3-81000-3467-3.

Publikace dokazuje, že oblast teoretického výzkumu mezinárodních vztahů se neustále rozvíjí a diferencuje. Setkáváme se s různými a často si konkurujícími teoriemi, jejich perspektivami a koncepcemi, což bývá označováno jako *teoretický pluralismus*. Tento stav „má v podstatě tři příčiny: za prvé rychlý růst teoretických zpracování jako výsledek kumulace tvorby teorií a profesionalizace uvnitř akademických disciplín, za druhé velký rozsah vědeckých požadavků na tvorbu teorií je též výsledkem přejímání poznatků z příbuzných vědeckých disciplín. Za třetí má tvorba teorií v oblasti mezinárodních vztahů jako sociálněvědní disciplína úzký vztah k oblasti historické a společensko-vědní.“¹⁾ Dnes už nepřekvapuje množství a rozmanitost teoretických zpracování mezinárodních vztahů, ale zvláště devadesátá léta přinesla jejich dosud neobvykle rozsáhlé spektrum.

Manuela Spindlerová a **Siegfried Schieder** ukazují, jak začal velký rozvoj sledované disciplíny zpočátku jako střet mezi realismem a idealismem v 30. a 40. letech, jak následovala velká diskuse v 50. a 60. letech mezi *tradicionalisty* a *scientisty*. Byla odbornou verzí metodologického sporu v sociálních vědách o přednost *porozumění* ve vědeckém myšlení či *přirodovědecké orientace – vysvětlení*. Toto pojetí vývoje teorií jako sledu velkých diskusí umožňuje přehlednou klasifikaci teorií. Nové otázky vznikly při „třetí diskusi“ o dvou zcela rozdílných teoretických sporech – jednak v diskusi mezi *realisty*, *pluralisty* a *strukturalisty* od 70. let, jednak v diskusi mezi *pozitivisty* a *postpozitivisty* od poloviny 80. let. Poukázaly na nepoužitelnost *ortodoxní historiografie* pro pochopení vývoje mezinárodních vztahů. Charakteristikou této „třetí diskuse“ mezi pozitivistickými a postpozitivistickými přístupy je intenzivní konfrontace s vědecko-teoretickými základy disciplíny i fakt, že neprobíhá uvnitř etablovaných teoretických směrů (neorealismus, institucionální liberalismus, liberalismus apod.), ale často mimo ně. V každém případě zřetelně ukazuje skutečný rozsah teoretických sporů a přístupů rozdílných vědecko-teoretických pozic v celé šíři.

Andreas Jacobs analyzuje *realistické teorie mezinárodních vztahů*, v 70. letech pak často odkazované dílo H. J. Morgenthaua „Politics among nations“. V literatuře se hovoří o *realistické škole* či o *klasickém realismu* pro odlišení od novějších teorií. „Ačkoli je vznik realismu ve 30. a 40. le-

tech odvozován od konkrétní politické situace a krizových zkušeností, má realistické myšlení dlouhou tradici, s níž jsou spojováni myslitelé jako Thúkydídés, Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, Friedrich Nietzsche a Max Weber.“²⁾ Autor pojímá realistické teorie mezinárodních vztahů jako kritiku ideologického myšlení, v souvislosti s Morgenthauem jako vědu o člověku. Mezi charakteristické rysy politického realismu řadí objektivitu politiky, sledování zájmů mezinárodní politiky, zmírňování mocenské politiky morálkou. Sleduje proces vývoje a diferenciaci realistické teorie, vychází stanoviska kritiky realismu – např. co se týče Morgenthauova ideologicky ztvárněného obrazu člověka jako východiska pro jeho teorii a jeho pojem moci. Autor ukazuje, že i představitelé realismu přiznávali, že tento směr nepředstavuje ucelený teoretický základ. Kritikové se soustřeďují na opomíjení vysvětlovat důležité otázky. Například Stanley Hoffmann kritizuje u Morgenthaua nedostatečné zpracování vztahů mezi vnitřní a zahraniční politikou a význam mezinárodních norem chování.

Niklas Schönrigg pak pokračuje rozbořením *neorealismu* v souvislosti s teoriemi mezinárodních vztahů a poukazuje na jeho silný vliv na politologický obor mezinárodních vztahů. Při charakteristice tohoto směru zdůrazňuje „absolutní dominanci bezpečnostních zájmů, u států pud sebezáchovy a odmítání spolupráce.“³⁾ Také je zde odlišný přístup k otázce tvorby teorií. Autor seznamuje čtenáře s vědecko-teoretickými základy neorealismu, s prací Kennetha Waltze. Podle něho „většina teorií mezinárodních vztahů trpí stupňujícím se nedostatkem: omezují se ve své analýze mezinárodní politiky na rovinu *prvního* či *druhého* obrazu světa (první obraz světa je *rovina individua*, druhý *rovina politického systému pozorovaného státu*), aby odsud odvozovaly závěry o formování specifické zahraniční politiky jednotlivých států. Celek – mezinárodní politika – přitom zůstává jen sumou konkrétních částí.“⁴⁾ Co se týče systému pojmů, zabývá se autor mezinárodním systémem, jeho činiteli a strukturami – například u zmiňovaného K. Waltze. Zkoumá mezinárodní politiku z neorealistické perspektivy. Zvláštní pozornost věnuje politicko-ekonomické teorii mezinárodních vztahů Roberta Gilpina, zda jde o alternativu ke K. Waltzovi. Neopomíjí uvést argumentaci kritiků neorealismu. V souvislosti s německým neorealismem představuje *Mnichovskou školu*.

Manuela Spindlerová sleduje v teoretické rovině problematiku *vzájemných souvislostí v mezinárodních vztazích* („Interdependenz“). Jako příklad uvádí dopady asijské finanční krize ve světě. Seznamuje

s vývojem uvedeného pojmu, tak jak se objevoval při tvorbě teorií v politologické disciplíně mezinárodních vztahů, s analýzami Roberta O. Keohaneho a Josepha S. Nyeho, s otázkami změřitelnosti vzájemné závislosti. V souvislosti s politikou si všimá spojitosti a vzájemné závislosti moci a mezinárodní spolupráce. Opět neopomíjí ani kritické pohledy na koncepci vzájemných závislostí.

Bernhard Zangl seznamuje čtenáře s *teorií režimů*, jež vznikla koncem 70. a začátkem 80. let jako kritická reakce na neorealismus. „Přisuzuje zvláštní úlohu institucím v mezinárodních vztazích. Je třeba tuto teorii vymezit vůči neoinstitucionalismu, neorealismu i liberalismu.“⁵⁾ Autor se pak podrobněji zabývá teorií režimů Roberta O. Keohaneho, otázkami spojenými s mezinárodními režimy a mezinárodní spoluprací, otázkami společného zájmu, silící vzájemné závislosti států, další perspektivou dané teorie a konečně i jejími kritiky.

Thomas Conzelmann obrací naši pozornost k *teorii neofunkcionalismu*, poukazuje na spojitost s obsáhlými teoriemi liberalismu, popř. idealismu, na historické pozadí zkušenosti dvou světových válek a ztroskotání koncepte společenství národů v meziválečné době. Konkrétně pak charakterizuje neofunkcionalistickou teorii regionální integrace Ernsta B. Haase a její východisko – funkcionalismus Davida Mitranyho – nejvýznamnějšího teoretika funkcionalistického *mírového programování*. Jeho ústředním argumentem bylo, že „splnění společenských potřeb státní řízení spíše omezuje než podporuje.“⁶⁾ Při srovnávání funkcionalismu a neofunkcionalismu jsou hodnoceny společné rysy i odlišnosti, vazby na sociálně vědní tvorbu teorií. K zamyšlení se nabízí chápání neofunkcionalistické koncepce integrace, rozlišení integrace jako procesu a jako stavu. Období od poloviny 70. do poloviny 80. let je někdy v *integračních teoriích* popisováno jako „temná doba evropské integrace“. Integrační proces byl poznamenán četnými spory, projekt evropské měnové unie byl odložen a první kroky ke společné zahraniční politice měly jen deklarační charakter. Teoretický zájem o evropský integrační proces stoupl až s jeho rostoucí dynamikou od poloviny 80. let. Značná pozornost v souvislosti s utvářením evropského společenství je věnována nejvýznamnějšímu zástupci neofunkcionalismu Ernstu B. Haasovi. Co se týče kritiky neofunkcionalismu, seznamujeme se s jeho teoretickým protivníkem – s tzv. intergouvernementalismem, s hlavními argumenty Hoffmanna, Moravcsika aj. autorů.⁷⁾

S teorií *nového liberalismu*, rozvíjející se od počátku 70. let, nás seznamuje **Siegfried Schieder**. Ukazuje množství a rozmanitost pojmů v této oblasti, např. v pojetí Andrewa Moravcsika, pojmy „individuum – reprezentace – preference“ jako ústřední faktory nového liberalismu, přednost sociálních činitelů a společnosti před státem, vztahy státu a společnosti. Mezi teoretickými variantami vzhledem k vlivu na zahra-

ničněpolitické preference uvádí *republikánský liberalismus*, *ideový liberalismus* a *obchodní liberalismus*.

Liberálními přístupy k *demokratickému míru* se zabývá **Andreas Hasenclever**. Osmdesátá léta přispěla ke konstatování, že i zahraniční politika demokratických států je schopna použít násilí (USA ve Vietnamu, Francie v Africe, Anglie v boji o Falklandy apod.). Na první pohled se tak zdálo, že se potvrzuje teze realismu o ne důležitosti vnitřní politiky pro politiku zahraniční. Bez povšimnutí však zůstala skutečnost, že jen zřídka demokratické státy vedou války mezi sebou. Mezi významnými badateli v této oblasti je uváděn **Michael Doyle** a řada dalších liberálních výkladů daného fenoménu. V centru studie jsou charakterizovány práce amerického politologa **Bruceho Rusella** a jeho německého kolegy **Ernsta-Otto Czempela**. Oba výrazně ovlivnili liberální výzkum demokratického míru. Kritiky liberální teorie demokratického míru pak ukazují, že teoretické diskuse o příčinách malého použití násilí ve vztazích mezi demokraciemi ještě dlouho neskončí.

Christopher Daase charakterizuje *anglickou školu*, která už asi deset let slaví pozoruhodný návrat. V 80. letech málem zapomenuta, ale v 90. letech se množí práce v jejím duchu. Přitom však přetrvávají pochybnosti, zda *anglická škola* představuje ucelený výzkumný program. Polemika jen přispěla k jejímu oživení. Členy *anglické školy* spojuje identifikace s určitou výzkumnou tradicí. Publikace „Diplomatic Investigations“ (Butterfield/Wight, 1966) působila jako manifest celé skupiny. Dalším charakteristickým rysem školy je stal interpretativní přístup a přesvědčení, že „teorie mezinárodních vztahů musí být teorií normativní, což dokazují pokusy Martina Wighta formulovat jasné morální pozice pro mezinárodní politiku... i rozvíjení koncepce mezinárodní společnosti u Hedleye Bulla...“⁸⁾

Význam pojmů *světové společenství* a *globalizace* pro interdisciplinární použití vysvětluje **Ingo Take**. Upozorňuje, že odlišnosti při výkladu souvislosti bránily systematickému výzkumu. Za základ považuje nutnost koncepčně zpracovávat změny ve světě a z nich vyplývající důsledky pro politiku, ekonomiku a společnost. Dokumentuje, že „koncepce světového společenství jsou založeny na předpokladu, že dominace národních států je omezována nestátními činiteli. V současné epoše zrychlování a kvalitativně nových globálních proměn je snižována akceschopnost jednotlivých států – např. požadavky odlišných etnických či jiných skupin, globalizací hospodářství, rostoucím vlivem společenských organizací i šířením globálních závislostí.“⁹⁾ Konkrétně jsou pak charakterizovány alternativní koncepce světového společenství spojené se jmény Johna Meyera, Barryho Burana ad.

Michael Heinrich věnuje ve své stati pozornost *teorii imperialismu*. Vysvětluje, co vše pod pojem imperialismu zahrnuje, co se jím označuje, obecně v historickém vývoji. Neopomíjí klasická ekonomická díla na-

příklad D. Ricarda, J. Hobsona, J. M. Keynesa. Předkládá ekonomicko-sociologický a ekonomicko-strukturální výklad imperialismu, sleduje vztah imperialismu a politiky, úlohu a podstatu vývozu kapitálu. Při rozboru Leninovy teorie imperialismu rozlišuje období před první světovou válkou, kdy Lenin vycházel z marxistické teorie K. Kautského, a po vypuknutí války, kdy zdůrazňoval politické cíle prací o imperialismu. Válku charakterizoval jako imperialistickou s cílem rozdělit svět mezi velmoci. Teoreticky autor vycházel i z díla R. Hilferdinga: *Das Finanzkapital*.

Základy marxismu obsahuje i *teorie světového systému*, jíž se zabývá **Andreas Nölke**. Její ústřední argument spočívá v tom, že současný svět je možno pochopit jen v souvislosti globálního kapitalismu. Rozebírána je zde například teorie Immanuela Wallersteina, jeho koncepce světového systému, jenž představuje nejrozmanitější sociální fenomény, nejen v rámci mezinárodní politiky. „Systém je definován dvěma podstatnými znaky... všechny prvky systému jsou spolu v dynamickém vztahu... Druhý znak spočívá v tom, že systém je více méně soběstačný, tedy nezávislý na vnějším světě.“¹⁰⁾ Dále autor charakterizuje úlohu státu a mezinárodní politiky v moderním světovém systému i jeho krizové prvky.

Andreas Bieler a **Adam David Morton** rozebírají *neo-gramsciánské perspektivy*, proměny v oblasti globální politické ekonomie. Jako charakteristický znak poválečného vývoje je představován systém Brettonwoodských jednání a institucí, role Mezinárodního měnového fondu a mezinárodních obchodních vztahů (GATT). Autoři upozorňují na změny od roku 1970, hledají odpovědi na otázky hegemonie ve světovém systému. Sledují „neo-gramsciánské perspektivy“ u Roberta Coxe, formování hegemonie uvnitř „konkrétní historické struktury“ s důrazem na „rovinu sociálních výrobních vztahů, na rovinu státu či státních forem a rovinu světových řádů.“¹¹⁾ Zajímavé je též pojetí vztahu mezi materiálními podmínkami, institucionálním rámcem, myšlenkami i procesem globalizace.

Hans Jürgen Bieling ve své stati vysvětluje, jak koncem 60. let v souvislosti se změnami světové ekonomické situace, ekonomického rozvoje západní Evropy a Japonska, prohlubující se evropské integrace a rostoucí mezinárodní vzájemné závislosti, rostoucího významu nadnárodních koncernů, světové krize 1974/75 i zhroutilí Brettonwoodského systému došlo v teoretickém výzkumu mezinárodních vztahů k oživení *mezinárodní politické ekonomie*. Mezi vědci, kteří se touto problematikou zabývali, jsou uvedeni například Robert Gilpin, Edward Morse, David Baldwin, Robert Keohane, Joseph Nye ad. Autor pak seznamuje s teorií podrobněji, s otázkami struktury a moci v mezinárodní politické ekonomii, s formami projevu moci, s tendencí nadnárodních působení mocenských struktur, s otázkami teorie *globálního kapitalismu*.

RECENZE

Teorii *sociálního konstruktivismu* analyzuje **Cornelia Ulbertová**. Upozorňuje na rozmanitost konstruktivistických perspektiv ve výzkumu mezinárodních vztahů i v používání pojmu konstruktivismu v sociálních vědách. Znárodňuje vztah mezi ontologií, epistemologií a metodologií. Neopomíjí dílo Alexandra Wendta – jednoho z nejpřednějších zástupců konstruktivismu v mezinárodních vztazích. Postupně pak rozebírá utváření identity a strukturální proměny v mezinárodním systému, působení různých činitelů v praxi, pravidla a normy v mezinárodní politice.

Christoph Humrich shrnuje poznatky vážící se ke *kritické teorii*. Jako její hlavní úkol představuje „identifikaci, kritiku a překonávání mechanismů a struktur, které vylučují člověka z realizace jeho možností. Kritizuje tedy vylučovací systémy a stanovuje jejich téma.“¹²⁾ Působení kritické teorie vidí autor v rovině společenské praxe vylučování a nedostatečných možností existence s lidskou důstojností, omezování práv na základě pohlaví, rasy apod. – a v rovině teorií zabývajících se společenskými strukturami a mechanismy. Mezi zástupci kritické teorie představuje Andrewa Linklatera.

Postmoderní teoretické směry charakterizuje **Thomas Diez**. Hodnotí analýzy *kultury* a postuje ke zjednodušující kategorizaci i k otázkám *reflexe* v teoretických přístupech. Všírá si celkové rozmanitosti post-

moderních přístupů, neorealismu a podrobněji se věnuje dílu Davida Campbella, zahraničněpolitickým otázkám identity a možnosti mezinárodní etiky.

Barbara Finkeová se zaměřila na *feministické přístupy* v teoriích, upozorňuje na jejich větší jednoznačnost než u jiných teorií – jsou spojeny s politicko-společenským hnutím – ženským hnutím, jež patří ke starým sociálním hnutím souvisejícím s procesem modernizace, který probíhal v Evropě a v Severní Americe v 19. století. Od devadesátých let 20. století se feministická politická teorie dále rozvíjela a vstupovala i do mezinárodních vztahů. Citovány jsou práce například Cynthie Enloe, Christiny Sylvestrové ad. Zvláštní pozornost je věnována vývoji těchto teorií v anglo-americkém prostoru. Jako důležitý prvek postmoderních přístupů je uváděno zpochybňování některých myšlenkových dogmat genealogickou kritikou a analýzou v diskusích.

V závěru publikace řeší autoři **Mathias Albert, Paul Reuber a Günter Wolkersdorfer** otázky *kritické geopolitiky*, studují kategorie geopolitické analýzy. Zdůrazňují rostoucí aktuálnost geopolitiky v mezinárodních vztazích. Srovnávají v historickém přehledu klasické geopolitické teorie, politický realismus, neorealismus, institucionalistické teoretické přístupy, kritickou geopolitiku. Upozorňují na rostoucí vliv procesu globalizace. Mezi nacionalisticky oriento-

vanými představiteli geopolitických teorií v Německu uvádějí Friedricha Ratzela a Karla Haushofera. Poukazují na hlavní otázky kritiky geopolitických teorií a problémy v souvislosti se studiem mezinárodních vztahů, na vztah klasické a kritické geopolitiky i jeho vývoj, na přínos kritické geopolitiky nejen pro vědecké účely, ale i pro řešení krizí ve světové politice.

Analýzy teorií mezinárodních vztahů prokazují, jak každá z nich – včetně kritických přístupů – přispívá k lepšímu porozumění vývoje mezinárodních vztahů a k ujasnění jeho dalších perspektiv. Objasňují různé metodologické přístupy při studiu mezinárodních vztahů a upozorňují na důležité vlivy konkrétního politického a společenského dění působící v této oblasti.

Ivona Řezanková

rezankova@iir.cz

¹⁾ Viz: Theorien der Internationalen Beziehungen – Hrsg. Siegfried Schieder – Manuela Spindler – Opladen: Leske und Budrich, 2003 – s. 7, 8.

²⁾ Tamtéž, s. 36.

³⁾ Tamtéž, s. 61.

⁴⁾ Tamtéž, s. 65.

⁵⁾ Tamtéž, s. 117.

⁶⁾ Tamtéž, s. 144.

⁷⁾ Tamtéž, s. 163.

⁸⁾ Tamtéž, s. 228.

⁹⁾ Tamtéž, s. 260.

¹⁰⁾ Tamtéž, s. 313.

¹¹⁾ Tamtéž, s. 342.

¹²⁾ Tamtéž, s. 421.

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Jana Břeská, nar. 1980; absolventka magisterského studia na Fakultě humanitních studií ZČU v Plzni, obor Kulturní antropologie Předního východu (2004), v současné době doktorandka na FF UK, Ústav Blízkého východu a Afriky, obor Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky. Zaměřuje se na islám v současné, zejména jižní, Evropě a rovněž na středověké muslimské Španělsko a Sicílii. (str. 25)

Lubomír Gombos, nar. 1977; absolvent etnologie a politologie na Univerzitě Karlově, nyní interní doktorand Ústavu politologie FF UK. Novinář, zabývá se východní Evropou. (str. 22)

Radek Honzák, nar. 1973; je absolventem FF UK, obor anglistika a amerikanistika. Mezi lety 2000 a 2004 působil v zahraniční redakci Lidových novin. V současné době dokončuje studium oboru MA International Journalism na City University v Londýně, kde působí díky stipendiu Chevening udělovanému britským ministerstvem zahraničí. (str. 6)

Mgr. David Hubáček, nar. 1978; absolvoval Přírodovědeckou fakultu Ostravské univerzity. Tématem jeho diplomové práce byla Evropa v politickém pojetí generála Charlese de Gaulle. V současné době je studentem 3. ročníku postgraduálního studia na VŠE, obor Mezinárodní politické vztahy. (str. 17)

Daniel Kaiser, nar. 1971; vystudoval Pedagogickou fakultu UJEP v Ústí nad Labem a mezinárodní studia na FSV UK v Praze. Je redaktorem českého vysílání BBC, v současnosti žije v Londýně. (str. 4)

Daniel Raus, nar. 1957; vystudoval Slovenskou vysokou školu technickou v Bratislavě, poté pracoval ve Státním dřevařském výzkumném ústavu. V první polovině 90. let byl dopisovatelem české redakce Svobodné Evropy. V letech 1995–2003 pracoval ve slovenské redakci Svobodné Evropy se sídlem v Praze. Nyní je redaktorem ČRo 6. (str. 8)

Blanka Říchová, nar. 1958; vystudovala FF UK, obor historie (1982), v současné době je vedoucí katedry politologie na Institutu politologických studií FSV UK v Praze. Zaměřuje se na současné politické systémy zemí ZE, zvláště na vývoj tzv. nestátních národů, jakými jsou Skoti a Velšané, a na problematiku národních symbolů a jejich užití v politice. (str. 9)

Mgr. Pavel Sitek, nar. 1979; vystudoval francouzštinu a historii na ZČU. Studoval také francouzštinu a historii na Université du Maine ve Francii. V současné době vyučuje FRJ a mezinárodní vztahy na OA a VOS CR v Karlových Varech. Zabývá se současnou francouzskou společností a jejími problémy. Podílí se na organizaci francouzského kulturního života a podpoře Frankofonie v ČR. (str. 15)

Jan Šnaidauf, nar. 1979; v současnosti pracuje jako analytik Výzkumného centra Asociace pro mezinárodní otázky. Zabývá se Evropskou unií a jejími zahraničněpolitickými tématy, specializuje se na středomořský, resp. blízkovýchodní region a na otázky cizinců v EU. Je absolventem bezpečnostních studií na Prague Security Studies Institute a dokončuje studia na Fakultě sociálních věd a Filozofické fakultě UK. (str. 29)

Josef Veselý, nar. 1946; novinář, po absolvování Fakulty sociálních věd a publicistiky UK nastoupil v redakci Mezinárodní politiky, po jejím zrušení pracoval v redakci Večerní Praha, a zejm. Mladé fronty. Postgraduálně studoval na VŠE obor mezinárodní hospodářské vztahy. V současné době je šéfredaktorem kabelové televizní společnosti FCATV. Člen redakční rady MP. (str. 20)

PhDr. Peter Weiss, CSc., nar. 1952. Přednáší zahraniční politiku a mezinárodní vztahy na Fakultě mezinárodních vztahů Ekonomické univerzity v Bratislavě. Je místopředseda Správní rady Slovenské společnosti pro zahraniční politiku. V letech 1998–2002 byl předsedou Zahraničního výboru Národní rady Slovenské republiky a spolupředsedou Společného parlamentního výboru EU a SR. V letech 2001–2002 byl místopředsedou Parlamentního shromáždění Rady Evropy. (str. 24)

Petr Zahradník, nar. 1965; vystudoval VŠE v Praze, obor finance. V období 1991–1992 působil jako stipendista na katedře ekonomie na Queen Mary and Westfield College na Londýnské univerzitě. V letech 1992–1993 souběžně studoval program hospodářské politiky na Columbia University v New Yorku a evropská studia na Katolické univerzitě v Lovani v Belgii. V současnosti je vedoucím kanceláře pro Evropskou unii v České spořitelně. Přednáší ekonomii transformace na New York University; podílí se na výuce a výzkumné činnosti na Vysoké škole ekonomické v Praze, Bankovním institutu vysoké školy a řadě dalších institucí. (str. 12)

Údaje o ostatních autorech tohoto čísla viz MP 1–6/2005.